

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

**Διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού στην περίπτωση των
μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα ως απόρροια της
οικονομικής κρίσης**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελπίδα Διονέλλη

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Δ. Παπαδοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Επιβλέπουσα

Θ. Ανθοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Μ. Συμεωνάκη, Επίκουρος Καθηγήτρια

Αθήνα, Ιανουάριος 2017

Copyright © Διονέλλη Ελπίδα, 2017.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

*Στη μητέρα μου και στην αδερφή μου για τη στήριξη τους και την πολύτιμη συμπαράστασή
τους*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Αρχικά οφείλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην επιβλέπουσα Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής κ. Παπαδοπούλου Δέσποινα για την καθοδήγηση της καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Καθώς και στα μέλη της επιτροπής μου την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κ. Ανθοπούλου Θεοδοσία και την Επίκουρο Καθηγήτρια κ. Συμεωνάκη Μαρία για τη σημαντική συμβολή τους στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Επιπρόσθετα κρίνω απαραίτητο να ευχαριστήσω το σύλλογο «Αγκαλιά», τόσο τους κοινωνικούς λειτουργούς όσο και τα προστατευόμενα μέλη του συλλόγου που στήριξαν την έρευνα πεδίου μου. Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την αντιδήμαρχο Κοινωνικής Αλληλεγγύης του Δήμου Αθηναίων και Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής την κ. Μαρία Στρατηγάκη, η οποία με παρέπεμψε στις αρμόδιες υπαλλήλους του Δήμου Αθηναίων για τη διεξαγωγή συνεντεύξεων, συλλέγοντας πολύτιμα στοιχεία για το εμπειρικό μέρος της εργασίας μου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τις αρμόδιους υπαλλήλους στην Πρόνοια και στο γραφείο Πολιτικής ισότητας καθώς και τις κοινωνικούς λειτουργούς του Δήμου Αθηναίων για τη συμβολή τους στην έρευνά μου, που αφιέρωσαν χρόνο και με προθυμία έδωσαν τα απαραίτητα στοιχεία μέσω των συνεντεύξεων, ώστε να ολοκληρωθεί η ερευνητική μου μελέτη.

Κλείνοντας ευχαριστώ ειλικρινά τη μητέρα μου και την αδερφή μου για τη στήριξη και τη συμπαράστασή τους σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	4
ΠΙΝΑΚΕΣ.....	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
Α΄ ΜΕΡΟΣ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Εννοιολογική Αποσαφήνιση και Θεωρητικές προσεγγίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.....	12
1.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού.....	12
1.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Εννοιολογική Αποσαφήνιση και Θεωρητικές προσεγγίσεις της μονογονεϊκότητας.....	26
2.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά της μονογονεϊκότητας	26
2.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις της μονογονεϊκότητας.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Θεσμικό πλαίσιο και πολιτικές για τη μονογονεϊκότητα	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Πρακτικές και δράσεις για μονογονεϊκές οικογένειες	41
Β΄ ΜΕΡΟΣ.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Εισαγωγή στην Έρευνα Πεδίου.	45
5.1 Μεθοδολογία και Υπόθεση Εργασίας	45
5.2 Παρουσίαση Στοιχείων Απογραφής	47
5.3 Αποτελέσματα της Έρευνας Πεδίου.....	51
5.3.1 Το έργο και οι δράσεις του συλλόγου «Αγκαλιά» για τις μητέρες μονο-γονείς	51
5.3.2 Η επίδραση των παραγόντων της μονογονεϊκότητας και της φτώχειας στον κοινωνικό αποκλεισμό των μονο-γονέων.	54
5.3.3 Οι παροχές του Δήμου Αθηναίων για τις μονογονεϊκές οικογένειες.....	57
5.3.4 Συμπεράσματα Έρευνας Πεδίου	61

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	62
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΠΗΓΕΣ.....	64
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	66
ABSTRACT	80

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας Συνεντεύξεων.....	47
Πίνακας 1. Απογραφή Πληθυσμού 2011. Ιδιωτικά νοικοκυριά κατά τύπο και μέγεθος και κατά τύπο πυρηνικής οικογένειας. Περιφέρεια Αττικής.....	47
Πίνακας 2. Απογραφή Πληθυσμού 2001. Ιδιωτικά νοικοκυριά κατά τύπο και μέγεθος και κατά τύπο πυρηνικής οικογένειας. Περιφέρεια Αττικής.....	48
Πίνακας 3. Απογραφή Πληθυσμού 2011. Μελέτη πυρηνικών οικογενειών κατά θέση στη πυρηνική οικογενειακή κατάσταση και ομάδες ηλικιών.....	49

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η οικονομική κρίση οδήγησε πολλές οικογένειες χαμηλού ή μέσου εισοδήματος σε κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού, λόγω ανεργίας των γονέων(του ενός ή και των δύο) ή λόγω σφοδρής μείωσης του οικογενειακού εισοδήματος. Ιδίως στις περιπτώσεις των μονογονεϊκών οικογενειών οι διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού αυξάνονται ραγδαία, με αποτέλεσμα τον καθημερινό αγώνα επιβίωσης μέσω της βοήθειας των συλλόγων για μονογονεϊκές οικογένειες. Ειδικότερα, οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν μια ομάδα , η οποία εν δυνάμει βρίσκεται πιο κοντά σε διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού και ιδίως σε εποχή οικονομικής κρίσης αφού ο ένας γονέας (είτε πατέρας είτε μητέρα) καθίσταται σε κάποιες περιπτώσεις άνεργος. Επιπρόσθετα παρατηρούνται διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού σε παιδιά που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες με χαμηλό οικογενειακό εισόδημα.

Συγκεκριμένα, στην παρούσα μελέτη θα διερευνηθούν κατά πόσο οι παράγοντες της μονογονεϊκότητας και της φτώχειας ενεργοποιούν τις διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού στην περίπτωση των μονογονεϊκών οικογενειών. Η παρούσα έρευνα θα στηριχθεί σε βιβλιογραφική ανασκόπηση καθώς και σε ποιοτική και ποσοτική έρευνα. Κατά την έρευνα πεδίου θα διεξαχθούν συνεντεύξεις ποιοτικής προσέγγισης σε μονογονεϊκές οικογένειες αλλά και σε άτομα-κλειδιά από συλλόγους και από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, ώστε να καταγραφούν όλοι οι πιθανοί παράγοντες διαδικασιών κοινωνικού αποκλεισμού. Οι μονογονεϊκές οικογένειες που θα συμπεριληφθούν στο δείγμα είναι με αρχηγό μητέρα μονο-γονέα (είτε διαζευγμένη είτε άγαμη μητέρα), που θα είναι επιρρεπής σε διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού. Μέσω της ποιοτικής προσέγγισης θα αναλυθούν και θα ερμηνευτούν σε βάθος οι διαδικασίες και οι αιτίες κοινωνικού αποκλεισμού για την εκάστοτε μονογονεϊκή οικογένεια. Παράλληλα, θα παρουσιαστούν και θα επεξεργαστούν ποσοτικά δεδομένα από πρόσφατες απογραφές πληθυσμού, ώστε να καταγραφούν τα ποσοστά μονογονεϊκών οικογενειών για μια πιο πλήρη εικόνα του φαινομένου. Στο τέλος θα ερμηνευτούν και θα καταγραφούν τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας που θα στηρίζονται τόσο στη διενέργεια των συνεντεύξεων όσο και στη βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Λέξεις-Κλειδιά:κοινωνικός αποκλεισμός, περιθωριοποίηση, μονογονεϊκότητα, μονογονεϊκές οικογένειες, ανεργία, οικονομική κρίση, πολιτικές και θεσμικό πλαίσιο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παρατηρείται γενικότερα πως το φαινόμενο της μονογονεϊκότητας παίρνει διαρκώς μεγαλύτερες διαστάσεις τη σύγχρονη εποχή, παρόλο που δεν αποτελεί ένα νέο φαινόμενο. Και αυτό γιατί η εξέλιξη του φαινομένου συναρτάται με την αύξηση των διαζυγίων και των γεννήσεων παιδιών εκτός γάμου καθώς και με τη μείωση της γαμηλιότητας, σύμφωνα με τα δημογραφικά στοιχεία της Ευρώπης.

Παράλληλα οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης που είναι αισθητές σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, έχουν άμεσο αντίκτυπο στην πλειονότητα των μονογονεϊκών οικογενειών, οι οποίες συχνά βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση από τις διγονεϊκές σε ό,τι αφορά το εισόδημα, τις ευθύνες, την κοινωνική συμμετοχή καθώς και την πρόσβαση τόσο σε κοινωνικά όσο και σε οικονομικά αγαθά. Άλλα προβλήματα που φαίνεται να πλήττουν ιδιαίτερα τις μονογονεϊκές οικογένειες είναι η ανεργία που μαστιάζει κυρίως τον γυναικείο πληθυσμό και συγκεκριμένα η μακροχρόνια ανεργία που οδηγεί τις μονογονεϊκές οικογένειες στη φτώχεια και ορισμένες φορές ακόμα και στην εξαθλίωση. Ταυτόχρονα η ανεπάρκεια της κοινωνικής πρόνοιας και η έλλειψη κρατικών παροχών και δομών για τις ευάλωτες κοινωνικά και οικονομικά ομάδες του πληθυσμού, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση αναφερόμαστε στις μονογονεϊκές οικογένειες, έχουν ως συνέπειες αρχικά την οικονομική περιθωριοποίηση των μονογονεϊκών οικογενειών και μετέπειτα την κοινωνική περιθωριοποίηση, ιδίως στην περίπτωση που υπάρχει αδυναμία στήριξης από το συγγενικό και φιλικό περιβάλλον.

Για τους παραπάνω λόγους πολλές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ασκούν κοινωνική πολιτική στηρίζοντας με το έργο και τις δράσεις τους τις μονογονεϊκές οικογένειες που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες. Παρατηρείται δε ότι ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης οι δράσεις αυτές πληθαίνουν όλο και περισσότερο εξαιτίας της αύξησης της ανεργίας.

Συγκεκριμένα, το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι κατά πόσο οι παράγοντες της μονογονεϊκότητας και της φτώχειας αλληλεπιδρούν ώστε να οδηγήσουν τις μονογονεϊκές οικογένειες σε κοινωνικό αποκλεισμό. Ειδικότερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης οι μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγό άνεργη μητέρα μονο-γονέα και χωρίς οικονομική συνδρομή από το οικογενειακό της περιβάλλον οδηγούνται στην περιθωριοποίηση και καταφεύγουν σε διάφορους συλλόγους για οικονομική αρωγή, αφού οι κρατικές παροχές είναι αμελητέες.

Παράλληλα μέσα από την εκπόνηση της παρούσας εργασίας θα πραγματοποιηθεί εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων κοινωνικός αποκλεισμός και μονογονεϊκότητα. Επιπλέον θα αναλυθούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις που αφορούν τόσο την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού όσο και την έννοια της μονογονεϊκότητας καθώς και τα είδη των μονογονεϊκών οικογενειών αλλά θα καθοριστεί και ποια είναι η αντιμετώπιση του φαινομένου της μονογονεϊκότητας στην Ελλάδα. Επιπρόσθετα θα παρουσιαστούν και θα αναλυθούν οι πολιτικές που εφαρμόζονται σύμφωνα με τη νομοθεσία για τις μονογονεϊκές οικογένειες καθώς και οι δράσεις που λαμβάνουν χώρα από το κράτος και από τους εκάστοτε συλλόγους μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Συγκεκριμένα, ως προς τη δομή της, η παρούσα μελέτη αποτελείται από δύο μέρη από το θεωρητικό και από το εμπειρικό μέρος. Ειδικότερα στο θεωρητικό μέρος γίνεται βιβλιογραφική ανασκόπηση αναφορικά με τις έννοιες του κοινωνικού αποκλεισμού και της μονογονεϊκότητας και την εξέλιξη τους στο πέρασμα του χρόνου καθώς και για το θεσμικό πλαίσιο και τις πολιτικές που υπάρχουν στην Ελλάδα για τις μονογονεϊκές οικογένειες.

Ειδικότερα στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια αποσαφήνισης του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός» καθώς και επιμέρους ανάλυση των χαρακτηριστικών του όρου. Επιπρόσθετα αναφέρονται και ταυτόχρονα αναλύονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα γίνεται ανάλυση της εξέλιξης της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού ως ιστορικό φαινόμενο στο πέρασμα του χρόνου μέσα από τις θεωρητικές προσεγγίσεις της σχολής του Σικάγο και των θεωρητικών Weber, Tönnies και Durkheim.

Επιπρόσθετα στο δεύτερο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους ορίζεται η έννοια της μονογονεϊκότητας και αναλύονται τα χαρακτηριστικά του όρου. Ταυτόχρονα γίνεται αναφορά στις θεωρητικές προσεγγίσεις της μονογονεϊκότητας. Συγκεκριμένα αναλύονται τα χαρακτηριστικά και η εσωτερική δομή της μονογονεϊκής οικογένειας καθώς και τα υποστηρικτικά δίκτυα που έχει συνήθως μια μονογονεϊκή οικογένεια. Στο τρίτο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους παρουσιάζονται το θεσμικό πλαίσιο και οι πολιτικές που υφίστανται στην Ελλάδα για τις μονογονεϊκές οικογένειες όπως το επίδομα του ανήλικου τέκνου που παρέχεται από τη Πρόνοια και άλλες διευκολύνσεις της μητέρας- μονογονέα από το εργασιακό περιβάλλον. Στο τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους αναφέρονται κάποιες από τις δράσεις ενεργών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων για τις μονογονεϊκές οικογένειες.

Στο δεύτερο μέρος της διπλωματικής εργασίας γίνεται εισαγωγή στην έρευνα πεδίου. Συγκεκριμένα διεξάγεται ποιοτική έρευνα μέσω συνεντεύξεων τόσο σε προστατευόμενα μέλη μητέρες μονογονείς του συλλόγου «Αγκαλιά» όσο και με άτομα κλειδιά όπως είναι κοινωνικοί λειτουργοί και οι αρμόδιοι του δήμου Αθηναίων σχετικά με τα θέματα των μονογονεϊκών οικογενειών. Παράλληλα, θα παρουσιαστούν και θα επεξεργαστούν ποσοτικά δεδομένα από πρόσφατες απογραφές πληθυσμού, ώστε να καταγραφούν τα ποσοστά μονογονεϊκών οικογενειών για μια πιο πλήρη εικόνα του φαινομένου. Στο τέλος αναλύεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε και ερμηνεύονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ερευνητική διαδικασία.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Εννοιολογική Αποσαφήνιση και Θεωρητικές προσεγγίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού

1.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή που έλαβε χώρα την τελευταία εικοσαετία. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα ο όρος χρησιμοποιείται τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια από την επιστημονική και πολιτική κοινότητα για να περιγράψει τα φαινόμενα καθώς και την κατάσταση των υποκειμένων έξω από το θεσμοθετημένο κοινωνικό σύστημα. Επιπρόσθετα, πρέπει να επισημανθεί ότι η χρήση του όρου στην Ελλάδα ήταν ίδια εξίσου με την Ευρώπη και τις Η.Π.Α.¹

Ειδικότερα, ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» δεν αποτελεί μια καινούργια έννοια των τελευταίων είκοσι χρόνων, αντίθετα, προϋπήρχε στην Ευρώπη. Συγκεκριμένα η εμφάνιση του όρου «αποκλεισμός» έγινε για πρώτη φορά στη Γαλλία τη δεκαετία του 1960-1970 σε μια περίοδο οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας, όπου η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφερόταν στα άτομα εκείνα που δεν ακολουθούσαν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας τους και εξακολουθούσαν να παραμένουν στο περιθώριο. Αξίζει να αναφερθεί ότι το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στη Γαλλία και όχι στην Αγγλία ή στην Αμερική, διότι η Γαλλία έδινε έμφαση στις ανάγκες των πολιτών και στην κοινωνική συνοχή μέσα στην κοινωνία, ώστε να δημιουργήσουν ένα ισχυρό έθνος.² Συγκεκριμένα εμφανίστηκε για πρώτη φορά ο

¹ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαθεοδώρου Χ. και Πετμετζίδου Μ. (2004), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα

² Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαθεοδώρου Χ. και Πετμετζίδου Μ. (2004), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Pierson J. (2002), Tackling social exclusion, Routledge, London and New York

Βλέπε σχετικά: Rodgers G., Gore C., Figueiredo J. (1995), Social Exclusion: Rhetoric, Reality and Responses, International Institute for Labour Studies, United Nations Development Programme

όρος «αποκλεισμός» στο επιστημονικό κείμενο του Pierre Masse, γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Σχεδιασμού της Γαλλίας, τη δεκαετία του '60 και μετέπειτα η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού παρατηρήθηκε και στο έργο του J. Klanfer, πολιτικό πρόσωπο της συγκεκριμένης εποχής, καθώς και στο έργο του R. Lenoir, στον οποίο αποδίδεται και η πατρότητα του όρου «αποκλεισμός», αν και εκείνη την εποχή η επιλογή του όρου δεν ήταν συνειδητή επιλογή χρησιμοποίησης αυτού του όρου που του προσδίδονταν ορισμένο περιεχόμενο. Επιπλέον, ο όρος «αποκλεισμός», προσέδιδε ευθύνες στο ίδιο το κοινωνικά αποκλεισμένο άτομο για την αδυναμία του να προσαρμοστεί στα νέα κοινωνικά δεδομένα, αντίθετα με τη σημερινή έννοια του όρου που παραπέμπει σε σοβαρά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα καθώς και στη ρήξη κοινωνικών δεσμών. Ένα παράδειγμα χρησιμοποίησης του όρου «αποκλεισμός» από εκείνη την εποχή στη Γαλλία είναι ότι θεωρούνταν κοινωνικά αποκλεισμένοι όσοι αποκλείονταν βάσει διοικητικών κριτηρίων από το κράτος.³

Για να αναλυθεί περαιτέρω η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού και τέλος να επιδιώξουμε έναν ορισμό, θα πρέπει να ξεχωρίσουμε δύο διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης. Το πρώτο επίπεδο αναφέρεται καθαρά στη σύσταση της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού, στο περιεχόμενο της καθώς και στην εξέλιξη της χρήσης του όρου όπως πραγματοποιείται στο πέρασμα του χρόνου. Το δεύτερο επίπεδο ανάλυσης αναφέρεται στη συστηματική προσέγγιση του φαινομένου μέσα από τις διαφορετικές του εκφάνσεις, διαστάσεις καθώς και μορφές, με τις οποίες εμφανίζεται και αναλύεται από την επιστημονική κοινότητα. Τα δύο επίπεδα εφαρμόζουν διαφορετικά εργαλεία ανάλυσης και εμφανίζουν διαφορετική ιστορία, πορεία και χαρακτηριστικά.⁴

Γενικότερα ο όρος «αποκλεισμός» αποτελεί μια πολυσυζητημένη και αμφισβητούμενη επιστημονικά έννοια, αφού χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα ως

³ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαθεοδώρου Χ. και Πετμετζίδου Μ. (2004), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα

⁴ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαθεοδώρου Χ. και Πετμετζίδου Μ. (2004), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα

«ασαφής», «σκοτεινός», «θολός» και τέλος ως «απροσδιόριστος» όρος, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ένας ακριβής ορισμός για τον κοινωνικό αποκλεισμό. Παρόλο που απορρίφθηκε από ένα μέρος των επιστημόνων για την ασάφεια και την απροσδιοριστία του, ο όρος «αποκλεισμός» χρησιμοποιήθηκε σε μέγιστο βαθμό από τους πολιτικούς αλλά και από κάποιους επιστήμονες για να περιγράψουν τις καταστάσεις «υψηλής επικινδυνότητας», που ωθούσε ένα μέρος της εκάστοτε κοινωνίας σε περιθωριοποίηση. Συγκεκριμένα, ο Weber προσδιόρισε τον αποκλεισμό ως μια μορφή κοινωνικής περιχαράκωσης (social closure). Αυτή η αποκλείουσα περιχαράκωση συνιστά την προσπάθεια μιας ομάδας να εξασφαλίσει για τον εαυτό της μια προνομιούχα θέση εις βάρος μιας άλλης ομάδας, μέσω μιας διαδικασίας καθυπόταξης. Επιπρόσθετα ο Jordan ακολουθώντας τον τρόπο σκέψης του Weber υποστηρίζει εξίσου τον ενεργητικό αποκλεισμό μιας κοινωνικής ομάδας από μια άλλη κοινωνικά ισχυρότερη ομάδα.⁵

Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε γενικότερα ότι η έννοια του αποκλεισμού συσχετίζεται με έναν περιορισμό, ένα εμπόδιο στη συμμετοχή και τέλος μια απόρριψη του εκάστοτε υποκειμένου να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο. Επιπρόσθετα, παρατηρούμε πως λεξιλογικά ο όρος συναντάται και ερμηνεύεται από τους Γάλλους βάσει δύο παραγόντων. Πρώτον την ιστορική ποικιλότητα, η οποία παραπέμπει και στην κοινωνική διάσταση του όρου και τέλος ο δεύτερος παράγοντας που σχετίζεται με τη γεωγραφική ποικιλότητα, δηλαδή αναφέρεται κυρίως στην εθνική και διεθνή διάσταση της έννοιας του αποκλεισμού.⁶

Ειδικότερα παρατηρείται πως δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος ορισμός για την έννοια του αποκλεισμού. Συγκεκριμένα ο όρος «αποκλεισμός» σχετίζεται με την έννοια της φτώχειας σύμφωνα με τους θεωρητικούς του 19^{ου} αιώνα. Η έννοια

⁵ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Οικονόμου Χ. και Φερώνας Α. (2006), Οι εκτός των τειχών, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Barnes M., Heady C., Middleton S., Millar J., Papadopoulos F., Room G. και Tsakoglou P. (2002), Poverty and social exclusion in Europe, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA

⁶ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαθεοδώρου Χ. και Πετμετζίδου Μ. (2004), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα

της φτώχειας σηματοδοτούσε την είσοδο στη βιομηχανική κοινωνία και στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, ήταν ένα φαινόμενο που έπρεπε να ξεπεραστεί σε όλες τις δυτικές κοινωνίες. Διατυπώθηκαν αρκετές θεωρίες για τη φτώχεια κυρίως από τους Αγγλοσάξονες καθώς και τους Γάλλους οικονομολόγους. Συγκεκριμένα οι θεωρητικοί προσδίδουν στον όρο «φτώχεια» έναν καθαρά οικονομικό χαρακτήρα, δηλαδή την έλλειψη κάθε μορφής οικονομικής δραστηριότητας.

Ο όρος «φτώχεια» ακόμα και στη σημερινή εποχή παραπέμπει σε ένα οικονομικό φαινόμενο με κοινωνικές συνέπειες. Η «φτώχεια» μετριέται επιπλέον με τους δείκτες φτώχειας, ώστε να υπάρχουν και ποσοτικά στοιχεία του φαινομένου.⁷

Πολλές φορές όμως συγκλίνουμε την έννοια της φτώχειας με τον όρο του κοινωνικού αποκλεισμού ως ταυτόσημες έννοιες ενώ στην πραγματικότητα υπάρχουν βασικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο εννοιών. Συγκεκριμένα ο όρος της φτώχειας παραπέμπει σε ένα κατ' αρχήν κοινωνικό φαινόμενο με κοινωνικές προεκτάσεις και συνέπειες και δηλώνει μια κατάσταση με συγκεκριμένα και μετρήσιμα χαρακτηριστικά. Αντίθετα, ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο και δυναμικό φαινόμενο που διακρίνεται από τον όρο φτώχεια σε δύο πολύ βασικά σημεία, που είναι τα εξής: αρχικά δεν παραπέμπει αποκλειστικά σε οικονομικά φαινόμενα, αλλά σε διαφορετικής φύσης φαινόμενα που δε συνδέονται κατ' ανάγκη με τις οικονομικές συνθήκες του ατόμου και του συνόλου (π.χ. χρήση ουσιών), και δεύτερον χαρακτηρίζει μία ή περισσότερες διαδικασίες και όχι μία μεμονωμένη κατάσταση, ακόμα και εάν οδηγεί σε μια προσδιορισμένη και μετρήσιμη κατάσταση, όπως αυτή της φτώχειας, της απομόνωσης, της σωματικής και κοινωνικής ασθένειας, της μετανάστευσης, του ρατσισμού κ.α. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ακριβώς εκείνη τη διαδικασία που εμφανίζεται ως αποτέλεσμα συσσώρευσης πολλών κοινωνικών μειονεκτημάτων ή αρνητικών καταστάσεων (φτώχειας, ασθένειας, ρήξης κοινωνικού δεσμού κ.λ.π.). Αυτή η συσσώρευση με τη σειρά της προκαλεί και προκαλείται από την αδυναμία άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων που εκφράζουν και προστατεύουν την ανθρώπινη

⁷ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαθεοδώρου Χ. και Πετμετζίδου Μ. (2004), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα

αξιοπρέπεια. Συγκεκριμένα, ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο και δυναμικό φαινόμενο, που απορρέει από την περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά (π.χ. εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση κ.α.), η έλλειψη των οποίων οδηγεί συνήθως στην οικονομική ανέχεια και στην περιθωριοποίηση. Ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο να αποτελέσουν θύματα κοινωνικού αποκλεισμού.⁸

Ως κοινωνικός αποκλεισμός θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι νοείται η παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών, κοινωνικού και δημόσιου πλούτου. Η συγκεκριμένη παρεμπόδιση θα μπορούσε να είναι θεσμικής διάστασης (νομικής φύσης) ή να εφαρμόζεται στην πράξη ως προϊόν κάποιων κοινωνικών πρακτικών. Επομένως συμπεραίνουμε πως ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μία ή περισσότερες διαδικασίες που τελούνται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο σε μια ορισμένη κοινωνία και έχουν ως τελικό αποτέλεσμα τη συστηματική αδυναμία άσκησης κοινωνικών δικαιωμάτων ή την αδυναμία απόλαυσης κοινωνικών αγαθών ή την αδυναμία πρόσβασης στις κοινωνικές υπηρεσίες εξαιτίας μιας ιδιότητας ή/και μιας κατάστασης ή/και ενός χαρακτηριστικού, που συγκεντρώνονται στο πρόσωπο ενός ατόμου και τον περιθωριοποιούν σε σχέση με την υπόλοιπη κοινωνία.

Η έννοια του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός» αποτελεί αντικείμενο έντονων αμφισβητήσεων καθώς υπάρχει πλήθος διαφορετικών ορισμών, που εξαρτώνται από την οπτική γωνία του κάθε ερευνητή. Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιούμε τον ορισμό που δόθηκε παραπάνω, ώστε να γίνονται ξεκάθαρες και οι διαφορές του με την έννοια «φτώχεια».⁹

Για να κατανοηθεί καλύτερα ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός πρέπει να αναλυθούν τα βασικά χαρακτηριστικά του. Η έννοια του «αποκλεισμού» συγκεκριμένα χαρακτηρίζεται από τέσσερα βασικά στοιχεία. Πρώτον αποτελεί μια πολυδιάστατη έννοια, δηλαδή αναφέρεται κυρίως σε διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης και ταυτόχρονα παραπέμπει σε κοινωνικά φαινόμενα διαφορετικής

⁸ Βλέπε σχετικά: Παπαθεοδώρου Χ. και Πετμετζίδου Μ. (2004), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα

⁹ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαθεοδώρου Χ. και Πετμετζίδου Μ. (2004), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα

φύσης (για παράδειγμα: η περίπτωση μιας άγαμης μητέρας που ζει σε ένα απομονωμένο ορεινό χωριό καθώς και η περίπτωση ενός νέου φορέα του AIDS που κατοικεί σε μια μεγαλούπολη). Επιπλέον, ο κοινωνικός αποκλεισμός την τελευταία δεκαετία εμφανίζεται ως μια έννοια πολιτικής διαχείρισης. Ειδικότερα, οι όροι «κοινωνικός αποκλεισμός» και «κοινωνική ένταξη» έχουν κυρίως πολιτική σημασία και αναφέρονται συνήθως σε συγκεκριμένες συγκυρίες και καταστάσεις. Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί προϊόν πολιτικής διαχείρισης των διαρθρωτικών αλλαγών τόσο της οικονομίας όσο και της κοινωνίας, που λαμβάνουν χώρα στις δυτικές κοινωνίες στο πέρασμα του χρόνου.

Επιπρόσθετα, ο χαρακτηρισμός του αποκλεισμού ως έννοια-ορίζοντας υποδηλώνει το καθαρό επιστημονικό χαρακτηριστικό του όρου. Συγκεκριμένα, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού ποικίλλει ανάλογα με τις περιόδους που διανύουμε καθώς και τους χώρους και τις καταστάσεις που καλείται να λειτουργήσει. Οπότε εξαιτίας του γεγονότος πως η έννοια του αποκλεισμού καλείται να προσαρμοστεί ανάλογα την κάθε περίπτωση, δεν υπάρχει κύριος ορισμός για την έννοια αποκλεισμός. Αφού σε κάθε περίπτωση ο όρος «αποκλεισμός» πρέπει να μεταπλάθεται ανάλογα με την εκάστοτε κοινωνία και το πολιτισμό, την κουλτούρα και τα ήθη και έθιμα που ακολουθεί. Συμπεραίνοντας, έχει διαπιστωθεί ότι η έννοια του αποκλεισμού δεν εισάγει μία καινούργια κατηγορία επιστημονικής σκέψης, αλλά συμβάλλει στη δόμηση καινούργιων ερευνών πεδίου.¹⁰

Εν κατακλείδι, το τέταρτο χαρακτηριστικό της έννοιας του αποκλεισμού είναι ότι αναφέρεται σε μια διαδικασία και όχι σε μια κατάσταση. Στην περίπτωση του κοινωνικού αποκλεισμού αναφερόμαστε συγκεκριμένα σε καταστάσεις που ενδεχομένως οδηγούν προς τον αποκλεισμό, αλλά υπάρχει και πιθανότητα να μην οδηγούν τελικά σε κοινωνικό αποκλεισμό λόγω κάποιων άλλων παραγόντων που επεμβαίνουν και εξισορροπούν την κατάσταση. Επιπλέον, πρέπει να γίνεται λόγος για δυναμικές διαδικασίες ή αλλιώς πορείες ένταξης ή κοινωνικού αποκλεισμού των οποίων τα στοιχεία καλείται να διοργανώσει η κοινωνική επιστήμη κατά περίπτωση και όχι συλλογικά. (π.χ. οι τσιγγάνοι να παρουσιάζουν συγγενικές

¹⁰ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

πορείες αποκλεισμού λόγω πολιτισμικών χαρακτηριστικών, αλλά στο εσωτερικό της ομάδας τους μπορεί να παρουσιάζονται σοβαρές αποκλίσεις στη συμπεριφορά τους καθώς και στο τρόπο οργάνωσης της καθημερινής τους ζωής, με αυτό τον τρόπο επηρεάζουν τη συμμετοχή τους στα κοινωνικά δρώμενα.). Αντίθετα σε περιπτώσεις εννοιών όπως της «φτώχειας» και της «ψυχικής υγείας» για παράδειγμα αναφερόμαστε σε μια κατάσταση, διότι οι παραπάνω έννοιες αποτελούν μετρήσιμα φαινόμενα, είτε γιατί είναι αυστηρά προσδιορισμένο από μια δημόσια και συνήθως κρατική πηγή, είτε γιατί αποτελεί μια φωτογραφία φαινομένου με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και συγκεκριμένη θέση στον κοινωνικό χώρο. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως ο αποκλεισμός αποτελεί μια πολύ σύγχρονη διαδικασία που γεννήθηκε και εξελίχθηκε μέσα σε πολύ ρευστές και υπό μεταβολή συγκυρίες, όπου η κατασκευή ενός βασικού ορισμού φαίνεται εξαιρετικά ανεπαρκής.¹¹

1.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού θα μπορούσε να χαρακτηριστεί γενικότερα ως έκφραση μιας ακραίας κοινωνικής ανισότητας που δημιουργείται ανάμεσα στην ανώτερη και κατώτερη κοινωνική τάξη, με αποτέλεσμα να αναιρείται η συμμετοχή των ασθενέστερων κοινωνικά στρωμάτων στην κοινωνία. Η ύπαρξη κοινωνικής ανισότητας ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας αποτελεί το βασικό αντικείμενο μελέτης και έρευνας των κοινωνικών επιστημών και δη της κοινωνιολογίας. Αφού η κοινωνιολογική επιστήμη έχει ως κύριο στόχο από τη γέννηση της την επίλυση και εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων και κατ' επέκταση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Συγκεκριμένα, οι πρώτοι κοινωνιολόγοι ενδιαφέρθηκαν για τον αποκλεισμό ως αποτέλεσμα, ως το τέλος μιας διαδικασίας. Η μελέτη και η έρευνα τους επικεντρώθηκαν κυρίως στους παράγοντες διαμόρφωσης της κοινωνικής τάξης καθώς και στη συνοχή του κοινωνικού δεσμού. Επιπρόσθετα ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με τη σύσταση του κοινωνικού δεσμού, τη δύναμή του καθώς και τις αφορμές και τις αιτίες που οδήγησαν τους ανθρώπους να συγκροτούν κοινωνίες εφαρμόζοντας

¹¹ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

συγκεκριμένους κανόνες. Βασικοί κοινωνιολόγοι, που μέσω των θεωριών τους μελέτησαν και ερεύνησαν τους κανόνες συγκρότησης των ανθρώπινων κοινωνιών, είναι: Ο Durkheim (Ντυρκέμ), ο οποίος υποστηρίζει τη θεωρία της κοινωνικής ενσωμάτωσης και του κοινωνικού δεσμού, οι Weber (Βέμπερ) και Tönnies (Ταίνις), οι οποίοι διατύπωσαν τη θεωρία τους για την τυπολογία των κανόνων κοινωνικής συμβίωσης και τέλος η σχολή του Σικάγο, η οποία εξέφρασε τη θεωρία της «κοινωνικής αποδιοργάνωσης».¹²

Ειδικότερα, ο κοινωνικός δεσμός αποτελεί ένα καίριο ζήτημα ως προς διερεύνηση των Γάλλων κοινωνιολόγων, αφού υποστηρίζουν ότι όλα τα κοινωνικά φαινόμενα (είτε θετικά είτε αρνητικά) παράγονται μέσα από την ύπαρξη δυνατών ή ασθενών κοινωνικών δεσμών και μέσα από την ικανότητα του κοινωνικού τους συστήματος να ενσωματώνει τα υποκείμενα σε έναν κεντρικό κοινωνικό πυρήνα. Συγκεκριμένα, το αντικείμενο απασχόλησης του Ντυρκέμ ήταν οι μορφές του κοινωνικού δεσμού κατά τρόπο «οριζόντιο», η κατάσταση, δηλαδή, που ενώνει τους ανθρώπους και τους επιτρέπει να ζουν μαζί δημιουργώντας σχέσεις αλληλεγγύης. Κεντρική θέση που διέπει το έργο του Ντυρκέμ είναι η επιρροή της συλλογικής συνείδησης πάνω στον κοινωνικό δεσμό και η καθαυτού μελέτη της φύσης του κοινωνικού δεσμού, ο οποίος προέρχεται από την κοινωνική συνοχή, δηλαδή τη συνοχή των κοινωνικών σχέσεων που δημιουργούνται στην εκάστοτε κοινωνία μεταξύ των υποκειμένων. Ο Ντυρκέμ γενικότερα φανταζόταν την κοινωνία ως μια συμπαγή ομάδα, που χαρακτηρίζονταν από συλλογικότητα, ενότητα και κανόνες ήθους μεταξύ των πολιτών, οι οποίοι ρυθμίζουν και διατηρούν την κοινωνία ως έχει (χωρίς ανομία και παρεκκλίνουσες συμπεριφορές). Γενικότερα αξίζει να αναφερθεί πως ο Ντυρκέμ στις αναλύσεις του περί κοινωνικού δεσμού χρησιμοποιεί την έννοια του συλλογικού, αντίθετα με τη σημερινή εποχή, όπου το επίκεντρο ανάλυσης των κοινωνιών μας είναι το άτομο και ατομικισμός, γι' αυτό το λόγο αναφερόμαστε και στη ρήξη του κοινωνικού δεσμού.¹³

Ο Ντυρκέμ ερμήνευσε το κοινωνικό σύστημα μέσα από τη θεωρία του για τη μηχανική και οργανική αλληλεγγύη. Ο πιο πρωτόγονος τύπος κοινωνίας χαρακτηριζόταν από μηχανική αλληλεγγύη, ενώ ο πιο σύγχρονος από οργανική αλληλεγγύη. Στις κοινωνίες όπου η αλληλεγγύη είναι μηχανική, ο καταμερισμός της

¹² Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

¹³ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

εργασίας είναι πολύ περιορισμένος, υπάρχει κοινωνική ενότητα και πολύ στενός δεσμός ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας. Η οργανική αλληλεγγύη εμφανίζεται με την ανάπτυξη του καταμερισμού της εργασίας. Στις κοινωνίες αυτές, εμφανίζεται μεγάλη διαφοροποίηση ανάμεσα στα άτομα, καθώς αναλαμβάνουν διαφορετικές δραστηριότητες και υπευθυνότητες.

Ενώ στις πρωτόγονες κοινωνίες η οικογένεια ήταν αυτάρκης, έχοντας αναλάβει ακόμη και τη μόρφωση και τον πλήρη έλεγχο των μελών της, στις σύγχρονες κοινωνίες η οικογένεια αριθμεί λιγότερα μέλη και πολλές από τις παραδοσιακές της δραστηριότητες τις έχουν αναλάβει ειδικοί θεσμοί, γεγονός βέβαια που περιόρισε το δεσμό ανάμεσα στην οικογένεια και συνέβαλε στην ανάπτυξη της εξατομίκευσης.¹⁴

Εντούτοις, στις κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από οργανική αλληλεγγύη, η διαφοροποίηση επιτρέπει στα άτομα να συνεργάζονται περισσότερο, αφού κάθε εργασία πρέπει να συμπληρώνεται από μια άλλη και έτσι η ανάπτυξη της ατομικότητας εμφανίζεται συμβατή με την αλληλεγγύη και την αλληλεξάρτηση. Ο Ντυρκέμ επιπλέον στη θεωρία του διατυπώνει πως οι σύγχρονες κοινωνίες, που χαρακτηρίζονται από οργανική αλληλεγγύη και κατ' επέκταση οργανική κοινωνική ενσωμάτωση ενδέχεται να κινδυνεύουν με κατακερματισμό, εξαιτίας της αποξένωσης και της αλλοτρίωσης που υφίστανται οι σύγχρονες κοινωνίες. Οπότε το σημαντικό για τον Ντυρκέμ είναι να αποκατασταθεί η συναίνεση και η συνεκτικότητα, η οποία πηγάζει από την ενότητα της κοινωνίας, μέσω της συμπληρωματικότητας των λειτουργιών των υποκειμένων στην εκάστοτε κοινωνία. Συγκεκριμένα, τα άτομα μέσα στην κοινωνία θα πρέπει να συνεργάζονται, για να διατηρείται η αρμονία και η τάξη. Σε αυτό το σημείο ο Ντυρκέμ παρομοιάζει τα υποκείμενα της κοινωνίας ως όργανα του ανθρώπινου σώματος, τα οποία συνεργάζονται για την καλή και σωστή λειτουργία του οργανισμού, έτσι και οι άνθρωποι θα πρέπει να συνεργάζονται αρμονικά για την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας.¹⁵

Γενικότερα στα έργα του ο Ντυρκέμ θέτει τους προβληματισμούς του για την πιθανότητα κοινωνικού κατακερματισμού των κοινωνιών εξαιτίας της αποξένωσης και

¹⁴ Βλέπε σχετικά: Ο θεμελιωτής της κοινωνιολογίας Εμίλ Ντυρκέμ, <https://sciencearchives.wordpress.com>

¹⁵ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Ο θεμελιωτής της κοινωνιολογίας Εμίλ Ντυρκέμ, <https://sciencearchives.wordpress.com>

Βλέπε σχετικά: Schnapper D. (2008), Η κοινωνική ενσωμάτωση, μια σύγχρονη προσέγγιση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

της αλλοτρίωσης, που επικρατούν στις σύγχρονες κοινωνίες, προασπίζοντας την κοινωνική αλληλεγγύη καθώς και την κοινωνική συνοχή ως τη μόνη λύση για την ενότητα μιας κοινωνίας.¹⁶

Εκτός από το Ντυρκέμ και οι Βέμπερ και Ταίνις ενδιαφέρθηκαν για τη μελέτη του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού ως το τέλος μιας διαδικασίας διατυπώνοντας τη θεωρία τους για την τυπολογία των κανόνων της κοινωνικής συμβίωσης. Ειδικότερα ο Ταίνις επηρεάστηκε από τη διάκριση του Βέμπερ ανάμεσα στον κοινωνικό δεσμό, ο οποίος είναι θέμα κοινοτικής τάξης (Gemeinschaft), δηλαδή είναι ο κοινωνικός δεσμός που δημιουργείται σε άμεσες και συναισθηματικές σχέσεις που χαρακτηρίζουν συνήθως τις οικογενειακές, αγροτικές και κοινοτικές ομάδες και στον κοινωνικό δεσμό, που είναι θέμα κοινωνικής τάξης (Gesellschaft), δηλαδή είναι ο κοινωνικός δεσμός που παρουσιάζεται σε ατομιστικές και κατακερματισμένες κοινωνίες. Έτσι ο Tönnies έχοντας ως βάση τη θεωρία του Weber για τον κοινωνικό δεσμό εισήγαγε τη δική του θεωρία θεμελιώνοντας την έννοια του κοινωνικού δεσμού. Συγκεκριμένα ο Ταίνις προέβη στη διάκριση τριών επιπέδων κοινωνιολογικής ανάλυσης, στην καθαρή κοινωνιολογία, η οποία αποτελείται από ένα σύστημα βασικών εννοιών, στην εφαρμοσμένη κοινωνιολογία ως επαγωγική επιστήμη που προσπαθεί να ερμηνεύσει και να αναλύσει την καταγωγή και την ανάπτυξη των κοινωνικών σχηματισμών και τέλος στην εμπειρική κοινωνιολογία, η οποία δεν αναπτύχθηκε ποτέ συστηματικά, τείνει όμως να ανταποκρίνεται στη σημερινή κοινωνιολογική έρευνα. Ταυτόχρονα εισήγαγε την αντίθεση μεταξύ «κοινότητας» και «κοινωνίας», όπου ο Ταίνις προτιμάει την «κοινότητα», επειδή τη θεωρεί ζωντανή και φυσική σε αντίθεση με την «κοινωνία», που είναι, κατά τη γνώμη του, τεχνητή και μηχανική.

Ειδικότερα ο Tönnies παρουσιάζει δύο τύπους κοινωνίας τον παραδοσιακό και πρωτόγονο τύπο κοινωνίας και το σύγχρονο τύπο κοινωνίας. Στον παραδοσιακό, πρωτόγονο τύπο κοινωνίας, εντάσσονται ο οίκος και η γειτονιά στο αγροτικό χωριό με την έννοια ότι οι σχέσεις που δημιουργούνται είναι βαθιάς συγγένειας και ανήκουν στη φύση. Αυτό σημαίνει ότι ο συγκεκριμένος παραδοσιακός τύπος κοινωνίας,

¹⁶ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Ο θεμελιωτής της κοινωνιολογίας Εμίλ Ντυρκέμ, <https://sciencearchives.wordpress.com>

Βλέπε σχετικά: Schnapper D. (2008), Η κοινωνική ενσωμάτωση, μια σύγχρονη προσέγγιση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

αποκαλούμενος «κοινότητα» από τον Ταίνις, στηρίζεται κατά βάση σε συγγένεια αίματος καθώς και σε πρωτογενείς δεσμούς. Συγγένεια αίματος κατά το Τόπνις είναι η σχέση μητέρας και παιδιού, η σχέση μεταξύ των συζύγων και τέλος η σχέση ανάμεσα στα αδέρφια, τουλάχιστον στα αδέρφια που προέρχονται από την ίδια μητέρα. Στον αντίποδα παρουσιάζεται ο σύγχρονος τύπος κοινωνίας αποκαλούμενος «κοινωνία», που στηρίζεται στην κοινή θέληση και στο μοίρασμα κοινών πραγμάτων και συμφερόντων που ενώνουν τους ανθρώπους σε σύνθετες μορφές συμβίωσης. Συγκεκριμένα τα υποκείμενα κατοικούν και ζουν αρμονικά μέσα στην κοινωνία χωρίς να δημιουργούνται ανάμεσα τους ισχυροί δεσμοί. Σύμφωνα με τον Ταίνις περάσαμε από τη μορφή συνύπαρξης της «κοινότητας» στη μορφή συνύπαρξης της «κοινωνίας», δηλαδή οι ισχυροί δεσμοί που ενώνουν τα μέλη της οικογένειας και της αγροτικής κοινότητας θα αντικατασταθούν από τους νομικούς δεσμούς μιας κοινωνίας, οι οποίοι καθίστανται απαραίτητοι για την ομαλή συμβίωση των υποκειμένων.¹⁷

Γενικότερα θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως τα θεμέλια της κοινωνικής ενσωμάτωσης και του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως περιγράφηκαν από τους Ντυρκέμ, Βέμπερ και Ταίνις, αναγνωρίζουν δύο βασικούς τύπους συμβίωσης και συνύπαρξης των υποκειμένων στο πλαίσιο μιας κοινωνικής ομάδας: το παραδοσιακό τύπο κοινωνίας και το σύγχρονο τύπο κοινωνίας. Αργότερα, συνέχισαν τη θεωρία των Ντυρκέμ, Βέμπερ και Ταίνις οι Αμερικάνοι κοινωνιολόγοι της Σχολής του Σικάγο, που έδωσαν το δικό τους στίγμα στην κοινωνική και θεωρητική κατασκευή του αποκλεισμού και της ενσωμάτωσης.¹⁸

Η κοινωνική ενσωμάτωση και ο κοινωνικός αποκλεισμός απασχόλησαν, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, και τους Αμερικάνους κοινωνιολόγους της σχολής του Σικάγο. Αρχικά κύριος στόχος του ήταν η προσπάθεια ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών ρευμάτων, ώστε να δημιουργηθεί μια ενιαία, συγκροτημένη και ενωμένη κοινωνία. Τους απασχολούσε ιδιαίτερα το «νεγρικό ζήτημα», δηλαδή πώς θα γινόταν αφομοίωση των λαών διαφορετικών φυλών και εθνοτήτων και αν θα

¹⁷ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Schnapper D. (2008), Η κοινωνική ενσωμάτωση, μια σύγχρονη προσέγγιση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

¹⁸ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Schnapper D. (2008), Η κοινωνική ενσωμάτωση, μια σύγχρονη προσέγγιση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

αντιμετώπιζε η Αμερική προβλήματα κοινωνικής περιθωριοποίησης καθώς και εγκληματικότητας. Μέσα από το έργο των Thomas και Znaniecki αποδείχτηκε ότι η ευθραυστότητα των μεταναστευτικών πληθυσμών δεν συνδέεται με κάποιο βιολογικό παράγοντα, ούτε με τα χαρακτηριστικά της φυλής προέλευσης των μεταναστών, αλλά με το γεγονός ότι οι άνθρωποι που μεταναστεύουν και εγκαθίστανται σε μια νέα κοινωνία ουσιαστικά βιώνουν μια μορφή αποδιοργάνωσης σε όλα τα επίπεδα της ζωής τους, αφού αλλάζει εξ' ολοκλήρου όλη τους η καθημερινότητα. Οπότε ήταν δύσκολη η απογκετοποίηση των μεταναστών και η αφομοίωσή τους στη χώρα υποδοχής.

Επιπρόσθετα η Σχολή του Σικάγο διατύπωσε τέσσερις βασικές θεωρίες: τη θεωρία της κοινωνικής δομής (social structure), τη θεωρία του δομολειτουργισμού, τη θεωρία της συμβολικής διαντίδρασης (interactionnisme symbolique) και τέλος τη θεωρία της παρέκκλισης. Ειδικότερα κύριος εκπρόσωπος της θεωρίας της κοινωνικής δομής είναι ο Robert Merton. Ο Merton προσπάθησε να χαρακτηρίσει τους τρόπους προσαρμογής των ατόμων ανάλογα με τη θέση τους στην κοινωνική δομή, γι αυτό παρουσίασε στη θεωρία του πέντε στάσεις ατομικής συμπεριφοράς: τον κομφορμισμό, την καινοτομία, τη τελετουργία, την απόσυρση και πέμπτη την εξέγερση. Συγκεκριμένα, ο κομφορμισμός είναι η προσαρμογή του ατόμου στις απαιτήσεις και τους τύπους της ομάδας στην οποία ανήκει, κάτι που χαρακτηρίζει συχνά τις ανώτερες τάξεις. Πρόκειται για το συνηθέστερο τύπο συμπεριφοράς που εξασφαλίζει την κοινωνική σταθερότητα. Αντίθετα, όσα άτομα υιοθετούν καινοτόμα στάση, προέρχονται τις περισσότερες φορές από χαμηλά κοινωνικά στρώματα και προσφεύγουν σε παράνομα μέσα, προκειμένου να επιτύχουν τους πολιτιστικούς τους στόχους, υιοθετώντας πολλές φορές ακόμα και αποκλίνουσες και παραβατικές συμπεριφορές. Επιπλέον, όσοι υιοθετούν τελετουργικά πρότυπα, προέρχονται κατά πλειοψηφία από τη μεσαία τάξη και προτιμούν να χαμηλώσουν το πήχη των φιλοδοξιών τους, προκειμένου να τις εκπληρώσουν. Όσοι από τα άτομα επιλέγουν τη στάση της απόσυρσης απορρίπτοντας συγχρόνως τους πολιτιστικούς τους στόχους καταλήγουν να γίνονται ρακοσυλλέκτες, αλκοολικοί, ναρκομανείς κ.α. Τέλος, όσοι βρίσκονται σε κατάσταση εξέγερσης, απορρίπτουν στόχους και μετέπειτα τάσσονται εκτός πολιτισμικού συστήματος. Γενικότερα, από τη παρούσα θεωρία συμπεραίνουμε πως σε κάποιες περιπτώσεις υπάρχει κίνδυνος περιθωριοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού.¹⁹

Μετά τη θεωρία της κοινωνικής δομής, οι Αμερικανοί κοινωνιολόγοι διατύπωσαν τη θεωρία του δομολειτουργισμού, η οποία εκφράζεται από τον Αμερικάνο κοινωνιολόγο Talcott Parsons. Συγκεκριμένα ο Πάρσονς ερμηνεύει την κοινωνική πραγματικότητα με βάση τις ιδέες, τους κανόνες και τις αξίες που ακολουθούν τα ίδια τα άτομα. Οι κανόνες αποτελούν τα αποδεκτά πλαίσια δράσης των υποκειμένων μέσα στην κοινωνία. Ο Πάρσονς, όπως και ο Ντυρκέμ, παρομοιάζουν την κοινωνία ως ένα βιολογικό οργανισμό. Η παρομοίωση όμως για το Πάρσονς δεν θεωρείται μια απλή αναλογία ή μεταφορά, διότι ο ίδιος θεωρεί ότι η κοινωνία είναι όντως ένα ζωντανό σύστημα ενός ιδιαίτερου έστω τύπου. Επιπλέον η ιδέα της κοινωνικής ζωής ως ζωντανού συστήματος εξηγεί το «δομικό» μέρος του όρου δομολειτουργισμός, ενώ η αναλογία με το βιολογικό σύστημα εξηγεί το «λειτουργικό» μέρος.²⁰

Επιπρόσθετα, μετά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα οι κοινωνιολόγοι της παραβατικότητας αντιμετώπιζαν την κοινωνική ενσωμάτωση με όρους σύγκρουσης αξιών και κανόνων όπως ο Merton. Όμως βασισμένοι στη θεωρία της παρέκκλισης παρουσιάζουν την κοινωνία όχι ως ένα ενιαίο σύστημα αλλά ως ξεχωριστά υποσυστήματα, στα οποία θα μπορούσε κανείς να ενσωματωθεί. Ειδικότερα, υιοθετώντας ως κεντρική ιδέα για ακόμη μια φορά την ανομία, ταύτισαν την κοινωνική ενσωμάτωση με την κανονιστική ρύθμιση και την ερμήνευσαν ως προϊόν συμμόρφωσης των πρακτικών, των αξιών και των συμπεριφορών των υποκειμένων στους κανόνες της κοινωνίας. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως στη συγκεκριμένη θεωρία υπέσκαπτε μια ηθική διάσταση μεταξύ του καλού και του κακού.

Η παραπάνω αντίληψη τέθηκε σε αμφισβήτηση μετά τη δεκαετία του '70 από κάποιους θεωρητικούς. Η έννοια της παρέκκλισης αρχίζει να παρακμάζει αφού τώρα πια θεωρείται πως η διαντίδραση μεταξύ των ατόμων και των θεσμών που υπάρχουν στην κοινωνία είναι ο βασικός λόγος παραβατικής και εγκληματικής συμπεριφοράς των υποκειμένων (θεωρία της διαντίδρασης). Επιπλέον υποστηρίζουν ότι οι ίδιοι οι θεσμοί είναι υπεύθυνοι και καλλιεργούν εγκληματικές συμπεριφορές μέσα από τις δυσλειτουργίες τους. Το έργο του Becker "outsiders" αποτελεί ένα γνήσιο παράδειγμα

¹⁹ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα
Βλέπε σχετικά: Schnapper D. (2008), Η κοινωνική ενσωμάτωση, μια σύγχρονη προσέγγιση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

²⁰ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα
Βλέπε σχετικά: Craib I. (2011), Σύγχρονη κοινωνική θεωρία, από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας. Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

αυτής της τάσης, όπου χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί μια ανομία, αν και στιγματισμένη σύμφωνα με το Goffman, οδηγεί σε μια μορφή αναδιοργάνωσης της κοινωνίας.

Ανακεφαλαιώνοντας διαπιστώνουμε πως η Αμερικάνικη κοινωνιολογία έθεσε τα βασικά ερωτήματα που απασχολούν τους κοινωνιολόγους της Ευρώπης για τον κοινωνικό αποκλεισμό, προσεγγίζοντας τον κοινωνικό δεσμό με όρους κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης δίνοντας έμφαση στο συλλογικό παράγοντα.²¹

Εν κατακλείδι συμπεραίνουμε πως και οι Ντυρκέμ, Βέμπερ, Ταίννις καθώς και οι Αμερικάνοι κοινωνιολόγοι της Σχολής του Σικάγο εστιάζουν στον κοινωνικό αποκλεισμό και την κοινωνική περιθωριοποίηση ως αποτέλεσμα “ανυπακοής” των υποκειμένων στους θεσμούς και στους κανόνες της κοινωνίας. Επιπλέον πιστεύουν πως η παρέκκλιση των ατόμων είναι απόρροια της δυσλειτουργίας του ίδιου του συστήματος, αφού δεν μπορεί να αφομοιώσει όλα τα μέλη της κοινωνίας για να υπάρξει κοινωνική συνοχή και κοινωνική ενσωμάτωση. Τέλος τονίζουν πως με την ανάπτυξη του καπιταλισμού και της δημιουργίας μιας σύγχρονης κοινωνίας με ένα νέο τρόπο ζωής οι ισχυροί δεσμοί χαλαρώνουν μεταξύ των ατόμων, με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να ζουν αρμονικά χωρίς να τους ενώνουν δεσμοί.²²

²¹ Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

²² Βλέπε σχετικά: Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Craib I. (2011), Σύγχρονη κοινωνική θεωρία, από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας. Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Schnapper D. (2008), Η κοινωνική ενσωμάτωση, μια σύγχρονη προσέγγιση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Εννοιολογική Αποσαφήνιση και Θεωρητικές προσεγγίσεις της μονογονεϊκότητας

2.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά της μονογονεϊκότητας

Σύμφωνα με τους συγγραφείς της έκθεσης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1989) για τις μονογονεϊκές οικογένειες δεν υπάρχει διεθνώς κατοχυρωμένος ορισμός της μονογονεϊκότητας ούτε κάποια χώρα διαθέτει ένα μοναδικό επίσημο ορισμό. Ανάλογα με τις όψεις της μονογονεϊκότητας που περιγράφονται και ανάλογα με τη φύση της μελέτης του φαινομένου (κοινωνική, ψυχολογική, οικονομική) ποικίλλουν οι ορισμοί που αναφέρονται στη βιβλιογραφία. Στην ίδια έκθεση που αναφέρθηκε παραπάνω ορίζεται η μονογονεϊκή οικογένεια ως οικογένεια στην οποία ένας γονέας που δεν έχει σύζυγο ή σύντροφο αλλά ίσως διαμένει μαζί με άλλα άτομα(π.χ. τους γονείς του) ζει με ένα τουλάχιστον ανύπαντρο παιδί εξαρτώμενο από αυτόν. Στο παρόν ορισμό ως όριο της παιδικής ηλικίας θεωρούνται τα δεκαοκτώ έτη.²³

Ο συγκεκριμένος ορισμός διέπεται από τρεις βασικές συνιστώσες, την οικογενειακή κατάσταση του μόνου-γονέα, τη σύνθεση του νοικοκυριού καθώς και την έννοια του εξαρτώμενου παιδιού.²⁴

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1989) με βάση την οικογενειακή κατάσταση του μόνου-γονέα αναφέρονται τρεις τύποι μόνων-γονέων σύμφωνα με τη συζυγική τους κατάσταση: χήροι/ες, μόνιμα χωρισμένοι/ες και οι ανύπαντροι/ες.

Το πρόβλημα από την πλευρά της κατηγοριοποίησης που προκύπτει είναι όταν ένας από τους δύο συζύγους δεν κατοικεί για μεγάλο χρονικό διάστημα μαζί με την υπόλοιπη οικογένεια, χωρίς όμως να υπάρχει χωρισμός ή οικογενειακή δυσαρμονία. Τέτοιες περιπτώσεις είναι εκείνες στις οποίες η απουσία του γονέα οφείλεται σε επαγγελματικές του υποχρεώσεις ή σε εγκλεισμό σε φυλακή, ιδρύματα κ.λ.π.²⁵

²³ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, σελ 23, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

²⁴ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, σελ 23, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

²⁵ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ.(1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

Η Μουσούρου (1993) ονομάζει τις παραπάνω περιπτώσεις «χωλές» και τις διακρίνει σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει όσους ανήκουν σε γεωγραφικούς ή/και κοινωνικούς χώρους, όπου συνιστούν συμβατικό σχήμα (π.χ. περιοχές με ναυτική ή μεταναστευτική παράδοση) και δεύτερον την κατηγορία εκείνων που ανήκουν σε γεωγραφικούς ή/και κοινωνικούς χώρους, όπου συνιστούν απόκλιση από το συμβατικό σχήμα της συζυγικής οικογένειας. Στην πρώτη περίπτωση η απουσία του γονέα έχει θεσμοθετημένη και προσδιορισμένη μορφή και δεν εμφανίζει δυσλειτουργίες ενώ στη δεύτερη συμβαίνει το αντίθετο.²⁶

Επιπλέον οι μονογονεϊκές οικογένειες που χαρακτηρίζονται «χωλές» λόγω απουσίας του γονέα για επαγγελματικές υποχρεώσεις, για λόγους μετανάστευσης και εγκλεισμού αποκαλούνται παράλληλα και «οιογενείς μονογονεϊκές οικογένειες». Ειδικότερα οι «οιογενείς μονογονεϊκές οικογένειες» αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα με τις τυπικές μορφές της μονογονεϊκής οικογένειας που οφείλονται στην απουσία του ενός γονέα και στην υπερφόρτωση των ευθυνών και των υποχρεώσεων του γονέα, αρχηγού της μονογονεϊκής οικογένειας. Έτσι τόσο οι τυπικές όσο και οι «οιογενείς μονογονεϊκές» οικογένειες έχουν το κοινό γνώρισμα της μοναξιάς και της υπερευθύνης του ενός γονέα.²⁷

Επιπρόσθετα όσον αφορά μία από τις τρεις συνιστώσες του ορισμού, δηλαδή την οικογενειακή κατάσταση του μόνου γονέα, κρίνεται απαραίτητο να διευκρινισθεί σε ποια κατηγορία ανήκει ο «άγαμος» γονέας.

Συγκεκριμένα επικρατεί η άποψη από μια μερίδα ερευνητών/τριών ότι οι γονείς που συμβιώνουν χωρίς γάμο δεν ανήκουν στην κατηγορία των μόνων-γονέων. Η άποψη αυτή δε συναντά τη σύμφωνη γνώμη όλων των κυβερνήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με αποτέλεσμα οι γονείς που συμβιώνουν χωρίς γάμο άλλοτε να συμπεριλαμβάνονται στην κατηγορία των «ανύπαντρων» και άλλοτε στην κατηγορία των «μόνιμα χωρισμένων». Το γεγονός αυτό διαφοροποιεί την εικόνα των μονογονεϊκών οικογενειών από τη μία χώρα στην άλλη, όσον αφορά στον τρόπο εισόδου στην κατάσταση της μονογονεϊκότητας, χωρίς όμως η διαφοροποίηση να ανταποκρίνεται πάντοτε στην πραγματικότητα.²⁸

²⁶ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

²⁷ Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

²⁸ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

Επιπλέον η δεύτερη συνιστώσα που διέπει τον ορισμό της μονογονεϊκότητας είναι η σύνθεση του νοικοκυριού της μονογονεϊκής οικογένειας. Σύμφωνα, με τον ορισμό της μονογονεϊκής οικογένειας από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τη Γενική Γραμματεία Ισότητας το χαρακτηριστικό που καθορίζει τη μονογονεϊκότητα είναι το γεγονός ότι ο ένας από τους δύο γονείς ζει με τα παιδιά. Για τον ορισμό δεν έχει σημασία η πιθανότητα της συμβίωσης στο ίδιο νοικοκυριό άλλων ατόμων, εκτός του γονέα και των παιδιών.

Επίσης δεν έχει σημασία για το χαρακτηρισμό ως μονογονεϊκή οικογένεια η περίπτωση που ο μόνος-γονέας και τα παιδιά δέχονται κάποιας μορφής βοήθειας από άλλα άτομα (π.χ. παππούδες) διότι σ' όλες τις μορφές μονογονεϊκής οικογένειας την αποκλειστική ευθύνη για την ανατροφή του παιδιού την έχει ο μόνος-γονέας και η αποκλειστικότητα αυτή αποτελεί το μοναδικό κριτήριο για το χαρακτηρισμό ως μονογονεϊκή οικογένεια.²⁹

Όμως η σύνθεση του νοικοκυριού διαφοροποιεί μεταξύ τους τις μονογονεϊκές οικογένειες. Για παράδειγμα, η ύπαρξη και άλλων ατόμων στο νοικοκυριό που συνήθως είναι οι γονείς του μόνου-γονέα, έχει σημαντικές επιπτώσεις τόσο στο βιοτικό επίπεδο της μονογονεϊκής οικογένειας, όσο και στη δυναμική που αναπτύσσεται στο εσωτερικό της και στην εικόνα που παρουσιάζει προς τα έξω.³⁰

Η τρίτη και τελευταία βασική συνιστώσα που χαρακτηρίζει τον ορισμό της μονογονεϊκότητας είναι ο ορισμός του εξαρτώμενου παιδιού. Ο όρος «εξαρτώμενο παιδί» υποδηλώνει κυρίως την οικονομική εξάρτηση του παιδιού από ένα άτομο, το οποίο συνήθως είναι και υπεύθυνο για τη γονική μέριμνα και την ανατροφή του.

Στην παρούσα περίπτωση δημιουργείται πρόβλημα ορισμού, επειδή είναι πιθανό να μη συμπίπτει η πραγματική οικονομική εξάρτηση με το νομικό ή κοινωνικά αποδεκτό δικαίωμα στη διατροφή. Το σημαντικότερο κριτήριο, που χρησιμοποιείται για να οριστεί η εξάρτηση, είναι η ηλικία, δηλαδή θεωρούνται εξαρτώμενα από το μόνο-γονέα εκείνα τα παιδιά που δεν έχουν ξεπεράσει ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας. Εάν, για παράδειγμα, χρησιμοποιείται η ηλικία των δεκαοκτώ ετών ως όριο εξάρτησης που θέτει

²⁹ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Marsen D. (1971) Mothers Alone, Poverty and the Fatherless family, Penguin Books, London

³⁰ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, τότε όλα τα παιδιά με ηλικία μικρότερη των δεκαοκτώ ετών θεωρούνται «εξαρτώμενα» και όλα τα παιδιά με ηλικία μεγαλύτερη των δεκαοκτώ ετών θεωρούνται «ανεξάρτητα».³¹

Γενικότερα πρόκειται για κατά συνθήκη ορισμό βασισμένο σε νομικές ρυθμίσεις και παραδοσιακές πρακτικές.

Από την άλλη μεριά όμως για το συγκεκριμένο χαρακτηρισμό δε λαμβάνονται υπόψη πραγματικά δεδομένα όπως, ότι συνήθως μπορεί να συνεχίσει να εξαρτάται οικονομικά από το μόνο-γονέα ακόμα και όταν έχει ξεπεράσει το συγκεκριμένο όριο ηλικίας, δηλαδή τα δεκαοκτώ έτη ή κάποιες άλλες φορές τα ανήλικα τέκνα μπορούν να συνεισφέρουν οικονομικά στην οικογένεια και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό από το μόνο-γονέα. Στηριζόμενοι στην παραπάνω πεποίθηση, ότι δηλαδή τα παιδιά εξαρτώνται οικονομικά από το μόνο-γονέα και μετά την ενηλικίωσή τους, κάποιες χώρες, όπως η Γαλλία, υιοθετούν την τάση για επέκταση του ορίου της εξάρτησης ως την ηλικία των εικοσιπέντε ετών, με την εξήγηση ότι πολλοί άνεργοι/ες ζουν ακόμη στο γονεϊκό νοικοκυριό και είναι πράγματι εξαρτώμενα από τους γονείς άτομα.³²

Εν κατακλείδι, για να ήταν πιο ξεκάθαρη η οριοθέτηση της εξάρτησης, θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη και να συμπεριληφθεί στον ορισμό εκτός από το όριο της ηλικίας και αν τα εξαρτώμενα μέλη είναι εκτός εργατικού δυναμικού, χωρίς εισόδημα από επιδόματα, είτε είναι φοιτητές είτε κερδίζουν χαμηλές απολαβές κάτω από ένα συγκεκριμένο όριο από την εργασία τους. Αυτή η ρύθμιση εφαρμόζεται σε διάφορες περιπτώσεις σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ανακεφαλαιώνοντας, από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο ορισμός της μονογονεϊκής οικογένειας που έχει επικρατήσει με τρεις συνιστώσες, δηλαδή οικογενειακή κατάσταση του μόνου-γονέα, κατάσταση του νοικοκυριού και ο ορισμός του «εξαρτώμενου παιδιού», δεν μπορεί να θεωρηθεί ιδανικός. Αποτελεί όμως λειτουργικό

³¹ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Marsen D. (1971) Mothers Alone, Poverty and the Fatherless family, Penguin Books, London

³² Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

ορισμό που επιτρέπει τη συλλογή συγκριτικών στοιχείων για τα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με περιορισμένα όρια εγκυρότητας και αξιοπιστίας.³³

2.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις της μονογονεϊκότητας

Ο όρος μονογονεϊκή οικογένεια αποτελεί μια έννοια η οποία δεν έχει μελετηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις κοινωνικές επιστήμες. Συγκεκριμένα, υπάρχει έλλειψη μελέτης του φαινομένου της μονογονεϊκότητας όχι μόνο στην Ελλάδα, όπου γενικότερα υπάρχει μια έλλειψη σχετικών μελετών, αλλά και στην υπόλοιπη Ευρώπη, όπου η εμφάνιση των μονογονεϊκών οικογενειών παρατηρήθηκε εντονότερα μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αφού παρουσιάστηκε έντονη μεταβολή των εσωτερικών σχέσεων της πυρηνικής οικογένειας.

Επιπλέον, σημαντική αιτία της εσωτερικής μεταβολής της μονογονεϊκής οικογένειας είναι η αλλαγή των νοοτροπιών γενικότερα καθώς και οι αλλαγές που σημειώθηκαν στα εργασιακά θέματα σχετικά με την επανατοποθέτηση του γυναικείου και αντρικού πληθυσμού σε θέσεις εργασίας. Αφού πλέον η είσοδος της γυναίκας στην αγορά εργασίας αυξήθηκε ραγδαία με αποτέλεσμα να επαναπροσδιοριστούν οι ρόλοι και οι υποχρεώσεις των δύο φύλων μέσα στην οικογένεια, όπως οι ευθύνες των δύο γονέων απέναντι στα παιδιά τους, η διαχείριση του ελεύθερου χρόνου και τέλος η σχέση μεταξύ των δύο φύλων. Επιπρόσθετα παρατηρείται πως η εξέλιξη της μονογονεϊκής οικογένειας συμβαδίζει με τη γενική τάση της δημιουργίας νοικοκυριών του ενός ατόμου, τα οποία κατά πλειοψηφία αποτελούνται από μητέρες μονογονείς.³⁴

Ειδικότερα, ο όρος μονογονεϊκή οικογένεια καθιερώθηκε γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 1960. Έκτοτε με την αύξηση των μονογονεϊκών νοικοκυριών επήλθε και ο προβληματισμός για το αν πρόκειται για εναλλακτικό τρόπο οικογενειακής οργάνωσης ή για μια νέα μορφή οικογένειας. Παράλληλα παρατηρείται και μία τάση διαφοροποίησης της μονογονεϊκότητας γιατί ο όρος μονογονεϊκή οικογένεια μας δείχνει τη δομή αλλά δεν μας αποκαλύπτει τις διαφορετικές μορφές της καθώς το πορτραίτο της μονογονεϊκότητας αλλάζει διαρκώς.

³³ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές- Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

³⁴ Βλέπε σχετικά: Χτούρης Σ. (1992), Σύνθετες Διαδικασίες του Κοινωνικού Αποκλεισμού και ο ρόλος της οικογένειας στην κοινωνική προστασία, Praxis, Αθήνα

Αν και οι μονογονεϊκές οικογένειες δεν αποτελούν νέο φαινόμενο, ωστόσο το ενδιαφέρον για τη θέση, τις ανάγκες και τα προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών καθώς και οι προσπάθειες για θετική παρέμβαση άρχισαν να εκδηλώνονταν έντονα κατά τη τελευταία δεκαετία λόγω των δυσκολιών που συναντούν οι μονογονεϊκές οικογένειες και ιδίως οι μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγό μητέρα μονό-γονέα. Βασικά προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν είναι η ανεπάρκεια της κοινωνικής πρόνοιας, η έλλειψη ενιαίας και αποτελεσματικής κοινωνικής πολιτικής για ειδικές κατηγορίες, η ανεργία που πλήττει ιδιαίτερα τις γυναίκες, καθώς και η έλλειψη επαρκούς παιδικής προστασίας. Πολλές φορές η μη αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων οδηγούν τις μονογονεϊκές οικογένειες στη φτώχεια και στο περιθώριο τόσο στο οικονομικό, στο δημόσιο, όσο και στο πολιτικό τομέα της ζωής.³⁵

Επιπλέον η εξέλιξη της μονογονεϊκής οικογένειας συναρτάται με την αύξηση των διαζυγίων και των γεννήσεων εκτός γάμου, την αύξηση της συμβίωσης και τέλος τη μείωση της γαμηλιότητας και των γεννήσεων. Μία νέα όψη της μονογονεϊκότητας οφείλεται στην εξέλιξη της βιοτεχνολογίας, που επιτρέπει την αναπαραγωγή με τεχνητές μεθόδους.

Ταυτόχρονα, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η συνεχιζόμενη αύξηση του ποσοστού των μόνων-μητέρων οφείλεται στο γεγονός, ότι παρόλο, που έχουν συντελεστεί σημαντικές αλλαγές στο ρόλο της γυναίκας, η ανατροφή των παιδιών είναι ακόμη κύρια ευθύνη της γυναίκας, εάν κρίνουμε από την ελάχιστη αύξηση του αριθμού των μόνων-πατέρων, παρά τη μείωση του στιγματισμού της μονογονεϊκότητας.³⁶

Γενικότερα, πρέπει να διατυπωθεί ότι για πολλές δεκαετίες η ικανότητα των μονογονεϊκών οικογενειών να καλύψουν τις βασικές λειτουργίες και ανάγκες τους είχε αμφισβητηθεί από τους ερευνητές, ωστόσο η εγκυρότητα και η αξιοπιστία αυτών των ερευνών είναι υπό αμφισβήτηση σήμερα. Επιπλέον, οι σύγχρονες μελέτες παρουσιάζουν διαφορετικά αποτελέσματα ως προς τη ποιότητα ζωής στο εσωτερικό της

³⁵ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

³⁶ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Marsen D. (1971) Mothers Alone, Poverty and the Fatherless family, Penguin Books, London

οικογένειας, ωστόσο οι μελετητές υποστηρίζουν ότι ακόμα δεν υπάρχει πλήρης θεωρητική γνώση για τη μονογονεϊκή οικογένεια ως σύστημα.³⁷

Οι μονογονεϊκές οικογένειες στο σύνολό τους παρά τη διαφοροποίηση τους ως προς τον τρόπο εισόδου στη μονογονεϊκότητα, αντιμετωπίζουν ορισμένα κοινά προβλήματα σε ορισμένες όψεις της καθημερινότητάς τους. Όπως είναι η συχνή μείωση του οικογενειακού εισοδήματος, η απομόνωση και η μοναξιά, η υπερφόρτωση ευθυνών καθώς και η άνιση πρόσβαση σε οικονομικά και κοινωνικά αγαθά, που είναι πιο προσιτά σε διγονεϊκές οικογένειες.³⁸

Η μονογονεϊκότητα λοιπόν είναι ένα παλιό φαινόμενο που αποτελεί σήμερα όλο και περισσότερο ένα τύπο σύγχρονων οικογενειών. Υπάρχουν όμως διαφορετικά είδη ή αλλιώς τύποι μονογονεϊκής οικογένειας, που κάποιες φορές συνδέονται με τον τρόπο εισόδου στην μονογονεϊκότητα.

Το διαζύγιο είναι ένας από τους πιο συνηθισμένους τρόπους εισόδου στη μονογονεϊκότητα. Ειδικότερα το διαζύγιο δεν αποτελεί παθολογική κατάσταση, αλλά αντίθετα παρουσιάζεται ως μια φυσιολογική συνιστώσα του γάμου.³⁹

Η μονογονεϊκότητα μετά το διαζύγιο μπορεί να πάρει τη μορφή πλήρους μονογονεϊκότητας ή της μονογονεϊκότητας των Σαββατοκύριακων και των διακοπών. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η γονική επιμέλεια μετά το διαζύγιο είναι από κοινού και ο τόπος κατοικίας του παιδιού καθορίζεται από το δικαστήριο με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού. Η πιο συνήθης μορφή όμως χωρισμού του ζευγαριού είναι η εγκατάλειψη. Πρόκειται συνήθως για απόφαση του ενός συντρόφου την οποία ο άλλος υφίσταται και συνεπώς είναι γι' αυτόν περισσότερο επώδυνη. Ψυχολογικά η εγκατάλειψη είναι πιο τραυματική διαδικασία από το διαζύγιο και το χωρισμό, είτε γιατί είναι πιο μονομερής απόφαση είτε γιατί είναι λιγότερο σχεδιασμένη και διαδραματίζεται με συνοπτικές διαδικασίες. Η τραυματική αυτή διαδικασία μπορεί να έχει για ορισμένο χρονικό

³⁷ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

³⁸ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Marsen D. (1971) Mothers Alone, Poverty and the Fatherless family, Penguin Books, London

Βλέπε σχετικά: Κικίλιας Η., Παπαλιού Ο. και Φαγαδάκη Ε. (2008), Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, Αθήνα

³⁹ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

διάστημα επίδραση στην άσκηση του γονεϊκού ρόλου. Το διαζύγιο που προκύπτει από τους παραπάνω τρόπους χωρισμού, δημιουργεί δύο είδη μονογονεϊκών οικογενειών, την μονογονεϊκή οικογένεια με αρχηγό μητέρα μόνο-γονέα και τη μονογονεϊκή οικογένεια με αρχηγό πατέρα μόνο-γονέα. Η πλειοψηφία των μονογονεϊκών οικογενειών είναι με αρχηγό μητέρα μόνο-γονέα, βέβαια αυτό δε σημαίνει πως δεν υπάρχουν με αρχηγό πατέρα μόνο-γονέα.

Ένας άλλος τρόπος εισόδου στη μονογονεϊκότητα είναι η χηρεία. Η χηρεία δεν αποτελεί πλέον τη πιο συνηθισμένη αιτία μονογονεϊκότητας, όπως συνέβαινε σε παλαιότερες εποχές, όπου το προσδόκιμο ζωής ιδίως για τους άντρες ήταν αρκετά χαμηλά. Οι μόνοι-γονείς αυτής της κατηγορίας είναι μεγαλύτεροι σε ηλικία συνήθως και βρίσκονται συχνότερα σε καλύτερη οικονομική κατάσταση από τους άλλους μόνο-γονείς, διότι έχουν κάποια σύνταξη και ταυτόχρονα κρατούν όλη την περιουσία που είχαν αποκτήσει ως διγονεϊκή οικογένεια. Και σ' αυτή την περίπτωση συναντιούνται και μητέρες μονο-γονείς αλλά και πατέρες μονο-γονείς.⁴⁰

Επιπρόσθετα, υπάρχει και ένα άλλο είδος μόνων-γονέων βάσει της συζυγικής τους κατάστασης και είναι οι ανύπαντροι/ες. Στην πλειονότητα παρατηρούμε άγαμες μητέρες μονο-γονείς και όχι τόσο έντονα πατέρες μονο-γονείς. Γενικότερα η μητρότητα εκτός γάμου αφορά στις γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου από μόνες-μητέρες που είτε συμβιώνουν είτε όχι, διαζευγμένες ή χήρες όταν πρόκειται βέβαια για μονογονεϊκό σύστημα οργάνωσης της οικογένειας.⁴¹

Ειδικότερα, για ορισμένες γυναίκες η μητρότητα εκτός γάμου αποτελεί μια απόφαση συνειδητή, στην οποία καταλήγουν μετά από μακρά επεξεργασία, ενώ για άλλες γυναίκες αποτελεί μια κάπως πιο παρορμητική απόφαση, ως αποτέλεσμα αντίστασης-εναντίωσης στα καθιερωμένα ήθη, ενώ για κάποιες άλλες αποτελεί μια κατάσταση, η οποία δεν ήταν επιθυμητή αλλά αναγκαστική.⁴² Οπότε παρουσιάζονται δύο τύποι άγαμης μητέρας, η χειραφετημένη και κοινωνικά-οικονομικά ανεξάρτητη γυναίκα που είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις των καταστάσεων της και δεύτερον η

⁴⁰ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

⁴¹ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Marsen D. (1971) Mothers Alone, Poverty and the Fatherless family, Penguin Books, London

⁴² Βλέπε σχετικά: Χτούρης Σ. (1992), Σύνθετες Διαδικασίες του Κοινωνικού Αποκλεισμού και ο ρόλος της οικογένειας στην κοινωνική προστασία, Praxis, Αθήνα

κοινωνικά περιθωριοποιημένη άγαμη μητέρα που έχει άμεση ανάγκη την οικονομική και κοινωνική στήριξη. Η δεύτερη κατηγορία αναφέρεται συνήθως στις άγαμες μητέρες, οι οποίες αποφάσισαν να κρατήσουν το παιδί τους χωρίς τη στήριξη του συντρόφου τους.

Η μητέρα μονο-γονέας έχει να αντιμετωπίσει όχι μόνο τα εσωτερικά της αισθήματα, πιθανές ενοχές, φοβίες, ανασφάλειες, αβεβαιότητα, απογοήτευση αλλά και τις εξωτερικές αρνητικές επιδράσεις του περιβάλλοντός της, όπως για παράδειγμα ένα πιθανό κοινωνικό στιγματισμό.⁴³

Τα γενικά χαρακτηριστικά των άγαμων μητέρων είναι η αδυναμία να ανταποκριθούν στον κοινωνικό τους ρόλο λόγω, κάποιες φορές, έλλειψης υποστηρικτικών δικτύων από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Η ανύπαντρη μητέρα έχει ανάγκη από κοινωνική φροντίδα από την αρχή της εγκυμοσύνης της καθώς και την ανάγκη ενός προστατευτικού περιβάλλοντος, που θα μπορεί να τη στηρίζει τόσο υλικά όσο και ψυχικά. Τις περισσότερες φορές το οικογενειακό περιβάλλον συμπαραστέκεται και στηρίζει τη μητέρα μονο-γονέα, συγκεκριμένα η μονογονεϊκή οικογένεια στηρίζεται κυρίως στους γονείς της μητέρας μονογονέα και συνήθως όχι στην οικογένεια του πατέρα του παιδιού. Όμως υπάρχουν και περιπτώσεις όπου η μητέρα μονο-γονέας δεν έχει απολύτως καμία στήριξη, οπότε βιώνει μεγάλες δυσκολίες στην ανατροφή του παιδιού της και ταυτόχρονα στην εύρεση κάποιας εργασίας. Για παράδειγμα, πολλές φορές η μητέρα είναι αναγκασμένη να συνδυάσει την εργασία με το χώρο της κατοικίας, ώστε ταυτόχρονα να μπορεί να ασκεί και τη γονεϊκή φροντίδα. Εξαιτίας των παραπάνω δυσκολιών και της παντελούς έλλειψης βοήθειας από συγγενικό περιβάλλον απευθύνεται σε ΜΚΟ, σε συλλόγους που θα τη στηρίζουν για την αντιμετώπιση υγειονομικών προβλημάτων καθώς και των ζητημάτων που αφορούν την επιβίωση τη δική της και του παιδιού της.⁴⁴

Παράλληλα με τα είδη που κατηγοριοποιούνται οι μονογονεϊκές οικογένειες ανάλογα με τον τρόπο εισόδου στη μονογονεϊκότητα μπορούμε εξίσου να διακρίνουμε και τύπους των μονογονεϊκών οικογενειών από νομικής πλευράς.

⁴³ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές- Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

⁴⁴ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές- Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Χτούρης Σ. (1992), Σύνθετες Διαδικασίες του Κοινωνικού Αποκλεισμού και ο ρόλος της οικογένειας στην κοινωνική προστασία, Praxis, Αθήνα

Συγκεκριμένα το κύριο χαρακτηριστικό για την τυπολογία των μονογονεϊκών οικογενειών από νομικής φύσης είναι η απουσία ενός από τους συζύγους. Έτσι, από αυτή τη θεώρηση διακρίνουμε τρεις τύπους μονογονεϊκής οικογένειας, τη μονογονεϊκή φυσική οικογένεια, τη νόμιμη μονογονεϊκή οικογένεια καθώς και τη μονογονεϊκή οικογένεια λόγω νομιμοποίησης του παιδιού ή λόγω υιοθεσίας.⁴⁵

Ειδικότερα, φυσική μονογονεϊκή οικογένεια είναι η οικογένεια που αποτελείται από την άγαμη μητέρα μόνο-γονέα και από το ένα ή περισσότερα παιδιά της, των οποίων ο βιολογικός πατέρας είναι για το νόμο άγνωστος ή ανήκει, με το μυστήριο τουγάμου, σε μια άλλη οικογένεια. Οι φυσικές μονογονεϊκές οικογένειες είναι κατά 90% οικογένειες μητρικές.⁴⁶

Ο δεύτερος τύπος μονογονεϊκών οικογενειών είναι η νόμιμη μονογονεϊκή οικογένεια, που αναφέρεται στην περίπτωση διαζυγίου ή χηρείας. Στην περίπτωση της χηρείας όπου η οικογένεια γίνεται μονογονεϊκή λόγω θανάτου, η οικογένεια κρίνεται πιο ευνοϊκά από τον νόμο συγκριτικά με άλλες περιπτώσεις γιατί σ' αυτήν την περίπτωση ο εναπομείνας σύζυγος θεωρείται το θύμα και όχι ο υπεύθυνος της δημιουργίας της μονογονεϊκής οικογένειας.

Τρίτος και τελευταίος τύπος μονογονεϊκής οικογένειας σύμφωνα με το νόμο είναι η μονογονεϊκή οικογένεια λόγω νομιμοποίησης του παιδιού ή λόγω υιοθεσίας. Ο συγκεκριμένος τύπος μονογονεϊκής οικογένειας αναφέρεται στη δημιουργία τεχνητής μονογονεϊκής οικογένειας που είναι αποτέλεσμα δικαστικής απόφασης, όπως είναι η υιοθεσία.⁴⁷

Ανακεφαλαιώνοντας, με την τυπολογία των μονογονεϊκών οικογενειών με σχέση με το νόμο, τονίζουμε ότι τα χαρακτηριστικά όλων αυτών των μορφών των μονογονεϊκών οικογενειών είναι η ουσιαστική απουσία του άνδρα, αφού οι μονογονεϊκές οικογένειες, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, είναι οικογένειες με αρχηγό μητέρα μόνο-γονέα.⁴⁸

⁴⁵ Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

⁴⁶ Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

⁴⁷ Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

⁴⁸ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Κανελλοπούλου-Μαντζιάφου Μ. (1981), Οικογένειες με έναν γονέα, Αθήνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Θεσμικό πλαίσιο και πολιτικές για τη μονογονεϊκότητα

Τις τελευταίες δεκαετίες οι μονογονεϊκές οικογένειες αυξήθηκαν στις ευρωπαϊκές χώρες. Σήμερα αντιπροσωπεύουν το 3% περίπου όλων των ευρωπαϊκών οικογενειών και το 9% των οικογενειών με παιδιά. Οι γυναίκες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των μόνο-γονέων τόσο στην Ευρώπη γενικά όσο και στην Ελλάδα ειδικά με το αντίστοιχο ποσοστό που ανέρχεται στο 91%.

Οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν μια «ευπαθή» ομάδα του πληθυσμού, αφού αντιμετωπίζουν ισχυρές πιέσεις σε δύο μέτωπα τόσο στις οικογενειακές ευθύνες όσο και στην εργασιακή ζωή. Οι επιπτώσεις των πιέσεων αυτών εξαρτώνται τόσο από τη «συνεισφορά» του πρώην συντρόφου αλλά και των οικογενειακών και άλλων κοινωνικών δικτύων βοήθειας, όσο και από τις προνοιακές ρυθμίσεις και τις δυνατότητες πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες.⁴⁹

Η Ελληνική Πολιτεία, στην προσπάθεια της να μετριάσει τον αντίκτυπο αυτών των πιέσεων και να εξασφαλίσει ένα ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο για τις μονογονεϊκές οικογένειες έχει θεσπίσει μια σειρά μέτρων που στοχεύουν στη διασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης των οικογενειών αυτών και περιλαμβάνουν τα επιδόματα, τα στεγαστικά δάνεια, προτεραιότητα στους παιδικούς σταθμούς, προγράμματα κατάρτισης, ένταξης και επανένταξης στην παραγωγή, ψυχολογική υποστήριξη και επιχορήγηση επαγγελματικών πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων, κ.α.

Ταυτόχρονα, η αναμόρφωση του Οικογενειακού Δικαίου εξομοιώνει νομικά την άγαμη μητέρα ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις με την έγγαμη μητέρα (Ν. 1329/83 Φ.Ε.Κ. Α'25/18-2-1983). Με τον ίδιο νόμο επίσης καταργείται κάθε δυσμενής διάκριση σε βάρος των παιδιών που γεννιούνται εκτός γάμου και προβλέπεται η πλήρης εξομοίωση με τα παιδιά που γεννιούνται από το γάμο.⁵⁰

Ειδικότερα, οι μητέρες μόνο-γονείς που εργάζονται παράλληλα δικαιούνται συγκεκριμένες άδειες, ώστε να διευκολύνονται στην ανατροφή των ανηλίκων τέκνων τους. Συγκεκριμένα, οι εργαζόμενοι μονογονείς στον ιδιωτικό τομέα δικαιούνται γονική άδεια (άνευ αποδοχών) για την ανατροφή του παιδιού τους μέχρι την ηλικία των

⁴⁹ Βλέπε σχετικά: Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

⁵⁰ Βλέπε σχετικά: Υπουργείο Εσωτερικών-Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2007), για κάθε γονέα που είναι μοναδικός-Μονογονεϊκή Οικογένεια, έντυπο του Υπουργείου Εσωτερικών(monogoneikh_entypo_050208.pdf)

τριάμιση (3,5) ετών για τρεις μήνες. Επιπλέον και οι μονογονείς, οι οποίοι εργάζονται στον ιδιωτικό αλλά και στο δημόσιο τομέα, δικαιούνται επίδομα γάμου, εφόσον όμως τους έχει ανατεθεί δικαστικά η γονική επιμέλεια.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας 2002-2003 ο εργαζόμενος άγαμος/η, χήρος/α γονέας στον ιδιωτικό τομέα που έχει την επιμέλεια του παιδιού, δικαιούται άδεια με αποδοχές έξι εργάσιμων ημερών το χρόνο πέρα από αυτές που δικαιούται σύμφωνα με άλλες διατάξεις.⁵¹

Επιπλέον, σύμφωνα με το νέο δημοσιονομικό κώδικα (άρθρο 53, Ν.3528/07, Φ.Ε.Κ. Α'29/9-2-2007) για το γονέα δημόσιο υπάλληλο που είναι άγαμος ή χήρος ή διαζευγμένος ή έχει αναπηρία 67% και άνω, το κατά μία ώρα μειωμένο ωράριο ή η συνεχόμενη άδεια ανατροφής τέκνου προσαυξάνονται κατά έξι μήνες ή ένα μήνα αντίστοιχα.⁵²

Παράλληλα, τα παιδιά που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες εγγράφονται κατά προτεραιότητα στους Παιδικούς Σταθμούς των Ο.Τ.Α., καθώς επίσης και στους σταθμούς του ΠΙΚΠΑ, του ΕΟΠ, του Ιδρύματος Βρεφονηπιακών Σταθμών της Αθήνας, της Λάρισας και της Θεσσαλονίκης.⁵³ Επιπλέον προβλέπεται η χορήγηση σχολικού επιδόματος σε οικογένειες με ανήλικα παιδιά ηλικίας ως 16 ετών που φοιτούν σε δημόσια σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Ειδικότερα απευθύνεται σε οικογένειες, συμπεριλαμβανομένων και των μονογονεϊκών, με ετήσιο οικογενειακό εισόδημα που δεν υπερβαίνει το ποσό των 3.000€. Επίσης, οι μόνοι ή μεγαλύτεροι γιοι θανόντος γονέα ή άγαμης μητέρας υπηρετούν μειωμένη στρατιωτική θητεία, συγκεκριμένα υπηρετούν τρεις μήνες λιγότερο από τους άλλους στρατεύσιμους.⁵⁴

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως παρέχονται συμβουλευτικές-υποστηρικτικές και νομικές υπηρεσίες για τη στήριξη και προστασία μονογονεϊκών οικογενειών που περνούν κρίση από πολλούς κοινωνικούς φορείς και μονάδες κοινωνικής φροντίδας. Ειδικότερα λειτουργεί ειδικό τμήμα στο «Μητέρα» για τη συστηματική προστασία ης

⁵¹ Βλέπε σχετικά: Υπουργείο Εσωτερικών-Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2007), για κάθε γονέα που είναι μοναδικός-Μονογονεϊκή Οικογένεια, έντυπο του Υπουργείου Εσωτερικών(monogoneikh_entypo_050208.pdf)

⁵² Βλέπε σχετικά: Υπουργείο Εσωτερικών-Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2007), για κάθε γονέα που είναι μοναδικός-Μονογονεϊκή Οικογένεια, έντυπο του Υπουργείου Εσωτερικών(monogoneikh_entypo_050208.pdf)

⁵³ Βλέπε σχετικά: Υπουργείο Εσωτερικών-Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2007), για κάθε γονέα που είναι μοναδικός-Μονογονεϊκή Οικογένεια, έντυπο του Υπουργείου Εσωτερικών(monogoneikh_entypo_050208.pdf)

⁵⁴ Βλέπε σχετικά: Κικίλιας Η., Παπαλιού Ο. και Φαγαδάκη Ε. (2008), Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, Αθήνα

άγαμης μητέρας, όπου παρέχεται ψυχολογική στήριξη και οικονομική ενίσχυση, μέχρι να μπορέσουν να αναλάβουν μόνες τους την ανατροφή των παιδιών τους. Επίσης, στα Κέντρα Συμβουλευτικής και Πληροφόρησης γυναικών του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) παρέχεται νομική, ψυχολογική και συμβουλευτική υποστήριξη στις μητέρες μόνο-γονείς. Το ίδιο συμβαίνει και στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις που λειτουργούν διευθύνσεις Πρόνοιας καθώς και στο πλαίσιο του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης.⁵⁵

Επιπρόσθετα, για τους μόνο-γονείς παρέχονται συγκεκριμένες ειδικές διευκολύνσεις από συγκεκριμένα υπουργεία, οργανισμούς, υπηρεσίες κ.α.

Ενδεικτικά αναφέρονται κάποιες διευκολύνσεις. Συγκεκριμένα, το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών παρέχει εισοδηματική ενίσχυση, φοροαπαλλαγές και μειώσεις στους φόρους κληρονομιάς για τους γονείς αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών. Επίσης το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων προβλέπει ότι οι πολύτεκνοι μόνο-γονείς, που έχουν τη γονική επιμέλεια διορίζονται σε θέσεις εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους σε διαγωνισμό του ΑΣΕΠ, εντάσσονται στις ειδικές κατηγορίες και μετατίθενται στην περιοχή μετάθεσης της πρώτης προτίμησής τους. Ακόμα προβλέπονται μετεγγραφές των φοιτητών που ανήκουν σε άγαμες μονογονεϊκές οικογένειες καθώς και μονογονεϊκές οικογένειες λόγω χηρείας.⁵⁶

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Εργατικής Εστίας οι άγαμες μητέρες και τα προστατευόμενα μέλη τους δικαιούνται κάθε έτος δελτία κοινωνικού τουρισμού, ανεξάρτητα εάν έλαβαν την παροχή αυτή και το προηγούμενο έτος. Προϋπόθεση αποτελεί να έχουν πραγματοποιήσει κατά το προηγούμενο έτος πενήντα (50) εργάσιμες μέρες ή πενήντα (50) ημέρες επιδοτούμενης ανεργίας. Παράλληλα τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών μπορούν να φιλοξενηθούν δωρεάν σε βρεφονηπιακούς σταθμούς του οργανισμού. Παράλληλα και τα στεγαστικά προγράμματα του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ) προβλέπουν τη χορήγηση δανείου αυτοστέγασης (δανειοδοτικού προγράμματος επιδότησης επιτοκίου) σε άγαμες μητέρες και σε γυναίκες ή σε άνδρες σε κατάσταση χηρείας αρχηγούς μονογονεϊκών

⁵⁵ Βλέπε σχετικά: Κικίλιας Η., Παπαλιού Ο. και Φαγαδάκη Ε. (2008), Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, Αθήνα

⁵⁶ Βλέπε σχετικά: Υπουργείο Εσωτερικών-Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2007), για κάθε γονέα που είναι μοναδικός-Μονογονεϊκή Οικογένεια, έντυπο του Υπουργείου Εσωτερικών(monogoneikh_entypo_050208.pdf)

οικογενειών με προστατευόμενα παιδιά, εφόσον πληρούν τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις.⁵⁷

Επιπρόσθετα η τοπική αυτοδιοίκηση και συγκεκριμένα ο Δήμος Αθηναίων παρέχει το επίδομα παιδικής προστασίας για τα ανήλικα τέκνα των μητέρων μόνο-γονέων. Συγκεκριμένα, το επίδομα παιδικής προστασίας δικαιούνται όσες μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούνται από μητέρα αρχηγό και είτε έχουν εγκαταλειφθεί από τον πατέρα είτε ο πατέρας καθίσταται ηθικά ανάξιος(αλκοολικός, σωματέμπορος, προαγωγός κ.λ.π. και όχι με σωματικό ή πνευματικό ελάττωμα). Παράλληλα το επίδομα παιδικής προστασίας παραχωρείται σε οικογένεια που το ανώτατο μηνιαίο εισόδημα για μια τριμελή οικογένεια δεν ξεπερνά τα 235€ , προσαυξανόμενο κατά 20,54€ για κάθε επιπλέον μέλος της οικογένειας. Από το οικογενειακό εισόδημα αφαιρούνται: το ποσό του ενοικίου ανά μήνα που διαμένει η οικογένεια, το ποσό της επιδότησης του παιδιού ή άλλου μέλους της οικογένειας από άλλο πρόγραμμα της Πρόνοιας, το ποσό των δόσεων που καταβάλλεται για εξόφληση δανείου απόκτησης πρώτης κατοικίας και τέλος το ποσό που καταβάλλει για διατροφή ο δεύτερος σύζυγος της μητέρας στα παιδιά του από το πρώτο του γάμο, εφόσον δεν έχει υιοθετήσει τα παιδιά της νέας του συζύγου.⁵⁸

Εν κατακλείδι, το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης χορηγεί στους ανασφάλιστους και οικονομικά αδύνατους μονογονείς και στα παιδιά τους βιβλιάρια δωρεάν χορήγησης φαρμάκων και νοσοκομειακής περίθαλψης. Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι εφαρμόζεται πρόγραμμα επιδότησης μονογονεϊκών οικογενειών από το Αναρρωτήριο Πεντέλης, το οποίο αποτελεί Μονάδα Κοινωνικής Φροντίδας και παρέχει υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας σε παιδιά με κοινωνικά προβλήματα. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα εφαρμόζεται βάσει τις αριθμ. 32/21-8-84 απόφασης ΔΣ ΠΙΚΠΑ αρχικά για τις μητέρες υπεύθυνες μονογονεϊκών οικογενειών, που αντιμετωπίζουν σοβαρά κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα. Ειδικότερα τα ποσά με τα οποία επιδοτούνται οι μονογονεϊκές οικογένειες, με την προϋπόθεση να μην καλύπτονται από άλλους φορείς κοινωνικής πρόνοιας, ανέρχονται σε 105,68€ μηνιαίως για οικογένειες με ένα παιδί και 148,2€ για οικογένειες με δύο ή περισσότερα παιδιά και χορηγούνται σε περιορισμένο αριθμό μονογονεϊκών οικογενειών κατά σειρά

⁵⁷ Βλέπε σχετικά: Υπουργείο Εσωτερικών-Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2007), για κάθε γονέα που είναι μοναδικός-Μονογονεϊκή Οικογένεια, έντυπο του Υπουργείου Εσωτερικών(monogoneikh_entypo_050208.pdf)

⁵⁸ Βλέπε σχετικά: ΦΕΚ 221/Α/65, ΦΕΚ 339/Α/81, ΦΕΚ 49/Α/83, ΦΕΚ 132/Α/88, ΕΓΚ.Δ2/2350, ΦΕΚ 49/Α/83, ΦΕΚ 132/Α/88 και ΦΕΚ 132/Α/88

προτεραιότητας. Τέλος το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α) παρέχει ψυχοκοινωνική στήριξη και προσωρινή φιλοξενία στις μονογονεϊκές οικογένειες που έχουν ανάγκη.⁵⁹

Εκτός από την προνοιακή και επιδοματική πολιτική που παρέχεται από το Κράτος στους αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών, που είναι συνήθως μητέρες, η μέριμνα αυτή συμπληρώνεται από τη δράση και το έργο των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) στη στήριξη και στην παροχή υπηρεσιών για τις μονογονεϊκές οικογένειες.

Συγκεκριμένα, σε περίοδο οικονομικής κρίσης, όπου τα έσοδα του Κράτους μειώνονται ολοσχερώς και κατά συνέπεια το Κράτος δε δύναται να ενισχύσει προνοιακές πολιτικές, οι ΜΚΟ συμπληρώνουν τις κρατικές πολιτικές στηρίζοντας και βοηθώντας τις ευπαθείς ομάδες.

Συγκεφαλαιωτικά διαπιστώνουμε πως παρόλο τις προνοιακές πολιτικές και την ενίσχυση των Μ.Κ.Ο, οι μονογονεϊκές καθίστανται μια ευάλωτη ευπαθή ομάδα σε περιόδους οικονομικής κρίσης και ιδίως στην Ελλάδα όπου ο παράγοντας φτώχεια και ανεργία είναι ιδιαίτερα αυξημένος και ακόμα περισσότερο στον γυναικείο πληθυσμό.⁶⁰

⁵⁹ Βλέπε σχετικά: Υπουργείο Εσωτερικών-Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2007), για κάθε γονέα που είναι μοναδικός-Μονογονεϊκή Οικογένεια, έντυπο του Υπουργείου Εσωτερικών(monogoneikh_entypo_050208.pdf)

⁶⁰ Βλέπε σχετικά: Κικίλιας Η., Παπαλιού Ο. και Φαγαδάκη Ε. (2008), Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα, ΕΚΚΕ, Αθήνα

Βλέπε σχετικά: Υπουργείο Εσωτερικών-Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2007), για κάθε γονέα που είναι μοναδικός-Μονογονεϊκή Οικογένεια, έντυπο του Υπουργείου Εσωτερικών(monogoneikh_entypo_050208.pdf)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Πρακτικές και δράσεις για μονογονεϊκές οικογένειες

Εκτός από την προνοιακή και επιδοματική πολιτική που παρέχεται από το Κράτος στους αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών, που είναι συνήθως μητέρες, η μέριμνα αυτή συμπληρώνεται από τη δράση και το έργο των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) στη στήριξη και στην παροχή υπηρεσιών για τις μονογονεϊκές οικογένειες.

Συγκεκριμένα, σε περίοδο οικονομικής κρίσης, όπου τα έσοδα του Κράτους μειώνονται ολοσχερώς και κατά συνέπεια το Κράτος δε δύναται να ενισχύσει προνοιακές πολιτικές, οι ΜΚΟ συμπληρώνουν τις κρατικές πολιτικές στηρίζοντας και βοηθώντας τις ευπαθείς ομάδες. Ειδικότερα, κάθε «Μη Κυβερνητικός Οργανισμός»(ΜΚΟ) είναι ένας νομικά συγκρατημένος οργανισμός που δημιουργήθηκε από φυσικά νομικά πρόσωπα και λειτουργεί ανεξάρτητα από κάθε κυβέρνηση. Σ' αυτές εντάσσονται σύλλογοι, οργανώσεις, ομάδες πολιτών, συνδικάτα, επιχειρήσεις κ.α. Τις περισσότερες φορές ο όρος «Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις» αφορά οργανώσεις που έχουν αναγνωριστεί από κρατικά μορφώματα ή διεθνείς οργανισμούς, που σε πολλές περιπτώσεις συνεργάζονται μ' αυτές ή απλά τις συμβουλεύονται.⁶¹

Επιπρόσθετα, με βάση το στόχο και τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσης μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις σε τρία βασικά μοντέλα χωρίς όμως ο προσδιορισμός τους να είναι απόλυτος.

Το πρώτο μοντέλο είναι τα «μεγαθήρια» ΜΚΟ με τεράστια έσοδα και με μεγάλες επιχειρησιακές δυνατότητες. Αυτές οι οργανώσεις συνήθως έχουν αυστηρώς ιεραρχική δομή, όπου η βάση της πυραμίδας είναι τα απλά μέλη είτε οι χρηματοδότες και στην κορυφή μια ελίτ επαγγελματιών όπως η Unicef και η WWF. Συνήθως αυτές οι ΜΚΟ προσπαθούν παγκοσμίως και ιδιαίτερα στον Τρίτο Κόσμο, ώστε να αμβλύνουν τις συνέπειες της παγκοσμιοποίησης και της κοινωνικής ανισότητας.⁶²

Άλλο ένα μοντέλο ΜΚΟ είναι οι σύλλογοι, των οποίων τα έσοδα βασίζονται κυρίως στον εθελοντισμό. Τέλος υπάρχουν μικρές ομάδες τοπικής εμβέλειας απαρτιζόμενες συνήθως από εθελοντές που στοχεύουν στη λύση τοπικών προβλημάτων.

⁶¹ Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις(www.iap.gr>NEOLAIA-IAP)

Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητική Οργάνωση([https:// el.m.wikipedia.org](https://el.m.wikipedia.org))

⁶² Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις(www.iap.gr>NEOLAIA-IAP)

Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητική Οργάνωση([https:// el.m.wikipedia.org](https://el.m.wikipedia.org))

Παράλληλα μπορεί να υπάρξει διάκριση των ΜΚΟ σύμφωνα με το μέγεθος. Αρχικά διακρίνονται σε μικρές κοινωνικά βασιζόμενες ομάδες, οι οποίες στηρίζονται στην ατομική πρωτοβουλία και είναι συνήθως τοπικού- συνοικιακού επιπέδου.⁶³

Επιπλέον υπάρχουν οι περιφερειακές οργανώσεις με φιланθρωπικούς σκοπούς, η ΜΚΟ εθνικού επιπέδου, όπως είναι για παράδειγμα «Το χαμόγελο του Παιδιού» και τέλος οι διεθνείς ΜΚΟ, που για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα συνεργάζονται με τοπικές και εθνικές οργανώσεις.

Επιπρόσθετα, οι ΜΚΟ μπορούν να θεωρηθούν ως τρίτος τομέας παροχής υπηρεσιών, αφού οι δραστηριότητες των ΜΚΟ συμπληρώνουν σε όλους τους τομείς την προνοιακή πολιτική.⁶⁴

Συγκεφαλαιωτικά κύριος στόχος των ΜΚΟ είναι η αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών των ανθρώπων. Οι δραστηριότητές τους έτσι καλύπτουν όλους τους τομείς και τις ανάγκες της κοινωνίας συμπληρώνοντας τις κρατικές πολιτικές.

Ταυτόχρονα κάθε ΜΚΟ ακολουθεί τη δική της στρατηγική, η οποία αποτελεί τη γενική πορεία που ακολουθεί ο εκάστοτε οργανισμός για να ανταποκριθεί στην αποστολή και να φτάσει στην επίτευξη των βασικών του στόχων.

Γενικότερα, κάθε ΜΚΟ έχει χαράξει τη δική της στρατηγική με βάση τους στόχους της αλλά και τη χρηματοδότηση που μπορεί να επιτύχει.⁶⁵

Στην παρούσα μελέτη διεξήχθησαν συνεντεύξεις από δώδεκα προστατευόμενα μέλη του συλλόγου «Αγκαλιά» καθώς και από δύο κοινωνικούς λειτουργούς του συλλόγου.

Ειδικότερα, ο Σύλλογος Προστασίας Αγέννητου Παιδιού – Η Αγκαλιά είναι ένα σωματείο φιλανθρωπικό μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που ιδρύθηκε το 1998 και είναι εγγεγραμμένο στα μητρώα των ΜΚΟ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Ειδικότερα, η «Αγκαλιά» στηρίζει και συμπαραστέκεται υλικά και ψυχικά σε γυναίκες έγγαμες ή άγαμες, που λόγοι εγκατάλειψης, κακοποίησης και κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες την πιέζουν σε ακούσια τερματισμό της κύησής της. Ο σύλλογος προστατεύει και στηρίζει τη μητέρα μόνο-γονέα τόσο κατά τη διάρκεια της κύησής της, όσο και με την ανατροφή του παιδιού της μέχρι να γίνει δύο χρονών.

⁶³ Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις(www.iap.gr>NEOLAIA-IAP)

Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητική Οργάνωση([https:// el.m.wikipedia.org](https://el.m.wikipedia.org))

⁶⁴ Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις(www.iap.gr>NEOLAIA-IAP)

Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητική Οργάνωση([https:// el.m.wikipedia.org](https://el.m.wikipedia.org))

⁶⁵ Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις(www.iap.gr>NEOLAIA-IAP)

Βλέπε σχετικά: Μη Κυβερνητική Οργάνωση([https:// el.m.wikipedia.org](https://el.m.wikipedia.org))

Παράλληλα, ο σύλλογος δεν στηρίζει μόνο μητέρες μόνο-γονείς, αλλά και αντρόγυνα που περιμένουν παιδί και για καθαρά οικονομικούς λόγους δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν χωρίς κάποια βοήθεια. Σ' αυτήν την περίπτωση παρέχεται υλική βοήθεια και οικονομική στήριξη σ' όλη την οικογένεια.⁶⁶

Κύριος στόχος του συλλόγου, ως σύλλογος με χριστιανική και ηθική υπόσταση, είναι να παρέχει δωρεάν υπηρεσίες και να εξασφαλίζει τις προϋποθέσεις για να μεγαλώνει το εκάστοτε παιδί σε ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον, στηρίζοντας τη μητέρα μόνο-γονέα, αν προέρχεται από μονογονεϊκή οικογένεια, ειδικά στήρίζοντας τους γονείς του. Ο σύλλογος «Αγκαλιά» γενικότερα φροντίζει τη μητέρα και το παιδί με όλα τα απαραίτητα εφόδια που χρειάζεται τόσο υλικά όσο και ψυχικά.⁶⁷

Εκτός όμως από το σύλλογο «Αγκαλιά», δραστηριοποιούνται και άλλες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις για τις μονογονεϊκές οικογένειες και μερικές φορές σε συνδυασμό με κρατικούς φορείς.

Συγκεκριμένα, η Εταιρεία για την Ανάπτυξη και τη Δημιουργική Απασχόληση των Παιδιών (ΕΑΔΑΠ) είναι μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση, η οποία έχει ως κύριο σκοπό να μελετήσει, να προωθήσει και να διαδώσει εκπαιδευτικές καινοτομίες για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων όλων των παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Ειδικότερα είχε επιχορηγηθεί το έτος 2007-2008 από το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας για την υλοποίηση του υποέργου: «Δίκτυο για την υποστήριξη μονογονεϊκών οικογενειών. Το συγκεκριμένο σχέδιο υλοποιούνταν στο Δήμο Αγίας Βαρβάρας, ο οποίος έχει ψηλό ποσοστό ανέργων και μονογονεϊκών οικογενειών και γειτονεύει με δήμους με αντίστοιχα προβλήματα. Κύριοι στόχοι του σχεδίου ήταν η εξοικείωση των μονογονεϊκών οικογενειών με ευέλικτες πρακτικές φροντίδας των παιδιών τους, η ενημέρωση για τη δομή και τη λειτουργία υπηρεσιών πρόνοιας, εκπαίδευσης και απασχόλησης μονογονεϊκών οικογενειών και τέλος προσπάθεια επανένταξης των μητέρων μόνο-γονέων στην κοινωνία καθώς και στην αγορά εργασίας.⁶⁸

Τέλος και το Σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με την επωνυμία «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ» δραστηριοποιείται στην περιοχή της Πετρούπολης και βασίζει τη λειτουργία του στις αρχές της συλλογικότητας, του εθελοντισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Ειδικότερα στο πλαίσιο της κοινωνικοκεντρικής της

⁶⁶ Βλέπε σχετικά: Η «Αγκαλιά», (www.agalia.org.gr)

⁶⁷ Βλέπε σχετικά: Η «Αγκαλιά», (www.agalia.org.gr)

⁶⁸ Βλέπε σχετικά: Προγράμματα για μονογονεϊκές οικογένειες ΕΑΔΑΠ, (www.eadap.gr)

κατεύθυνσης έχει αναλάβει τη στήριξη των άπορων μονογονεϊκών οικογενειών της Πετρούπολης και σε οικονομικό και σε ψυχολογικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο .Οι εν λόγω οικογένειες είναι εγγεγραμμένες στα μητρώα της Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου. Συνεπώς ο σχεδιασμός, η οργάνωση και η υλοποίηση αυτής της δράσης διενεργούνται σε αгаστή συνεργασία με τον Δήμο Πετρούπολης.⁶⁹

⁶⁹ Κοινωνία εν δράσει-Δράσεις-Μονογονεϊκές Οικογένειες, (www.kinoniaendrasi.gr)

Β' ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Εισαγωγή στην Έρευνα Πεδίου

5.1 Μεθοδολογία και Υπόθεση Εργασίας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί κατά πόσο οι παράγοντες της μονογονεϊκότητας και της φτώχειας δύνανται να οδηγήσουν τις μονογονεϊκές οικογένειες σε κοινωνικό αποκλεισμό στην περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Το είδος έρευνας που επιλέχθηκε είναι η ποιοτική έρευνα, ώστε να αναλυθούν και να ερμηνευτούν πιο διεξοδικά ο παράγοντας της μονογονεϊκότητας που σε συνδυασμό με την ανεργία και την ανέχεια καθιστά τις συγκεκριμένες οικογένειες περιθωριοποιημένες είτε σε κάποιες περιπτώσεις έχουν το στίγμα της άγαμης μητέρας είτε λόγω οικονομικής φτώχειας και ανέχειας δεν μπορούν να αναθρέψουν από μόνες τους τα ανήλικα παιδιά τους. Συγκεκριμένα διεξήχθησαν δεκαεπτά συνεντεύξεις, ώστε να επέλθει όσον γίνεται πιο ορθό συμπέρασμα. Αναλυτικότερα διεξήχθησαν δώδεκα συνεντεύξεις από μητέρες μόνο-γονείς, προστατευμένα μέλη του συλλόγου «Αγκαλιά», από αυτές οι δέκα ήταν άγαμες μητέρες και οι δύο ήταν σε διάσταση. Παράλληλα διεξήχθησαν δύο συνεντεύξεις από πρόσωπα-κλειδιά του συλλόγου «Αγκαλιά», ώστε να αναφερθούν στο έργο και στις δράσεις του συλλόγου για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Επιπλέον διεξήχθησαν δύο συνεντεύξεις από αρμόδιους υπαλλήλους του Δήμου Αθηναίων σχετικά με τις προνοιακές παροχές που αφορούν τις μονογονεϊκές οικογένειες καθώς και μία συνέντευξη από κοινωνική λειτουργό του Δήμου Αθηναίων, ώστε να υπάρχει μια πιο σφαιρική εικόνα των κρατικών παροχών για τις μητέρες μονογονείς και τα ανήλικα παιδιά τους.

Ειδικότερα, οι μητέρες μόνο-γονείς που επιλέχθηκαν, ήταν κατά πλειοψηφία άγαμες, χωρίς μεγάλη υποστήριξη από το οικογενειακό τους περιβάλλον καθώς και άνεργες ή σε κάποιες περιπτώσεις εργαζόμενη με ημιαπασχόληση για λίγες ώρες. Οπότε η συγκεκριμένη κατηγορία μόνο-γονέων, χωρίς την ενίσχυση του συλλόγου, διαθέτει αυξημένο κίνδυνο διολίσθησης στη φτώχεια και στον κοινωνικό αποκλεισμό εξαιτίας της δυσμενέστερης θέσης τους στην αγορά εργασίας και της περιορισμένης αποτελεσματικότητας του συστήματος κοινωνικής προστασίας.

Επιπλέον διεξήχθη συνέντευξη και από δύο πρόσωπα-κλειδιά του συλλόγου, δύο από τις τρεις κοινωνικούς λειτουργούς που εργάζονται στο σύλλογο, ώστε να καταγραφεί ο ρόλος και η δράση του συλλόγου. Ταυτόχρονα η κοινωνική λειτουργός συγκέντρωσε τις συγκεκριμένες μητέρες-μονογονείς, τις οποίες ενημέρωσε για το θέμα της έρευνας και τη διαδικασία που συμπεριλαμβάνει η συνέντευξη, όπως είναι η μαγνητοφώνηση και αφού διατηρείται το απόρρητο των συνομιλιών και άλλων προσωπικών τους δεδομένων, που δεν αφορούν την έρευνα, δέχτηκαν να συνεργαστούν.

Η συλλογή των δεδομένων έγινε με διεξαγωγή συνέντευξης βασισμένη στον οδηγό. Η συγκεκριμένη μέθοδος επιλέχθηκε λόγω της δυνατότητας που προσφέρει για διατήρηση των κεντρικών αξόνων που αποτελούν το κύριο αντικείμενο της έρευνας, δίνοντας παράλληλα στο συνεντευξιαζόμενο τη δυνατότητα να αναπτύξει τη σκέψη του εις βάθος και να εστιάσει στα θέματα που εκείνος θεωρεί σημαντικά.

Η έρευνα βασίστηκε σε επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα, χρησιμοποιώντας ανοιχτές ερωτήσεις, ώστε να διερευνηθεί το κάθε ζήτημα διεξοδικά.

Ο τόπος πραγματοποίησης των εκάστοτε συνεντεύξεων ήταν ένα από τα γραφεία υποδοχής του συλλόγου «Αγκαλιά» στο χώρο όπου εδρεύει, ώστε οι μητέρες μόνογονείς να νιώθουν πιο οικεία.

Επιπρόσθετα η ίδια μέθοδος έρευνας χρησιμοποιήθηκε (διεξαγωγή συνεντεύξεων με ανοικτού τύπου συζήτηση) και στο Δήμο Αθηναίων, όπου παραχωρήθηκαν τρεις συνεντεύξεις από αρμόδιους σχετικά με το ζήτημα της έρευνας πεδίου. Αρχικά παραχωρήθηκε συνέντευξη από την υπεύθυνη του επιδόματος παιδικής προστασίας της Πρόνοιας, μετέπειτα διεξήχθη συνέντευξη από κοινωνική λειτουργό του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας και Υποστήριξης του Δήμου Αθηναίων και τέλος διεξήχθη συνέντευξη από την υπεύθυνη του γραφείου ισότητας του Δήμου Αθηναίων.

Πίνακας Συνεντεύξεων

Σύλλογος «Αγκαλιά»	Κοινωνικοί Λειτουργοί		Μητέρες Μονογονείς	
	2		12	
Δήμος Αθηναίων	Κοιν. Λειτουργός	Αρμόδια Πρόνοιας	Αρμόδια Πολιτικής Ισότητας	
	1	1	1	

Εν κατακλείδι εκτός από την ποιοτική έρευνα πεδίου, παρουσιάζονται και επεξεργάζονται δεδομένα πινάκων από απογραφές, ώστε να καταγραφούν τα ποσοστά των μονογονεϊκών οικογενειών για μια πιο πλήρη εικόνα του φαινομένου.

5.2 Παρουσίαση Στοιχείων Απογραφής

Πίνακας 1: Απογραφή Πληθυσμού 2011. Ιδιωτικά νοικοκυριά κατά τύπο και μέγεθος και κατά τύπο πυρηνικής οικογένειας. Περιφέρεια Αττικής

Μέλη του νοικοκυριού								
Τύπος νοικοκυριού/Τύπος οικογένειας	Σύνολο νοικοκυριών	1	2	3	4	10+	Μελών του νοικοκυριού	
Παντρεμένα ζευγάρια με παιδί/παιδιά	539.073	0	0	234.119	243.217	111		1.999.514
Συμβιούντες παιδί/παιδιά	4.798	0	0	2.883	1.315	5		17.260
Πατέρας παιδί/παιδιά	22.631	0	12.066	7.404	2.323	13		60.318
Μητέρα παιδί/παιδιά	149.139	0	86.655	49.658	10.495	9		376.607

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή

Ο παραπάνω πίνακας είναι ένα δείγμα της απογραφής των ιδιωτικών νοικοκυριών του 2011. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται μόνο τα στοιχεία για τη Περιφέρεια Αττικής και συγκεκριμένοι τύποι νοικοκυριών όπως τα νοικοκυριά με μία πυρηνική οικογένεια, τα παντρεμένα ζευγάρια με παιδιά, οι συμβιούντες με παιδιά και τέλος παρατίθενται τα δύο είδη μονογονεϊκών οικογενειών που αποτελούνται από τη μητέρα μόνο-γονέα και το παιδί ή παιδιά της, που είναι πιο σύνηθες, είτε τον πατέρα μόνο-γονέα με τα ανήλικα παιδί ή παιδιά του. Παρατηρούμε πως ο αριθμός μονογονεϊκών οικογενειών με αρχηγό μητέρα μόνο-γονέα είναι ιδιαίτερα αυξημένος, αφού αποτελεί πλέον ένα σύνηθες φαινόμενο λόγω της αύξησης του αριθμού διαζυγίων καθώς και την απόκτηση παιδιών εκτός γάμου. Επιπλέον συναντάμε και νοικοκυριά που αποτελούνται από πατέρα αρχηγό της μονογονεϊκής οικογένειας αλλά είναι λιγότερα σε σχέση με τα νοικοκυριά που αποτελούνται από μητέρες μονογονείς.

Πίνακας 2: Απογραφή Πληθυσμού 2001. Ιδιωτικά νοικοκυριά κατά τύπο και μέγεθος και κατά τύπο πυρηνικής οικογένειας. Περιφέρεια Αττικής

Μέλη του νοικοκυριού								
Τύπος νοικοκυριού/Τύπος οικογένειας	Σύνολο νοικοκυριών	1	2	3	4	10+	Μελών του νοικοκυριού	
Παντρεμένα ζευγάρια με παιδί/παιδιά	692.997	0	0	0	622.140	148		2.853.455
Συμβιούντες με παιδί/παιδιά	7.918	0	0	0	7.135	4		32.679
Πατέρας με παιδί/παιδιά	13.983	0	0	11.596	1.930	2		45.049
Μητέρα με παιδί/παιδιά	174.904	0	0	65.404	8.019	14		236.408

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή

Ο παραπάνω πίνακας είναι ένα δείγμα της απογραφής των ιδιωτικών νοικοκυριών του 2001. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται μόνο τα στοιχεία για τη Περιφέρεια Αττικής και συγκεκριμένοι τύποι νοικοκυριών όπως τα νοικοκυριά με μία πυρηνική οικογένεια, τα παντρεμένα ζευγάρια με παιδιά, οι συμβιούντες με παιδιά και τέλος παρατίθενται τα

δύο είδη μονογονεϊκών οικογενειών που αποτελούνται από τη μητέρα μόνο-γονέα και το παιδί ή παιδιά της, που είναι πιο σύνηθες, είτε το πατέρα μόνο-γονέα με τα ανήλικα παιδί ή παιδιά του. Συγκρίνοντας τους δύο πίνακες απογραφών παρατηρούμε πως το 2011 σε σχέση με το 2001 αυξάνονται οι μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγό τόσο μητέρα μονογονέα όσο και πατέρα μονογονέα. Η σταδιακή αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών αυξάνεται ραγδαία λόγω αύξησης διαζυγίων καθώς και της κρίσης του οικογενειακού θεσμού. Επιπλέον το ποσοστό των άγαμων μητέρων έχει αυξηθεί σε σχέση με το 2001, το οποίο συμβάλλει και στην αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών γενικότερα.

Συμπερασματικά καταλήγουμε πως στο πέραςμα του χρόνου λογικά οι μονογονεϊκές οικογένειες θα αυξάνονται καθώς αυξάνονται τα διαζύγια και οι κρίσεις μέσα στις οικογένειες λόγω της οικονομικής κρίσης και της ανεργίας κατ' επέκταση που βιώνουν τα περισσότερα νοικοκυριά.

Πίνακας 3: Απογραφή πληθυσμού 2011. Μελέτη πυρηνικών οικογενειών κατά θέση στην πυρηνική οικογένεια, οικογενειακή κατάσταση και ομάδες ηλικιών*

	Γυναίκες							Σύνολο
	Ομάδες ηλικιών(%)							
	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80+	
Μόνη	2,5	11,7	22	19,7	14,6	15,1	14	100
Μητέρα								
Άγαμες	15	28,4	27,1	14,1	6,3	3,6	3,2	100
Έγγαμες	5,5	32,3	31,1	23,6	10,8	5,2	2,8	100
Σύμφωνο	0,2	14,7	29,5	34,9	2	1,4	0,4	100
Συμβίωσης								
Χήρες	0,2	1,8	7,57	16,3	20,9	26,8	26,5	100
Διαζευγμένες	2,9	20,8	40,7	24,3	7,7	2,6	0,7	100
Σε διάσταση	5	25,1	38,1	23,4	6,5	1,6	0,2	100

*N=399.777

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή

Και αυτός ο πίνακας είναι ένα δείγμα από την Απογραφή του 2011 που αναφέρεται στο σύνολο της χώρας. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται τα ποσοστά των μόνων μητέρων είτε άγαμες είτε διαζευγμένες είτε χήρες ανάλογα με την ηλικία. Δηλαδή παρατηρούμε πως στην ηλικιακή κατηγορία των 30-39 είναι ιδιαίτερα αυξημένο το ποσοστό των

άγαμων μητέρων και στην ηλικία των 40-49 παρατηρείται ραγδαία αύξηση των διαζευγμένων γυναικών καθώς και των γυναικών που βρίσκονται σε διάσταση χωρίς να έχουν πάρει διαζύγιο, κυρίως για οικονομικούς λόγους.

Εν κατακλείδι, συμπεραίνουμε πως η αύξηση των μητέρων μόνο-γονέων είναι αισθητή στις μικρότερες σε ηλικία γυναίκες, το οποίο είναι αναμενόμενο εξαιτίας της οικονομικής ανεξαρτησίας τους από τους άντρες καθώς και εκλαμβάνοντας το διαζύγιο ως φυσικό επακόλουθο μιας δυσανεσποιημένης σχέσης καθώς ταυτόχρονα πληθαίνει και ο αριθμός των άγαμων μητέρων αντίθετα με τις γυναίκες μεγάλης ηλικίας που θεωρούσαν το διαζύγιο και το να είναι μια γυναίκα άγαμη μητέρα κατακριτέο.

5.3 Αποτελέσματα της Έρευνας Πεδίου

5.3.1 Το έργο και οι δράσεις του συλλόγου «Αγκαλιά» για τις μητέρες μονο-γονείς

Η «Αγκαλιά» είναι ένα σωματείο φιλανθρωπικού χαρακτήρα, που δραστηριοποιείται από το 1998 και έχει ως σκοπό να παρέχει τις υπηρεσίες του σε εγκυμονούσες, άγαμες ή διαζευγμένες εγκαταλελειμμένες γυναίκες καθώς και σε ζευγάρια (είτε παντρεμένα είτε ανύπαντρα) που για οικονομικούς λόγους δεν δύνανται να συμβάλλουν στην ανατροφή του παιδιού τους.

«Ο Σύλλογος Προστασίας Αγέννητου Παιδιού- Αγκαλιά δραστηριοποιείται από το 1998 και προσπαθεί να βρίσκεται κοντά στην οικογένεια που πλήττεται από την οικονομική κρίση είτε είναι πυρηνική είτε είναι μονογονεϊκή οικογένεια με ανιδιοτέλεια»..., «Στηρίζει την έγκυο γυναίκα άγαμη ή έγγαμη, που αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα, που είναι άνεργη ως επί το πλείστον και δεν έχει υποστήριξη από το οικογενειακό της περιβάλλον για να ανταπεξέλθει στην καθημερινότητα της....» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 32 ετών)

Συγκεκριμένα ο σύλλογος «Αγκαλιά» από τη στιγμή που θα επικοινωνήσει τηλεφωνικά η εκάστοτε έγκυος προσπαθεί να τη στηρίζει αρχικά ψυχολογικά και ηθικά και μετέπειτα αφού γεννήσει υλικά ελαφρύνοντας με τα έξοδά της παρέχοντας τα απαραίτητα εφόδια που χρειάζονται για την ανατροφή ενός μωρού, όπως τροφές για το μωρό, είδη υγιεινής για το μωρό, είδη βρεφικής ανάπτυξης, ρουχισμός, κρεβατάκια κ.α.

«Ερχόμενη στο σύλλογο η έγκυος γυναίκα προσπαθεί να βρει μια διέξοδο στα οικονομικά της προβλήματα.... Η «Αγκαλιά» είναι δίπλα στην έγκυο μητέρα από την πρώτη στιγμή που γίνεται προστατευόμενο μέλος του συλλόγου, τη βοηθάμε ψυχολογικά, ηθικά δίνοντας της συμβουλές σε θέματα που χρειάζεται στην καθημερινότητα της ως μέλλουσα μητέρα και όταν με το καλό γεννήσει προχωράμε στην υλική βοήθεια όπου παρέχουμε για το μωρό κάθε μήνα πάνες, γάλατα, είδη βρεφικής ανάπτυξης, τρόφιμα αλλά και οικονομική βοήθεια όταν χρειάζεται π.χ. για να καλύψει τα έξοδα του ενοικίου, είτε για αποπληρωμή πιστωτικής κάρτας, είτε για οικονομική ενίσχυση της οικογένειας....» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 32 ετών)

Επιπρόσθετα μία από τις κοινωνικούς λειτουργούς της «Αγκαλιάς» περιέγραψε την κατάσταση της εγκύου γυναίκας, ιδίως της άγαμης μέλλουσας μητέρας, η οποία χαρακτηρίζεται από συναισθήματα απόγνωσης και λύπης, αφού δεν υπάρχει στήριξη, ψυχολογική και οικονομική, από το σύντροφο πατέρα του παιδιού και σε κάποιες περιπτώσεις και από το οικογενειακό και συγγενικό περιβάλλον.

«Ήδη από τη τηλεφωνική επικοινωνία η άγαμη έγκυος γυναίκα βρίσκεται σε μια κατάσταση θλίψης, απόγνωσης και άγχους γιατί την έχει εγκαταλείψει ο σύντροφος και πατέρας του παιδιού και σε πολλές περιπτώσεις δεν υπάρχει ούτε ψυχολογική ούτε οικονομική στήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον...» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 32 ετών)

Επιπλέον οι μέλλουσες μητέρες μόνο-γονείς εκτός από την άσχημη ψυχολογική κατάσταση που βιώνουν αντιμετωπίζουν και σοβαρά οικονομικά προβλήματα, που κάποιες φορές βρίσκονται σε πλήρη εξαθλίωση και αδυνατούν να καλύψουν ακόμα και τις βασικές τους ανάγκες.

«Οι άγαμες μητέρες απευθύνονται στην «Αγκαλιά» διότι βρίσκονται σε οικονομικό αδιέξοδο, αφού αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα και με τον ερχομό του παιδιού αγχώνονται όλο και περισσότερο για το πώς θα καταφέρουν να καλύψουν τα δικά τους έξοδα αλλά και του μωρού... Πολλές φορές καταφεύγουν στο σύλλογο άγαμες εγκυμονούσες γυναίκες, οι οποίες είναι άνεργες χωρίς οικονομική στήριξη, κάτω από το όριο της φτώχειας και δεν έχουν την οικονομική ευχέρεια να καλύψουν ούτε τα έξοδα για τις βασικές τους ανάγκες όπως είναι το φαγητό για παράδειγμα τα όσπρια και τα λαχανικά που είναι απαραίτητα στη περίοδο της εγκυμοσύνης αλλά και μετέπειτα με τον ερχομό του παιδιού αδυνατεί να καλύψει τις οικονομικές της υποχρεώσεις, διότι δεν υπάρχει οικονομική ενίσχυση και από το οικογενειακό και συγγενικό της περιβάλλον λόγω της οικονομικής κρίσης που πλήττει τον ελληνικό πληθυσμό....» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 32 ετών)

Σύμφωνα και με τις δύο κοινωνικούς λειτουργούς της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης υπάρχει βελτίωση στη ποιότητα ζωής των μονογονεϊκών οικογενειών, τόσο στον οικονομικό τομέα αφού ουσιαστικά ο σύλλογος παρέχει τα απαραίτητα υλικά για την ανατροφή ενός παιδιού αλλά και ψυχολογικά μέσω των συνεδριών με ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς. Στόχος της συμβουλευτικής και ψυχολογικής στήριξης των μητέρων μόνο-γονέων είναι να ορθοποδήσουν στη ζωή τους, ώστε μόνες τους να καταφέρουν να μεγαλώσουν το παιδί τους.

«Υπάρχει βελτίωση στη ποιότητα ζωής των μητέρων, αφού της δίνουμε ένα χέρι βοήθειας, ώστε να καταφέρει να καλύψει τα βασικά της έξοδα..., παρέχουμε ειδική και συμβουλευτική στήριξη σε θέματα που η εκάστοτε γυναίκα χρειάζεται..., βασικός στόχος του συλλόγου μας είναι να καλύψουμε τα έξοδα με τον ερχομό του βρέφους δηλαδή πάνες, γάλατα, είδη βρεφικής ανάπτυξης, παιδικό ρουχισμό καθώς και έπιπλα...» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 32 ετών), «Προσπαθούμε να βελτιώσουν τη ποιότητα ζωής για να έχουν το παιδάκι τους κοντά τους να μην αναγκαστούν να το δώσουν σε κάποιο ίδρυμα..., προχωράμε μαζί μέσω των συνεδριών για να δούμε τι μπορούμε να βελτιώσουμε..., μπαίνουμε στη θέση τους όταν χρειάζεται.....» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 40 ετών)

Ταυτόχρονα η «Αγκαλιά» εκτός από την ψυχολογική και υλική βοήθεια συμβάλλει και στην επαγγελματική αποκατάσταση των μητέρων καθώς και στη συνέχιση των σπουδών στη περίπτωση ανήλικων μητέρων.

«Η άγαμη μητέρα μπορεί να δώσει στο σύλλογο ένα βιογραφικό..., οι ίδιοι οι ιδιώτες επικοινωνούν μαζί μας και αν κάποια κοπέλα επιθυμεί να δουλέψει και έχει τη δυνατότητα ο σύλλογος τους φέρνει σε επαφή.... συνήθως οι μητέρες μονογονείς επιθυμούν να εργαστούν ακόμα και για μεροκάματο γιατί το έχουν ανάγκη» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 32 ετών), « Στη περίπτωση των ανήλικων άγαμων μητέρων τις παρακινούμενα τελειώσουν το σχολείο τους για να μπορέσουν να εργαστούν σε καλύτερες θέσεις εργασίας, ώστε να τους δοθεί ευκαιρία για καλύτερη ποιότητα ζωής».....» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 40 ετών)

Εν κατακλείδι και οι δύο κοινωνικοί λειτουργοί πρόσθεσαν ότι η «Αγκαλιά» στοχεύει να συμπληρώνει τις προνοιακές πολιτικές του Κράτους στο μέγιστο βαθμό που δύναται να βοηθήσει τα προστατευόμενα μέλη, όμως στην ουσία αντικαθιστά το Κράτος Πρόνοιας από τη στιγμή που οι κρατικές παροχές για τις μονογονεϊκές οικογένειες είναι πενιχρές και δεν μπορεί κάποιος κρατικός φορέας να τις βοηθήσει παρά μόνο σύλλογοι. Οι μονογονεϊκές οικογένειες δικαιούνται μόνο το επίδομα της παιδικής προστασίας από τη πρόνοια που είναι 44 ευρώ και δίνεται κάθε δίμηνο αν τηρούν τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις.

«Ουσιαστικά αντικαθιστά το Κράτος Πρόνοιας, αφού δεν υπάρχουν κρατικές παροχές για τις μητέρες μονογονείς και απευθύνονται στο σύλλογο....» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 32 ετών),... «Το Κράτος παρέχει πολύ λίγα, μόνο 44 ευρώ το δίμηνο από την Πρόνοια και δεν καλύπτει ούτε τις βασικές ανάγκες...,

προσφέρουν και προτεραιότητα για το παιδικό σταθμό..., θα έπρεπε το Κράτος να προσφέρει πολλά περισσότερα στις άγαμες μητέρες για παράδειγμα επίδομα ενοικίου ή κάποιο άλλο επίδομα για τα παιδιά....» (κοινωνική λειτουργός «Αγκαλιάς», 40 ετών)

5.3.2 Η επίδραση των παραγόντων της μονογονεϊκότητας και της φτώχειας στον κοινωνικό αποκλεισμό των μόνο-γονέων.

Μετέπειτα διεξήχθησαν συνεντεύξεις και από τις μητέρες μονογονείς. Και οι δώδεκα γυναίκες αντιμετωπίζουν σοβαρό οικονομικό πρόβλημα καθώς δεν υπάρχει μεγάλη στήριξη από το οικογενειακό τους περιβάλλον και οι ίδιες δεν έχουν κάποιο εισόδημα. Εκτός από την υλική βοήθεια που περιέγραψαν ότι λαμβάνουν από το σύλλογο «Αγκαλιά», τόνισαν κυρίως την ψυχολογική στήριξη που τους παρέχεται. Η πλειοψηφία των συνεντευξιζόμενων μητέρων μόνο-γονέων είναι άγαμες και άνεργες με μεγάλη οικονομική δυσκολία. Στο δείγμα διακρίνονται τρεις βασικοί λόγοι εισόδου στη μονογονεϊκότητα. Συγκεκριμένα κάποιες από τις μητέρες εγκαταλείφθηκαν από το σύντροφο τους λόγω ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, κάποιες απομακρύνθηκαν από μόνες τους λόγω βίαιων συνθηκών και τέλος υπάρχουν κάποιες μητέρες που βρίσκονται σε διάσταση.

«Δεν ήταν από επιλογή μου να μεγαλώσω μόνη μου τα παιδιά μου έγινε λόγω ακαταλληλότητας των εκάστοτε συντρόφων μου, έχω τρία παιδάκια και τα τρία είναι από διαφορετικό πατέρα....» (Άγαμη μητέρα μονογονέας, 33 ετών, 3 παιδιά),... «Ήταν να παντρευτούμε με το σύντροφο μου, αλλά ήταν βίαιος απέναντι μου οπότε τον άφησα....» (Άγαμη μητέρα μονογονέας, 23 ετών, 1 παιδί),... « Ήμασταν παντρεμένοι 13 χρόνια, έκανε σχέση με μια φίλη μου..... μου ζήτησε διαζύγιο και καταφύγαμε στα δικαστήρια...» (Μητέρα μονογονέας σε διάσταση, 36 ετών, 1 παιδί),...« Μεγαλώνω μόνη μου το παιδί μου, διότι ο πατέρας είναι χρήστης ουσιών,

έκανε μια προσπάθεια να απεξαρτητοποιηθεί αλλά δεν άντεξε....» (Άγαμη μητέρα μονογονέας, 36 ετών, 1 παιδί)

Οι μητέρες μονογονείς κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων τους παρουσίασαν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν ως αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών τόσο στον οικονομικό τομέα όσο και στο συναισθηματικό. Οι άνεργες άγαμες μητέρες αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις χωρίς τη στήριξη της οικογένειας τους, όταν υπάρχει, αλλά και χωρίς τη στήριξη του συλλόγου «Αγκαλιά». Ταυτόχρονα βιώνουν και συναισθηματικές δυσκολίες νιώθουν μόνες τους, σε κάποιες περιπτώσεις φτάνουν σε σημεία απόγνωσης και κατάθλιψης κυρίως όταν δεν έχουν ούτε ένα στήριγμα, δεν υπάρχει δηλαδή οικογενειακό περιβάλλον από πίσω.

«Αντιμετωπίζω οικονομικές δυσκολίες κυρίως, είμαι άνεργη μένω στο σπίτι με τη μητέρα μου... προσπαθώ να βρω εργασία... είμαι φιλόλογος και κάνω κάποια ιδιαίτερα όταν τύχει κάποιες φορές, θα ήθελα να έχω ένα σύντροφο δίπλα μου να έχουμε μια κανονική οικογένεια....» (Μητέρα μονογονέας σε διάσταση, 30 ετών, 1 παιδί), «Βιώνω όλες τις δυσκολίες του να είσαι και μητέρα και πατέρα... από μένα τα περιμένει όλα το παιδί.... δεν έχω ένα στήριγμα δίπλα μου, έναν άνθρωπο και σαν συντροφιά και σαν ασφάλεια..... νιώθω ανασφάλεια για το μέλλον, σκέφτομαι πως θα επιβιώσω, όταν πλέον δεν θα είμαι προστατευόμενο μέλος της «Αγκαλιάς», διότι είμαι άνεργη» (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας, 22 ετών, 1 παιδί), « Θα ήθελα να βρω μια εργασία, έστω μία ημιαπασχόληση, γιατί έτσι κι αλλιώς δεν μπορώ να δουλέψω οκτάωρο, γιατί η μητέρα μου είναι ηλικιωμένη και δεν μπορεί να κρατήσει το παιδί πολλές ώρες...» (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας, 36 ετών, 1 παιδί), « Πάντα χρειάζεσαι κάποια βοήθεια, να είναι κάποιος δίπλα σου αν συμβεί κάτι με το παιδί, είναι δύσκολο να παίζεις και τους δύο ρόλους...» (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας, 40 ετών, 1 παιδί), «Θα στερηθώ από μένα για να έχουν τα παιδιά μου.... έχω βιώσει απόγνωση, ότι βρίσκομαι σε μια αδιέξοδο, είχα συμπτώματα λύπης και κατάθλιψης... νιώθω πολύ μεγάλο βάρος, τρεις ψυχές κρέμονται εξ' ολοκλήρου από εμένα, δεν έχω κανέναν να με βοηθήσει.....» (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας, 33 ετών, 3 παιδιά)

Επιπρόσθετα, κάποιες από τις συνεντευξιζόμενες μητέρες μονογονείς έχουν στήριγμα από το οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον (κατοικούν μαζί) και σε οικονομικό και ψυχολογικό επίπεδο, αντίθετα κάποιες άλλες άγαμες μητέρες βιώνουν απόρριψη από το οικογενειακό τους περιβάλλον και περιθωριοποίηση από το φιλικό τους περιβάλλον. Καταρχάς και οι δώδεκα μητέρες μόνο-γονείς νιώθουν

περιθωριοποίηση και αισθήματα κοινωνικού αποκλεισμού από το ίδιο το κράτος παρουσιάζοντας τα επιδόματα που παρέχονται εξωφρενικά πενιχρά. Ταυτόχρονα η άσχημη οικονομική τους κατάσταση, που είναι απόρροια της ανεργίας, τις καθιστά εξίσου αποκλεισμένες και περιθωριοποιημένες από την ίδια την κοινωνία. Τέλος, κάποιες από τις άγαμες μητέρες περιθωριοποιούνται και στιγματίζονται από τον κοινωνικό τους περίγυρο, από τον εργασιακό τους περίγυρο και σε λίγες περιπτώσεις του δείγματος από τον οικογενειακό και φιλικό περίγυρο.

« Στην αρχή ένιωσα περιθωριοποιημένη από το οικογενειακό μου περιβάλλον, γιατί δεν συνηθίζεται στην Ελλάδα να είσαι άγαμη μητέρα... υπήρχε μεγάλη αντιπαράθεση στο τέλος με αποδέχτηκαν.....» (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας, 40 ετών, 1 παιδάκι), *«Ναι νιώθω στο περιθώριο, με έχει κάνει να νιώθω έτσι ο υπόλοιπος κόσμος... με ρωτάνε στο δρόμο τι επίθετο έχει το παιδί σου... και από τους γονείς και από τους φίλους μου νιώθω περιθωριοποιημένη μου έλεγαν να παντρευτώ γιατί το θέλει η κοινωνία...., φοβάμαι όταν γυρίσω από την άδεια μητρότητας στην εταιρεία που εργάζομαι αν θα με αποδεχτούν ως άγαμη μητέρα..»* (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας 33 ετών, 1 παιδί),... *«Υπάρχει περιθωριοποίηση από την κοινωνία, αλλά πλέον δεν με νοιάζει... για παράδειγμα θα με ρωτήσει μια γειτόνισσα αν παντρεύτηκα...»* (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας 22 ετών, 1 παιδί), *«Νιώθω περιθωριοποιημένη αλλά όχι τόσο ως άγαμη μητέρα αλλά ως νέα μητέρα... Είμαι μόνο 23 ετών και νιώθω περιθωριοποιημένη από το φιλικό μου περιβάλλον....»* (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας 23 ετών, 1 παιδί),... *«Δεν νιώθω περιθωριοποίηση από το περιβάλλον μου, με στηρίζει η μητέρα μου και ο άντρας της και οικονομικά και ψυχολογικά καθώς και η μητέρα του πρώην συντρόφου μου.... στο μέλλον όταν μεγαλώσει το παιδί δεν ξέρω αν θα νιώσω στιγματισμένη....»* (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας 36 ετών, 1 παιδί), *« Όχι δεν νιώθω περιθωριοποιημένη, αφού υπάρχουν κάποιοι σύλλογοι και κάποιες οργανώσεις που στηρίζουν τις μονογονεϊκές οικογένειες..»* (Μητέρα μόνο-γονέας σε διάσταση 30 ετών, 1 παιδί)

Εν κατακλείδι, οι μητέρες μονογονεείς αισθάνονται ευγνωμοσύνη από το σύλλογο «Αγκαλιά», διότι η οικονομική τους κατάσταση δεν δύνανται να ανταποκριθεί στις οικονομικές απαιτήσεις που υπάρχουν για την ανατροφή και ανάπτυξη ενός παιδιού. Ειδικότερα η υλική βοήθεια που παρέχεται είναι πολύ σημαντική γιατί καλύπτονται τα πάγια έξοδα του μωρού. Νιώθουν αδικημένες από το Κράτος Πρόνοιας που δεν τις στηρίζει ουσιαστικά, δεν δικαιούνται κάτι παραπάνω εκτός από το επίδομα προστασίας

του παιδιού αν τηρούν τις προϋποθέσεις και από το Α21 μέσω της εφορίας αν και πάλι καλύπτουν τα απαραίτητα δικαιολογητικά.

«Δεν δικαιούμαι τίποτα από όσο ξέρω, ούτε από τον ΟΑΕΔ που ρώτησα γιατί μου υπολείπονται ένσημα..., ήμουν σε απόγνωση ήμουν έγκυος και έπρεπε να βρω μια λύση, ευτυχώς με στηρίζει η «Αγκαλιά»... είναι πάρα πολύ μεγάλη βοήθεια γιατί το γάλα και οι πάνες του μωρού είναι πολύ ακριβά...» (Μητέρα μόνο-γονέας σε διάσταση, 30 ετών, 1 παιδί), «Από το Κράτος δεν υπάρχει καμία στήριξη για μια άγαμη μητέρα που φέρνει στον κόσμο ένα παιδί και είναι τραγικό γιατί υπάρχει και υπογονιμότητα στην Ελλάδα, αν δεν είχα την «Αγκαλιά» δεν ξέρω τι θα έκανα...» (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας, 36 ετών, 1 παιδί), «Δεν δικαιούμαι τίποτα γιατί μένω με τη μητέρα μου, μόνο από το Α21 ένα οικογενειακό επίδομα... Το Κράτος είναι ανύπαρκτο... ήμουν σε απόγνωση, μου έχει σταθεί πάρα πολύ ο σύλλογος, αν δεν ήταν η «Αγκαλιά», δεν θα μπορούσα να ανταπεξέλθω ...θα πεινάγαμε» (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας, 37 ετών, 1 παιδί), «Δεν δικαιούμαι τίποτα πέρα από αυτά που δικαιούται και μια μη μονογονεϊκή οικογένεια, η μόνη στήριξη είναι από την «Αγκαλιά», με πάνες, γάλατα, κούνια, ρούχα, έπιπλα με βοήθησαν και σε κάποιο πρόβλημα υγείας μου γυναικολογικής φύσης....» (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας, 33 ετών, 1 παιδί), « Δεν είμαι καθόλου ευχαριστημένη από το Κράτος, έχασα τη προθεσμία για την εγγραφή του παιδιού στο παιδικό σταθμό, λόγω απειρίας και δεν μου το δεχτήκανε ενώ είμαι άνεργη και δεν έχω καμία βοήθεια..Νιώθω τρομερή ευγνωμοσύνη για την «Αγκαλιά»..μου δίνουν ότι τους ζητήσω ακόμη και ρούχα και για μένα..Θα ήθελα πολύ όταν μεγαλώσει το παιδί να με κατατοπίσουν με ειδικούς παιδοψυχολόγους για την απώλεια του πατέρα του, για να ξέρω πώς να συμπεριφερθώ...» (Άγαμη μητέρα, μόνο-γονέας, 34 ετών, 1 παιδί)

5.3.3 Οι παροχές του Δήμου Αθηναίων για τις μονογονεϊκές οικογένειες

Μετά από τηλεφωνική επικοινωνία διεξήχθησαν και τρεις συνεντεύξεις από αρμόδιους για τις παροχές του Δήμου Αθηναίων για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Ειδικότερα η υπεύθυνη για το επίδομα της παιδικής προστασίας υποστήριξε πως είναι το μοναδικό επίδομα που παρέχετε ξεχωριστά για τις μονογονεϊκές οικογένειες, δεν υπάρχει κάποιο άλλο επίδομα που να αφορά αποκλειστικά τις μητέρες μόνο-γονείς και

τα παιδιά τους. Το επίδομα προστασίας είναι για όλα τα παιδιά εκτός γάμου αναγνωρισμένα ή μη αναγνωρισμένα που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες αρκεί να τηρούνται οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα βασικές προϋποθέσεις είναι η εγκατάλειψη από τον πατέρα είτε ακούσια είτε εκούσια απομάκρυνση, η διάζευξη ή η διάσταση, η μετανάστευση, η φυλάκιση άνω των έξι μηνών καθώς και η στράτευση (θητεία κληρωτού ή εφέδρου). Το επίδομα προστασίας είναι στα 44 ευρώ το μήνα, η πληρωμή των επιδομάτων θα γίνεται ανά δίμηνο και το δικαιούνται όσες μονογονεϊκές οικογένειες δεν υπερβαίνουν τα 235 ευρώ μηνιαίο εισόδημα ενώ για μια τριμελή οικογένεια, υπάρχει προσαύξηση κατά 20,54 ευρώ για κάθε επιπλέον μέλος της οικογένειας. Από το οικογενειακό εισόδημα αφαιρούνται: το ποσό του ενοικίου ανά μήνα που διαμένει η οικογένεια, το ποσό της επιδότησης του παιδιού ή άλλου μέλους της οικογένειας από άλλο πρόγραμμα της Πρόνοιας, το ποσό των δόσεων που καταβάλλεται για εξόφληση δανείου απόκτησης πρώτης κατοικίας και τέλος το ποσό που καταβάλλει για διατροφή ο δεύτερος σύζυγος της μητέρας στα παιδιά του από το πρώτο του γάμο, εφόσον δεν έχει υιοθετήσει τα παιδιά της νέας του συζύγου.

«Το επίδομα της παιδικής προστασίας ξεκίνησε το 1960, αφορά όλες τις γυναίκες, που μεγαλώνουν μόνες τους τα παιδιά τους και είναι νόμιμα στη χώρα.... Αφορά όλα τα παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς πατέρα είτε είναι αναγνωρισμένα ή μη αναγνωρισμένα... Υπάρχουν συγκεκριμένα δικαιολογητικά καθώς και προϋποθέσεις που πρέπει να ισχύουν στη περίπτωση της μητέρας, ώστε να μπορεί να εισπράξει το επίδομα που είναι 44 ευρώ το μήνα και δίνεται κάθε δίμηνο...Το ανώτατο μηνιαίο εισόδημα για μια τριμελή οικογένεια είναι 235 ευρώ, προσαυξανόμενο κατά 20,54 ευρώ για κάθε επιπλέον μέλος της οικογένειας... αφαιρείται το ενοίκιο ή το στεγαστικό δάνειο πρώτης κατοικίας, το ποσό της επιδότησης του παιδιού ή άλλου μέλους της οικογένειας από άλλο πρόγραμμα της Πρόνοιας και τέλος το ποσό που καταβάλλει για διατροφή ο δεύτερος σύζυγος της μητέρας στα παιδιά του από το πρώτο του γάμο με την προϋπόθεση ότι δεν έχει υιοθετήσει τα παιδιά της νέας συζύγου....» (Υπεύθυνη του επιδόματος παιδικής προστασίας του Δήμου Αθηναίων)

Μετάπειτα η κοινωνική λειτουργός του τμήματος κοινωνικής εργασίας και υποστήριξης του Δήμου Αθηναίων παραχώρησε συνέντευξη, ώστε να παρουσιάσει την κατάσταση των μόνο-γονέων όταν απευθύνονται στο Δήμο για βοήθεια κυρίως για

οικονομική ενίσχυση και σε κάποιες περιπτώσεις και για ψυχολογική βοήθεια. Η πλειοψηφία των γυναικών βρίσκεται σε δύσκολη οικονομική κατάσταση, αφού είναι άνεργες χωρίς στήριξη από το πατέρα του παιδιού(δεν καταβάλλεται διατροφή) και σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση. Συγκεκριμένα παρατηρούνται συναισθήματα θυμού, απογοήτευσης και αγωνίας για το πώς θα σταθούν και θα μεγαλώσουν μόνες τους τα παιδιά τους. Στο τέλος η ίδια η κοινωνική λειτουργός θίγει τα προβλήματα που υπάρχουν στο Κράτος Πρόνοιας για τη περίπτωση των μόνων μητέρων και προτείνει πράξεις βελτίωσης, όπως το Κράτος να βρίσκει εργασία στις μητέρες μονογονείς, να υπάρχουν οργανωμένα πλαίσια και δομές μόνο για τις μόνες μητέρες ακόμα και για το συσσίτιο, να υπάρχουν βρεφονηπιακοί σταθμοί για να αφήνουν τα παιδιά τους, ώστε να μην αντικαθιστά το Κράτος Πρόνοιας οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και τα χρήματα να παραμένουν στο ίδιο το Κράτος.

«Βρίσκονται σε δύσκολη οικονομική κατάσταση, είναι άνεργες και δεν τους καταβάλλει διατροφή ο πρώην σύντροφος τους..., σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση... έρχονται στο Δήμο για καθαρά οικονομική ενίσχυση για να πάρουν δηλαδή το επίδομα των 44ευρώ....μπορούμε να τις παραπέμψουμε σε ψυχολόγο ή με δική τους πρωτοβουλία να καθορίσουν συνεδρίες με ψυχολόγους.... Θα πρέπει να εκσυγχρονιστεί το επίδομα, διότι κάποιες αλλοδαπές μητέρες καθησυχάζονται με το επίδομα των 44 ευρώ και δεν επιθυμούν να εργαστούν..., γι αυτό να υπάρχει προτεραιότητα στην εύρεση εργασίας για αυτές τις μητέρες....., δεν υπάρχει προνοιακό Κράτος για τις μονογονεϊκές οικογένειες, είναι ένα “πασάλειμμα”, ένας φαύλος κύκλος..... να υπάρχουν οργανωμένα πλαίσια και δομές για τις μητέρες μονογονείς, το Κράτος θα έπρεπε να παρέχει στις μονογονεϊκές οικογένειες ότι παρέχουν οι Μ.Κ.Ο, ώστε να μένουν τα χρήματα στο Κράτος...» (κοινωνική λειτουργός του τμήματος κοινωνικής εργασίας και στήριξης του Δήμου Αθηναίων)

Στο τέλος διεξήχθη συνέντευξη από την υπεύθυνη του γραφείου ισότητας του Δήμου Αθηναίων, ώστε να γίνει αναφορά και για τις κακοποιημένες μητέρες μονογονείς που φιλοξενούνται στον Ξενώνα Κακοποιημένων Γυναικών μαζί με τα παιδιά τους. Δυστυχώς η παραχώρηση συνέντευξης από κακοποιημένη μητέρα μονογονέα δεν ήταν εφικτή. Ο Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών λειτουργεί από το 2013 και είναι χρηματοδοτούμενος εξ’ ολοκλήρου από το ΕΣΠΑ, λειτουργούσε παλιότερα μέχρι το 2010 Ξενώνας του Δήμου Αθηναίων αλλά λόγω οικονομικών λόγων έκλεισε. Ο Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών είναι για όλες τις κακοποιημένες γυναίκες,

υπάρχουν και γυναίκες μονογονείς μέσα στον Ξενώνα. Σύμφωνα με την υπεύθυνη οι κακοποιημένες μητέρες μονογονείς μπορεί να αποτελούν μια ευάλωτη κοινωνικοοικονομικά ομάδα, όμως από την άλλη μεριά είναι πιο ελεύθερες αφού δεν είναι μαζί με το σύντροφο τους. Επιπλέον στον ξενώνα παρέχεται στέγαση, διατροφή, υλική και ψυχολογική υποστήριξη. Στόχος του ξενώνα είναι η επανένταξη των γυναικών βρίσκοντας κατοικία και εργασία, ώστε να μπορούν να μεγαλώσουν τα παιδιά τους. Γι αυτό το λόγο γίνονται σεμινάρια και διάφορες πολιτιστικές δράσεις για να διευρύνουν τους ορίζοντες τους και να μην έχουν το στίγμα της κοινωνικά αποκλεισμένης γυναίκας.

Εν κατακλείδι, η υπεύθυνη του γραφείου ισότητας προτείνει να είναι πιο υποστηρικτικό το Κράτος με τις μητέρες μονογονείς και δη για τις κακοποιημένες μητέρες μονογονείς για να ορθοποδήσουν και να έχουν την οικονομική δυνατότητα να συντηρούν μια κατοικία μαζί με τα παιδιά τους.

«Στο Ξενώνα παρέχεται στέγαση, διατροφή, υλική και ψυχολογική υποστήριξη, όχι οικονομική ενίσχυση, αλλά υπάρχει βοήθεια προς την εύρεση εργασίας, αφού οι γυναίκες εκπαιδεύονται με σκοπό τη δημιουργία ενός επαγγελματικού προφίλ, ώστε να μην κατευθύνονται από το πρόβλημα τους....., υπάρχουν συγκεκριμένα κριτήρια για τη φιλοξενία των κακοποιημένων γυναικών, συγκεκριμένα η κατά δήλωση κακοποίηση τους στις κοινωνικούς λειτουργούς..., απαιτούνται εξετάσεις ψυχιατρικής φύσης, αίματος καθώς και ακτινογραφία θώρακος ..., Υπάρχουν κακοποιημένες γυναίκες μονογονείς, δεν διαφέρουν περισσότερο από τις άλλες γυναίκες, ίσως να έχουν περισσότερη ελευθερία από τις άλλες που είναι παντρεμένες με το σύντροφο, από άποψη ασφάλειας, δεν μπλέκονται με δικαστήρια, δεν έχουν τόση πίεση από τους συγγενείς..., στόχος του Ξενώνα είναι η δυνατότητα επανένταξης της κακοποιημένης γυναίκας, βρίσκοντας κατοικία και εργασία και σχολείο για τα παιδιά..στο ξενώνα φιλοξενούνται οι γυναίκες μαζί με τα παιδιά τους εκτός αν υπάρχει αγόρι άνω των 13 ετών σε αυτή τη περίπτωση δεν μπορούμε να φιλοξενήσουμε την οικογένεια, εκτός αν το αγόρι μείνει κάπου αλλού..., προσπαθούμε να βελτιώσουμε τη ποιότητα ζωής των γυναικών, να μην νιώθουν περιθωριοποιημένες να μην τους ακολουθεί το στίγμα του αποκλεισμού, γιατί και μόνο που μπαίνουν στον ξενώνα αυτόματα είναι σε ένα ιδρυματικό πλαίσιο...., πρέπει να είναι πιο υποστηρικτικό το Κράτος για να μπορέσουν να μένουν μόνες τους, να έχουν εργασία και φύλαξη για τα παιδιά..., πρέπει να υπάρχουν καλύτερες

κρατικές υποδομές που ταυτόχρονα να υποστηρίζουν και το έργο των ξενόφωνων....»
(Υπεύθυνη γραφείου ισότητας του Δήμου Αθηναίων

5.3.4 Συμπεράσματα Έρευνας Πεδίου

Από τη παρούσα έρευνα πεδίου συμπεραίνουμε πως ο παράγοντας της μονογονεϊκότητας σε συνδυασμό με την φτώχεια οδηγεί σε περιθωριοποίηση και σε κοινωνικό αποκλεισμό των μητέρων μόνο-γονέων είτε άγαμων είτε διαζευγμένων. Η ανεπάρκεια του Κράτους Πρόνοιας να στηρίζει τις μονογονεϊκές οικογένειες τις καθιστά αυτόματα στο περιθώριο, αφού λόγω ανεργίας βιώνουν οικονομική εξαθλίωση που τις καθιστά κοινωνικά αποκλεισμένες. Ταυτόχρονα, οι άγαμες μητέρες μονογονείς υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό και στιγματίζονται από τον ίδιο τον κοινωνικό περίγυρο ,κάποιες φορές ακόμα και από την ίδια την οικογένεια, διότι απόκτησαν παιδί εκτός γάμου. Από την άλλη μεριά όμως υπάρχει και το οικογενειακό και συγγενικό περιβάλλον που στηρίζει τη μητέρα μόνο-γονέα τόσο ψυχολογικά όσο και οικονομικά και ηθικά αλλά και ένα μέρος της κοινωνίας αποδέχεται τις άγαμες μητέρες δεν τις περιθωριοποιεί δεν τις στιγματίζει αλλά αντίθετα τις συμπονά, που μεγαλώνουν μόνες τους τα παιδιά τους.

Όσον αφορά τη περίπτωση των κακοποιημένων μονογονεϊκών μητέρων εκτός από τους παράγοντες της μονογονεϊκότητας και της φτώχειας που τις αναγάγει σε κοινωνικοοικονομικά ευπαθή ομάδα, βιώνουν και έντονα συναισθήματα ανασφάλειας, κατάθλιψης και λύπης, διότι φοβούνται για τη δική τους σωματική ακεραιότητα όσο και των παιδιών τους.

Εν κατακλείδι συμπεραίνουμε πως οι κρατικές παροχές είμαι αμελητέες ως προς τις μονογονεϊκές οικογένειες, δίνονται πενιχρά επιδόματα που δεν μπορούν να καλύψουν ούτε τα βασικές ανάγκες ενός παιδιού. Ουσιαστικά η εκάστοτε Μη Κυβερνητική Οργάνωση και στη συγκεκριμένη περίπτωση ο σύλλογος «Αγκαλιά» συμπληρώνει τις δημόσιες πολιτικές που κρίνονται ως αμελητέες, ιδίως σε περιόδους οικονομικής κρίσης και ασκεί κοινωνική πολιτική, ώστε να καταφέρει η μητέρα μονογονέας να μεγαλώσει το παιδί της με αξιοπρέπεια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι παράγοντες της μονογονεϊκότητας και της φτώχειας σύμφωνα με τη παρούσα μελέτη περιθωριοποιούν σε μεγάλο βαθμό τις μονογονεϊκές οικογένειες και ακόμα περισσότερο τις άγαμες μητέρες μονο-γονείς. Ειδικότερα στη περίοδο της οικονομικής κρίσης οι μονογονεϊκές οικογένειες καθίστανται κοινωνικοοικονομικά ευάλωτη ομάδα με μεγάλο κίνδυνο ολίσθησης στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Κατά πλειοψηφία οι μητέρες μονογονείς βιώνουν περιθωριοποίηση από το Κράτος λόγω των αμελητέων επιδομάτων και διευκολύνσεων που προσφέρουν στην ουσία στις μητέρες μονο-γονείς και στα ανήλικα παιδιά τους. Ιδίως στη περίοδο της οικονομικής κρίσης που η ανεργία αυξάνεται ραγδαία και ακόμα περισσότερο για το γυναικείο πληθυσμό, αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα που φτάνουν και στο σημείο της απόλυτης φτώχειας και της οικονομικής εξαθλίωσης για μια μερίδα μονογονεϊκών οικογενειών. Ταυτόχρονα αισθάνονται το στίγμα του αποκλεισμού σε κάποιες περιπτώσεις από το οικογενειακό, συγγενικό και φιλικό περιβάλλον που τις αναγάγουν σε αισθήματα απόγνωσης και ανασφάλειας. Από την άλλη μεριά υπάρχουν και μονογονεϊκές οικογένειες που δεν υφίστανται περιθωριοποίηση από τον οικογενειακό και κοινωνικό περίγυρο, αλλά αντίθετα τις στηρίζουν τόσο οικονομικά όσο και ψυχολογικά μέχρι να μπορέσουν να βρουν μια εργασία για να μεγαλώσουν με αξιοπρέπεια μόνες τους τα παιδιά τους.

Μέσα στην οικονομική κρίση ουσιαστικά οι διάφορες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ασκούν κοινωνική πολιτική παρέχοντας οικονομική και ψυχολογική στήριξη στις μονογονεϊκές οικογένειες, όπως ο σύλλογος «Αγκαλιά». Στην ουσία συμπληρώνουν τις δημόσιες πολιτικές, οι οποίες λόγω οικονομικής κρίσης δεν συνεισφέρουν στην οικονομική ενίσχυση των ευπαθών ομάδων, με επιδοματική πολιτική ή με άλλες οικονομικές ελαφρύνσεις, όπως είθισται να εφαρμόζεται βάσει νομοθεσίας. Οπότε οι μονογονεϊκές οικογένειες που αποτελούν μια ευπαθή ομάδα ολισθαίνουν στον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και φτώχειας, λόγω οικονομικής ανέχειας. Τις περισσότερες φορές οι μητέρες μονογονείς, ιδίως οι άγαμες μητέρες, χρειάζονται και ψυχολογική στήριξη εκτός από οικονομική, που δεν παρέχεται σε κάποιες περιπτώσεις από το οικογενειακό περιβάλλον. Σ' αυτές τις περιπτώσεις στηρίζουν με το έργο και τις δράσεις τους οι σύλλογοι και υλικά και ψυχικά τις μονογονεϊκές οικογένειες.

Γενικότερα θα πρέπει να δημιουργηθούν εκ νέου δομές προστασίας για τις μονογονεϊκές οικογένειες καθώς και αναθεώρηση των κριτηρίων των επιδομάτων, ώστε οι μητέρες μονογονείς που ουσιαστικά αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα επιβίωσης να δικαιούνται το επίδομα προστασίας του ανήλικου τέκνου. (κάποιες μητέρες δεν δικαιούνται το επίδομα επειδή μένουν στη πατρική τους κατοικία ενώ στην ουσία είναι άνεργες άνευ οικονομικών πόρων).Επιπλέον η πολιτεία θα πρέπει να μεριμνήσει για την αύξηση του ποσού του επιδόματος, ώστε να αποτελέσει ουσιαστική βοήθεια για τις ανάγκες της οικογένειας.

Εν κατακλείδι συμπεραίνουμε πως η πολιτεία θα πρέπει να ενδιαφερθεί περισσότερο για τις άπορες μονογονεϊκές οικογένειες να αναθεωρήσουν τα μέχρι τώρα υπάρχοντα επιδόματα, να υπάρχει μια προτεραιότητα στην εύρεση εργασίας και ένταξης στην κοινωνία ιδίως για τις άγαμες μητέρες και τις κακοποιημένες μητέρες, για να δύνανται να ζουν αξιοπρεπώς μαζί με τα παιδιά τους χωρίς να βρίσκονται στο περιθώριο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΠΗΓΕΣ

ΠΗΓΕΣ

- Ελληνική Στατιστική Αρχή
www.statistics.gr(πρόσβαση στις 10/1/2017)
- Η Αγκαλιά
www.agalia.org.gr(πρόσβαση στις 14/10/2016)
- Κοινωνία εν δράσει-Δράσεις-Μονογονεϊκές Οικογένειες,
www.kinoniaendrasi.gr (πρόσβαση στις 20/12/2016)
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
www.iap.gr>[NEOLAIA-IAP](http://www.iap.gr/NEOLAIA-IAP)(πρόσβαση στις 14/10/2016)
- Μη Κυβερνητική Οργάνωση
[https:// el.m.wikipedia.org](https://el.m.wikipedia.org) (πρόσβαση στις 7/9/2016)
- Ο θεμελιωτής της κοινωνιολογίας Εμίλ Ντυρκέμ,
<https://sciencearchives.wordpress.com>(πρόσβαση στις 21/12/2016)
- Βλέπε σχετικά: Προγράμματα για μονογονεϊκές οικογένειες
ΕΑΔΑΠwww.eadap.gr(πρόσβαση στις 20/12/2016)
- Υπουργείο Εσωτερικών-Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2007),
για κάθε γονέα που είναι μοναδικός-Μονογονεϊκή Οικογένεια, έντυπο του
Υπουργείου Εσωτερικών, monogoneikh_entypo_050208.pdf, (πρόσβαση
στις 5/9/2016)
- ΦΕΚ 221/Α/65, ΦΕΚ 339/Α/81, ΦΕΚ 49/Α/83, ΦΕΚ 132/Α/88,
ΕΓΚ.Δ2/2350, ΦΕΚ 49/Α/83, ΦΕΚ 132/Α/88 και ΦΕΚ 132/Α/88
(πρόσβαση στις 19/12/2016)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κικίλιας Η., Παπαλιού Ο. και Φαγαδάκη Ε. (2008), Διαστάσεις του
κοινωνικού αποκλεισμού των μονογονεϊκών οικογενειών στην Ελλάδα,
ΕΚΚΕ, Αθήνα

- Κογκίδου Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Πραγματικότητα-Προοπτικές-Κοινωνική Πολιτική, «Νέα Σύνορα»- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα
- Παπαδοπούλου Δ. (1999), Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε..., Εκδόσεις Αρμός, Αθήνα
- Παπαδοπούλου Δ. (2012), Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα
- Παπαθεοδώρου Χ. και Πετμετζίδου Μ. (2004), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα
- Οικονόμου Χ. και Φερώνας Α. (2006), Οι εκτός των τειχών, Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα
- Χτούρης Σ. (1992), Σύνθετες Διαδικασίες του Κοινωνικού Αποκλεισμού και ο ρόλος της οικογένειας στην κοινωνική προστασία, Praxis, Αθήνα
- Barnes M., Heady C., Middleton S., Millar J., Papadopoulos F., Room G. και Tsakoglou P. (2002), Poverty and social exclusion in Europe, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA
- Craib I. (2011), Σύγχρονη κοινωνική θεωρία, από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας. Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα
- Marsden D. (1971), Mothers Alone, Poverty and the Fartheless Family, Penguin Books, London
- Pierson J. (2002), Tackling social exclusion, Routledge, London and New York
- Rodgers G., Gore C., Figueiredo J. (1995), Social Exclusion: Rhetoric, Reality and Responces, International Institute for Labour Studies, United Nations Development Programme
- Schnapper D. (2008), Η κοινωνική ενσωμάτωση, μια σύγχρονη προσέγγιση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

1. Για τις κοινωνικούς λειτουργούς αρχικά και προσαρμόζεται ανάλογα και για τις αρμόδιες του Δήμου Αθηναίων
 - Ποιο είναι το έργο και οι δράσεις του συλλόγου στις;
 - Με ποιο τρόπο στηρίζετε στις μητέρες μονο-γονείς και τα παιδιά στις (υλικά, ψυχικά);
 - Για ποιο λόγο απευθύνονται για βοήθεια οι μητέρες στο σύλλογο στις;
 - Σε ποια κατάσταση είναι συνήθως οι μητέρες όταν έρχονται στο σύλλογό στις (άνεργες, σε κίνδυνο φτώχειας, χωρίς οικονομικούς πόρους);
 - Με τη βοήθειά στις υπάρχει βελτίωση στην ποιότητα ζωής των μητέρων;
 - Ποιες οι προτάσεις σας για βελτίωση της ποιότητας ζωής των μητέρων;
 - Ποια η κριτική σας απέναντι στις κρατικές παροχές συνολικά και στις πολιτικές για τις μητέρες μονο-γονείς;

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Όνομα: 1. Κ. 2. Ε.
Φύλο : 1. Θήλυ 2. Θήλυ
Ηλικία : 1. 32 ετών 2. 40 ετών
Κατάσταση Εργασίας : Κοινωνικοί Λειτουργοί στο σύλλογο «Αγκαλιά»

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Ημερομηνία : 27-10-2016 και 16-11-2016

Ωρα : 12:54 και 12:08

Τόπος : Σύλλογος «Αγκαλιά»

Διάρκεια Συνεντεύξεων : 15΄

Προϋποθέσεις συνέντευξης : τηλεφωνική επικοινωνία για ενημέρωση του θέματος και λήψης συγκατάθεσης για την ημέρα διεξαγωγής

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ 1^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποιο είναι το έργο και οι δράσεις του συλλόγου στις;

Απάντηση: Ο Σύλλογος Προστασίας Αγέννητου Παιδιού- Αγκαλιά δραστηριοποιείται από το 1998 και προσπαθεί να βρίσκεται κοντά στην οικογένεια που πλήττεται από την οικονομική κρίση είτε είναι πυρηνική είτε είναι μονογονεϊκή οικογένεια με ανιδιοτέλεια.

Ερώτηση: Με ποιο τρόπο στηρίζετε τις μητέρες μονο-γονείς και τα παιδιά τους(υλικά, ψυχικά)

Απάντηση: Ο σύλλογος «Αγκαλιά» στηρίζει την έγκυο γυναίκα άγαμη ή έγγαμη, που αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα, που είναι άνεργη ως επί το πλείστον και δεν έχει υποστήριξη από το οικογενειακό στις περιβάλλον για να ανταπεξέλθει στην καθημερινότητα της.

Ερώτηση: Για ποιο λόγο απευθύνονται για βοήθεια οι μητέρες στο σύλλογο σας;

Απάντηση: Ερχόμενη στο σύλλογο η έγκυος γυναίκα προσπαθεί να βρει μια διέξοδο στα οικονομικά στις προβλήματα. Η «Αγκαλιά» είναι δίπλα στην έγκυο μητέρα από την πρώτη στιγμή που γίνεται προστατευόμενο μέλος του συλλόγου, τη βοηθάμε ψυχολογικά, ηθικά δίνοντας στις συμβουλές σε θέματα που χρειάζεται στην καθημερινότητα στις ως μέλλουσα μητέρα και όταν με το καλό γεννήσει προχωράμε στην υλική βοήθεια όπου παρέχουμε για το μωρό κάθε μήνα πάνες, γάλατα, είδη βρεφικής ανάπτυξης, τρόφιμα αλλά και οικονομική βοήθεια όταν χρειάζεται π.χ για να καλύψει τα έξοδα του ενοικίου, είτε για αποπληρωμή πιστωτικής κάρτας, είτε για οικονομική ενίσχυση στις οικογένειες

Ερώτηση: Σε ποια κατάσταση είναι συνήθως οι μητέρες όταν έρχονται στο σύλλογό σας;

Απάντηση: Ήδη από τη τηλεφωνική επικοινωνία η άγαμη έγκυος γυναίκα βρίσκεται σε μια κατάσταση θλίψης, απόγνωσης και άγχους γιατί την έχει εγκαταλείψει ο σύντροφος και πατέρας του παιδιού και σε στις περιπτώσεις δεν υπάρχει ούτε ψυχολογική ούτε οικονομική στήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον. Οι άγαμες μητέρες απευθύνονται στην «Αγκαλιά» διότι βρίσκονται σε οικονομικό αδιέξοδο, αφού αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα και με τον ερχομό του παιδιού αγχώνονται όλο και περισσότερο για το πώς θα καταφέρουν να καλύψουν τα δικά στις

έξοδα αλλά και του μωρού. Στις φορές καταφεύγουν στο σύλλογο άγαμες εγκυμονούσες γυναίκες, οι οποίες είναι άνεργες χωρίς οικονομική στήριξη, κάτω από το όριο στις φτώχειας και δεν έχουν την οικονομική ευχέρεια να καλύψουν ούτε τα έξοδα για στις βασικές στις ανάγκες στις είναι το φαγητό για παράδειγμα τα όσπρια και τα λαχανικά που είναι απαραίτητα στη περίοδο στις εγκυμοσύνης αλλά και μετέπειτα με τον ερχομό του παιδιού αδυνατεί να καλύψει στις οικονομικές στις υποχρεώσεις, διότι δεν υπάρχει οικονομική ενίσχυση και από το οικογενειακό και συγγενικό στις περιβάλλον λόγω στις οικονομικής κρίσης που πλήττει τον ελληνικό πληθυσμό...

Ερώτηση: Με τη βοήθεια σας υπάρχει βελτίωση στη ποιότητα ζωής των μητέρων;

Απάντηση: Υπάρχει βελτίωση στη ποιότητα ζωής των μητέρων, αφού στις δίνουμε ένα χέρι βοήθειας, ώστε να καταφέρει να καλύψει τα βασικά στις έξοδα. Επιπλέον παρέχουμε ειδική και συμβουλευτική στήριξη σε θέματα που η εκάστοτε γυναίκα χρειάζεται. Βασικός στόχος του συλλόγου στις είναι να καλύψουμε τα έξοδα με τον ερχομό του βρέφους δηλαδή πάνες, γάλατα, είδη βρεφικής ανάπτυξης, παιδικό ρουχισμό καθώς και έπιπλα.....

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ 2^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Με τη βοήθεια σας υπάρχει βελτίωση στη ποιότητα ζωής των μητέρων;

Απάντηση: Προσπαθούμε για να βελτιώσουν τη ποιότητα ζωής για να έχουν το παιδάκι στις κοντά στις να μην αναγκαστούν να το δώσουν σε κάποιο ίδρυμα, προχωράμε μαζί μέσω των συνεδριών για να δούμε τι μπορούμε να βελτιώσουμε από την κατάσταση τους, όταν χρειάζεται μπαίνουμε και στη θέση τους για να τις καταλάβουμε καλύτερα.

Ερώτηση: Ποιες οι προτάσεις για βελτίωση της ποιότητας ζωής των μητέρων;

Απάντηση: Για παράδειγμα στη περίπτωση των ανήλικων άγαμων μητέρων στις παρακινούμενα τελειώσουν το σχολείο στις για να μπορέσουν να εργαστούν σε καλύτερες θέσεις εργασίας, ώστε να στις δοθεί ευκαιρία για καλύτερη ποιότητα ζωής.

Ερώτηση: Ποια η κριτική σας απέναντι στις κρατικές παροχές συνολικά και στις πολιτικές για τις μητέρες μονο-γονείς;

Απάντηση: Ουσιαστικά ο σύλλογος αντικαθιστά το Κράτος Πρόνοιας, αφού δεν υπάρχουν κρατικές παροχές για στις μητέρες μονογονείς, με αποτέλεσμα να

απευθύνονται στο σύλλογο. Επιπρόσθετα το Κράτος παρέχει πολύ λίγα, μόνο 44 ευρώ το δίμηνο από την Πρόνοια και δεν καλύπτει ούτε στις βασικές ανάγκες για την ανάπτυξη και ανατροφή ενός μωρού. Το μόνο που προσφέρουν είναι προτεραιότητα για το παιδικό σταθμό. Γενικότερα το Κράτος θα έπρεπε να προσφέρει πολλά περισσότερα στις άγαμες μητέρες για παράδειγμα επίδομα ενοικίου ή κάποιο άλλο επίδομα για τα παιδιά.....

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ ΑΡΜΟΔΙΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΤΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΗΣ ΤΟΥ ΕΠΙΔΟΜΑΤΟΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Μπορείτε να μου μιλήσετε για το επίδομα παιδικής προστασίας; Ποιες είναι οι προϋποθέσεις; Ποιες μητέρες το δικαιούνται;

Απάντηση: Το επίδομα της παιδικής προστασίας ξεκίνησε το 1960, αφορά όλες τις γυναίκες, που μεγαλώνουν μόνες τους τα παιδιά τους και είναι νόμιμα στη χώρα και ταυτόχρονα όλα τα παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς πατέρα είτε είναι αναγνωρισμένα ή όχι. Συγκεκριμένα υπάρχουν συγκεκριμένα δικαιολογητικά καθώς και προϋποθέσεις που πρέπει να ισχύουν στη περίπτωση της μητέρας, ώστε να μπορεί να εισπράξει το επίδομα που είναι 44 ευρώ το μήνα και δίνεται κάθε δίμηνο. Ειδικότερα, το ανώτατο μηνιαίο εισόδημα για μια τριμελή οικογένεια είναι 235 ευρώ, προσαυξανόμενο κατά 20,54 ευρώ για κάθε επιπλέον μέλος της οικογένειας από το εισόδημα αφαιρείται το ενοίκιο ή το στεγαστικό δάνειο πρώτης κατοικίας, το ποσό της επιδότησης του παιδιού ή άλλου μέλους της οικογένειας από άλλο πρόγραμμα της Πρόνοιας και τέλος το ποσό που καταβάλλει για διατροφή ο δεύτερος σύζυγος της μητέρας στα παιδιά του από το πρώτο του γάμο με την προϋπόθεση ότι δεν έχει υιοθετήσει τα παιδιά της νέας συζύγου.....

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΤΟΥ
ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Σε ποια κατάσταση είναι συνήθως οι μητέρες όταν έρχονται στο Δήμο Αθηναίων;

Απάντηση: Βρίσκονται σε δύσκολη οικονομική κατάσταση, είναι άνεργες και δεν τους καταβάλλει διατροφή ο πρώην σύντροφος τους. Οι περισσότερες είναι σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση, έρχονται στο Δήμο για καθαρά οικονομική ενίσχυση για να πάρουν δηλαδή το επίδομα των 44ευρώ. Επιπλέον, μπορούμε να τις παραπέμψουμε σε ψυχολόγο ή με δική τους πρωτοβουλία να καθορίσουν συνεδρίες με ψυχολόγους....

Ερώτηση: Ποια είναι η κριτική σας απέναντι στις κρατικές παροχές συνολικά και στις πολιτικές για τις μητέρες μονογονείς;

Απάντηση: Θα πρέπει να εκσυγχρονιστεί το επίδομα, διότι κάποιες αλλοδαπές μητέρες καθησυχάζονται με το επίδομα των 44 ευρώ και δεν επιθυμούν να εργαστούν. Επιπρόσθετα θα έπρεπε να υπάρχει προτεραιότητα στην εύρεση εργασίας για αυτές τις μητέρες. Θεωρώ πως δεν υπάρχει προνοιακό Κράτος για τις μονογονεϊκές οικογένειες, είναι ένα “πασάλειμμα”, ένας φαύλος κύκλος. Τέλος, θα ήταν καλό να υπάρχουν οργανωμένα πλαίσια και δομές για τις μητέρες μονογονείς, το Κράτος θα έπρεπε να παρέχει στις μονογονεϊκές οικογένειες ότι παρέχουν οι Μ.Κ.Ο, ώστε να μένουν τα χρήματα στο Κράτος.....

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΤΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ
ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποιες είναι οι παροχές του Ξενώνα για τις κακοποιημένες μητέρες ;

Απάντηση: Στο Ξενώνα παρέχεται στέγαση, διατροφή, υλική και ψυχολογική υποστήριξη, όχι οικονομική ενίσχυση, αλλά υπάρχει βοήθεια προς την εύρεση εργασίας, αφού οι γυναίκες εκπαιδεύονται με σκοπό τη δημιουργία ενός επαγγελματικού προφίλ, ώστε να μην κατευθύνονται από το πρόβλημα τους

Ερώτηση: Ποια είναι τα κριτήρια και οι προϋποθέσεις ένταξης των μητέρων;

Απάντηση: Υπάρχουν συγκεκριμένα κριτήρια για τη φιλοξενία των κακοποιημένων γυναικών, συγκεκριμένα η κατά δήλωση κακοποίηση τους στις κοινωνικούς λειτουργούς. Επίσης απαιτούνται εξετάσεις ψυχιατρικής φύσης, αίματος καθώς και ακτινογραφία θώρακος. Στο ξενώνα φιλοξενούνται οι γυναίκες μαζί με τα παιδιά τους εκτός αν υπάρχει αγόρι άνω των 13 ετών σε αυτή τη περίπτωση δεν μπορούμε να φιλοξενήσουμε την οικογένεια, εκτός αν το αγόρι μείνει κάπου αλλού...

Ερώτηση: Φιλοξενείτε αυτή τη περίοδο κακοποιημένες μητέρες μονογονείς; Σε τι κατάσταση βρίσκονται;

Απάντηση: Υπάρχουν κακοποιημένες γυναίκες μονογονείς, δεν διαφέρουν περισσότερο από τις άλλες γυναίκες, ίσως να έχουν περισσότερη ελευθερία από τις άλλες που είναι παντρεμένες με το σύντροφο, από άποψη ασφάλειας, δεν μπλέκονται με δικαστήρια, δεν έχουν τόση πίεση από τους συγγενείς...

Ερώτηση: Με τη βοήθειά σας υπάρχει βελτίωση στη ποιότητα ζωής των μητέρων;

Απάντηση: Στόχος του Ξενώνα είναι η δυνατότητα επανένταξης της κακοποιημένης γυναίκας, βρίσκοντας κατοικία και εργασία και σχολείο για τα παιδιά. Προσπαθούμε να βελτιώσουμε τη ποιότητα ζωής των γυναικών, να μην νιώθουν περιθωριοποιημένες να μην τους ακολουθεί το στίγμα του αποκλεισμού, γιατί και μόνο που μπαίνουν στον ξενώνα αυτόματα είναι σε ένα ιδρυματικό πλαίσιο....

Ερώτηση: Ποια η κριτική σας απέναντι στις κρατικές παροχές συνολικά και στις πολιτικές για τις μητέρες μονο-γονείς;

Απάντηση: Πρέπει να είναι πιο υποστηρικτικό το Κράτος για να μπορέσουν να μένουν μόνες τους, να έχουν εργασία και φύλαξη για τα παιδιά. Παράλληλα πρέπει να υπάρχουν καλύτερες κρατικές υποδομές που ταυτόχρονα να υποστηρίζουν και το έργο των ξενώνων....

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Δώδεκα συνεντεύξεις από μητέρες μονο-γονείς προστατευόμενα μέλη της «Αγκαλιάς».

- ❖ Ποια είναι η προσωπική σας ιστορία, πως φτάσατε να είστε μητέρα μονο-γονέας;
- ❖ Ποιες οι βασικές δυσκολίες που αντιμετωπίσατε ως αρχηγός μονογονεϊκής οικογένειας;
- ❖ Πώς νιώθετε; Ποιες οι δυσκολίες που βιώνετε στην καθημερινότητάς σας;
- ❖ Νιώθετε περιθωριοποιημένη και στιγματισμένη ως μητέρα μονο-γονέας; Ποια η σχέση σας με το συγγενικό και φιλικό σας περιβάλλον;
- ❖ Ποιοι οι κύριοι λόγοι που μια μητέρα μονο-γονέας καθίσταται κοινωνικά αποκλεισμένη;
- ❖ Υπάρχει οικονομική και ψυχολογική στήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον;
- ❖ Αντιμετωπίζετε δυσκολίες στην καθημερινότητά σας ακόμα και στη περίπτωση που εργάζεστε;
- ❖ Ποιες είναι οι κρατικές παροχές και διευκολύνσεις που δικαιούνται οι μητέρες μονο-γονείς και τα παιδιά τους. Είστε ευχαριστημένη από τα επιδόματα;
- ❖ Γιατί και πως οδηγηθήκατε να ζητήσετε βοήθεια από τη συγκεκριμένη Μ.Κ.Ο
- ❖ Πώς αντιλαμβάνεστε τη βοήθεια της Μ.Κ.Ο στη βελτίωση της επαγγελματικής και οικονομική σας κατάσταση;
- ❖ Τι θα θέλατε ή τι θα περιμένατε σαν βοήθεια από τη Μ.Κ.Ο; Εξειδικεύστε τι εννοείτε ακριβώς

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Όνομα	1.Κ	2.Α	3.Ι	4.Ζ	5.Γ	6.Ο	7.Η
Φύλο	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ
Ηλικία	25 ετών	36 ετών	33 ετών	34 ετών	40 ετών	23 ετών	33 ετών
Παιδιά	1 παιδί	1 παιδί	3 παιδιά	1 παιδί	1 παιδί	1 παιδί	1 παιδί
Οικογενειακή κατάσταση	άγαμη	άγαμη	άγαμη	άγαμη	άγαμη	άγαμη	άγαμη
Κατάσταση εργασίας	άνεργη	εργαζόμε νη	άνεργη	Part time	άνεργ η	άνεργ η	Σε άδεια

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Όνομα	8.Κ	9.Β	10.Ι	11.Λ	12.Γ
Φύλο	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ	Θήλυ
Ηλικία	36 ετών	22 ετών	37 ετών	36 ετών	30 ετών
Παιδιά	1 παιδί	1 παιδί	1 παιδί	1 παιδί	1 παιδί
Οικογ. Κατ.	Σε διάσταση	άγαμη	άγαμη	άγαμη	Σε διάσταση
Κατάσταση εργασίας	άνεργη	άνεργη	άνεργη	άνεργη	Περιστασιακή εργασία

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 1^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Πώς νιώθετε; Ποιες είναι οι βασικές δυσκολίες που βιώνετε στην καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Εντάξει, καλύτερα είμαι τώρα, με στηρίζει το οικογενειακό μου περιβάλλον και επειδή δεν έχω εργασία μένω με τη μητέρα μου...

Ερώτηση: Νιώθετε περιθωριοποιημένη ως μητέρα μονογονέας;

Απάντηση: Δεν με ενδιαφέρει τι θα πει η κοινωνία, είμαι περήφανη που κράτησα το παιδί μόνη μου.....

Ερώτηση: Δικαιούστε κάποια επιδόματα από το Κράτος;

Απάντηση: Παίρνω το Α21 και το επίδομα της Πρόνοιας που είναι 60 ευρώ το μήνηνο

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 2^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποιες οι βασικές δυσκολίες που αντιμετωπίζετε ως μητέρα μονογονέας;

Απάντηση: Ευτυχώς που έχω βοήθεια από τη μητέρα μου , μου είπε όποια απόφαση και να πάρεις εγώ θα είμαι δίπλα σου...

Ερώτηση: Πώς νιώθετε; Ποιες οι βασικές δυσκολίες που βιώνετε στην καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Δεν μπορώ να τα βγάλω πέρα μόνη μου, με στηρίζει η μητέρα μου και ψυχολογικά και οικονομικά... Έχει αλλάξει εντελώς η ζωή μου με το μωρό....

Ερώτηση: Γιατί και πώς οδηγηθήκατε να ζητήσετε βοήθεια από το συγκεκριμένο σύλλογο;

Απάντηση: Μου το σύστησε μια κοπέλα που την είχαν βοηθήσει στο παρελθόν, γιατί παρόλο που εργάζομαι αντιμετωπίζω σοβαρές οικονομικές δυσκολίες...Είναι πολύ σημαντική η βοήθεια του συλλόγου για μένα και τους ευχαριστώ όλους πάρα πολύ....

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 3^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποια είναι η προσωπική σας ιστορία, πώς φτάσατε να είστε μητέρα μονογονέας;

Απάντηση: Δεν ήταν από επιλογή μου, έγινε εξαιτίας της ακαταλληλότητας των εκάστοτε συντρόφων μου και τα τρία μου παιδιά είναι από διαφορετικό πατέρα.....

Ερώτηση: Πώς νιώθετε; Ποιες οι δυσκολίες που βιώνετε στην καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Θα στερηθώ από μένα για να δώσω στα παιδιά μου, οι πατεράδες τους δεν μου δίνουν τίποτα και δεν ζητάω κάποιο εξωφρενικό ποσό 50 ευρώ 100 ευρώ... Κάποιες φορές νιώθω απόγνωση, σαν να είμαι σε μια αδιέξοδο, είχα συμπτώματα κατάθλιψης και λύπης... Νιώθω όλο το βάρος πάνω μου ,έχω 3 ψυχές που κρέμονται από εμένα, δεν έχω κανέναν να με βοηθήσει να μου ελαφρώσει το βάρος, γιατί ο πατέρας μου έχει πεθάνει και η μητέρα μου είναι σε ψυχιατρική κλινική...

Ερώτηση: Πώς αντιλαμβάνεστε τη βοήθεια της Μ.Κ.Ο στη βελτίωση της επαγγελματικής και οικονομικής σας κατάστασης;

Απάντηση: Σαν κάποιο στήριγμα, ήμουν και πολύ άσχημα ψυχολογικά... Είναι πολύ μεγάλη βοήθεια όταν ξέρεις πως θα έχεις το γάλα για το παιδί σου που κάνει 8 ευρώ, τα ρούχα τους, τρόφιμα, διότι δεν μπορείς να περιορίσεις τα παιδιά σου σε αυτή την ηλικία είναι στην ανάπτυξη και εγώ πρέπει να τα σκέφτομαι όλα επί 3....

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 4^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Υπάρχει οικονομική και ψυχολογική στήριξη από το οικογενειακό περιβάλλον;

Απάντηση: Το οικογενειακό μου περιβάλλον με στηρίζει μόνο ο αδερφός μου δεν με στήριξε και με κατηγορούσε που κράτησα το παιδί, αλλά εγώ θα το κράταγα από τη πρώτη στιγμή

Ερώτηση: Είστε ευχαριστημένη από τα κρατικά επιδόματα;

Απάντηση: Μόνο το Α21 δικαιούμαι από τη φορολογική δήλωση, δεν είμαι καθόλου ευχαριστημένη, διότι λόγω απειρίας έχασα τη προθεσμία για το παιδικό σταθμό και δεν μου δέχτηκαν το παιδί δεν με βοήθησαν, δεν έκαναν μια εξαίρεση αφού είμαι και μόνη μου και άνεργη.....

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 5^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποιες οι βασικές δυσκολίες που αντιμετωπίζετε ως αρχηγός μονογονεϊκής οικογένειας;

Απάντηση: Είμαι μόνη μου, αναγκάζομαι να παίζω και τους δύο ρόλους και του πατέρα και της μητέρας. Θα ήθελα να έχω μια στήριξη ,μια βοήθεια, να ξέρω πως θα έχω κάποιον δίπλα μου αν συμβεί κάτι τόσο στον οικονομικό, όσο και στον συναισθηματικό τομέα....

Ερώτηση: Νιώθετε περιθωριοποιημένη ως μητέρα μονογονέας; Ποια η σχέση σας με το οικογενειακό και φιλικό σας περιβάλλον;

Απάντηση: Στην αρχή βίωνα περιθωριοποίηση από το οικογενειακό μου περιβάλλον, κυρίως γιατί δεν συνηθίζεται στην Ελλάδα να είσαι άγαμη μητέρα. Στην αρχή υπήρχε αυτή η αντιπαράθεση τώρα το έχουν δεχτεί..Με ενοχλούσε που στην αρχή δεν με αποδεχόταν η οικογένεια μου...

Ερώτηση: Πώς αντιλαμβάνεστε της βοήθειας της «Αγκαλιάς» στη βελτίωση της επαγγελματικής και οικονομική σας κατάσταση;

Απάντηση: Με στηρίζουν πολύ ψυχολογικά και υλικά... Δεν είναι μόνο το οικονομικό κομμάτι είναι ότι είναι κοντά σου, υπάρχει ζεστό κλίμα

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 6^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποια είναι η προσωπική σας ιστορία, πως φτάσατε να είστε μητέρα μονο-γονέας;

Απάντηση: Ήταν να παντρευτώ με το πρώην σύντροφο μου αλλά ήταν βίαιος και τον άφησα..

Ερώτηση: Πώς νιώθετε; Ποιες οι δυσκολίες που βιώνετε στην καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Ευτυχώς έχω την οικογένειά μου που με βοηθάει οικονομικά γιατί είναι σχετικά ευκατάστατη, αλλιώς θα είχα τεράστιο οικονομικό πρόβλημα γιατί είμαι και άνεργη...

Ερώτηση: Έχετε βιώσει περιθωριοποίηση ως μητέρα μονογονέας;

Απάντηση: Νιώθω αισθήματα περιθωριοποίησης, όχι τόσο γιατί είμαι άγαμη, αλλά γιατί είμαι νέα μητέρα. Είμαι μόνο 23 ετών και νιώθω περιθωριοποιημένη από τη παρέα μου..

Ερώτηση: Πώς αντιλαμβάνεστε τη βοήθεια του συλλόγου στη βελτίωση της οικονομικής σας κατάστασης;

Απάντηση: Η μητέρα μου βρήκε το σύλλογο. Αρχικά με βοήθησαν πολύ ψυχολογικά και μετέπειτα και υλικά ..Η βοήθειά τους είναι πολύ μεγάλη αφού μόνο οι πάνες κοστίζουν 25-30 ευρώ....

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 7^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποιες οι βασικές δυσκολίες που αντιμετωπίζετε ως αρχηγός μονογονεϊκής οικογένειας;

Απάντηση: Κυρίως οικονομικό είναι το πρόβλημα. Έχω κόψει πολλά προσωπικά μου έξοδα που έκανα παλιότερα, έχω κόψει ακόμα και να μαγειρεύω από το σπίτι, μαγειρεύει η μητέρα μου ή η αδερφή μου. Ο λόγος που είμαι στην «Αγκαλιά» είναι το γάλα για το παιδί γιατί είναι δυσβάσταχτο έξοδο...

Ερώτηση: Νιώθετε περιθωριοποιημένη ως μητέρα μονογονέας;

Απάντηση: Ναι νιώθω περιθωριοποίηση, με έχει κάνει να νιώσω έτσι ο υπόλοιπος κόσμος. Με ρωτάνε κατάμουτρα τι επίθετο έχει το παιδί σου, είναι δυστυχώς η κοινωνία πολύ πίσω. Ακόμα και το φιλικό μου και το συγγενικό μου περιβάλλον μου έλεγαν να κάνω ένα γάμο γιατί έτσι θέλει η κοινωνία... Νιώθω φόβο και για όταν επιστρέψω στη δουλειά από την άδεια, αν θα με ρωτάνε αν παντρεύτηκα ή όχι..

Ερώτηση: Πώς αντιλαμβάνεστε τη βοήθεια του συλλόγου στη ζωή σας;

Απάντηση: Η μόνη στήριξη μου είναι η «Αγκαλιά», εκτός από υλικά με τα πράγματα που χρειάζεται το μωρό και ψυχολογικά με βοήθησαν και σε ένα ιατρικό ζήτημα γυναικολογικής φύσης....

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 8^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποια είναι η προσωπική σας ιστορία, πώς φτάσατε να είστε μητέρα μονο-γονέας;

Απάντηση: Ήμουν παντρεμένη 13 χρόνια, έκανε σχέση με μια άλλη γυναίκα και μου ζήτησε διαζύγιο..Το διαζύγιο θα βγει τώρα σε ένα μήνα, δεν μου δίνει διατροφή ούτε θέλει να βλέπει το παιδί...

Ερώτηση: Πώς νιώθετε; Ποιες οι δυσκολίες που βιώνετε στην καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Το πρόβλημα μου είναι καθαρά οικονομικό, διότι είμαι άνεργη και σε όλες τις ανάγκες μου με καλύπτει η «Αγκαλιά» με τα γάλατα του παιδιού τις πάνες του, τα ρούχα του.. Δεν με νοιάζει τι λέει ο κόσμος για μένα εγώ είμαι περήφανη που μεγαλώνω μόνη μου το παιδί μου.....

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 9^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποια είναι η προσωπική σας ιστορία, πώς φτάσατε να είστε μητέρα μονο-γονέας;

Απάντηση: Ήμουν με το σύντροφο μου δύο χρόνια αποφασίσαμε συνειδητά να κάνουμε ένα παιδί, αλλά με χτύπησε κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και τον άφησα. Δεν ενδιαφέρεται καθόλου για το παιδί...

Ερώτηση: Ποιες οι βασικές δυσκολίες που αντιμετωπίσατε ως αρχηγός μονογονεϊκής οικογένειας;

Απάντηση: Όλες οι δουλειές πέφτουν πάνω μου, το παιδί τα περιμένει όλα από μένα , είμαι και πατέρας και μητέρας γι αυτό το παιδί. Θα ήθελα να είχα ένα στήριγμα δίπλα μου, έναν άνθρωπο και σαν συντροφιά και σαν στήριγμα και σαν ασφάλεια. Θέλω να βρω μια δουλειά, γιατί σκέφτομαι το μέλλον όταν πια δεν θα μια προστατευόμενο μέλος στην «Αγκαλιά»..

Ερώτηση: Νιώθετε περιθωριοποιημένη ως μητέρα μονο-γονέας;

Απάντηση: Υπάρχει περιθωριοποίηση από την κοινωνία για τις άγαμες μητέρες, αλλά πλέον δεν ασχολούμαι ..Για παράδειγμα με ρωτάνε αν έχω παντρευτεί....

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 10^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποια η προσωπική σας ιστορία;

Απάντηση: Ο πατέρας του παιδιού είναι χρήστης ουσιών, έκανε μια προσπάθεια να τα σταματήσει δεν άντεξε και χωρίσαμε..

Ερώτηση: Πώς νιώθετε; Ποιες οι δυσκολίες που βιώνετε στην καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Οι δυσκολίες είναι πάρα πολλές κυρίως οικονομικές, επειδή είμαι και άνεργη..Θα ήθελα να βρω μια δουλειά έστω μια ημιαπασχόληση, γιατί έτσι κι αλλιώς δεν μπορώ να δουλέψω οκτάωρο, γιατί πρέπει να φυλάω το παιδί..Αν δεν ήταν η «Αγκαλιά» δεν θα μπορούσα να ανταπεξέλθω δεν ξέρω τι θα έκανα, θα πεινάγαμε...

Ερώτηση: Ποια η σχέση σας με το συγγενικό και φιλικό σας περιβάλλον;

Απάντηση: Δεν νιώθω κάποια περιθωριοποίηση, όλοι με βοηθάνε με το παιδί ακόμα και η μητέρα του πρώην συντρόφου μου ...

Ερώτηση: Ποιες οι διευκολύνσεις και οι κρατικές παροχές που δικαιούνται οι μητέρες μονογονείς; Είστε ευχαριστημένη από τα επιδόματα;

Απάντηση: Δεν δικαιούμαι τίποτα γιατί μένω με τη μητέρα μου, μόνο το Α21 οικογενειακό επίδομα. Το Κράτος είναι ανύπαρκτο.....

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 11^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Πώς νιώθετε ; Ποιες οι δυσκολίες που βιώνετε στην καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Εγώ είμαι υπεύθυνη για τα πάντα, δεν έχω κάποιο στήριγμα

Ερώτηση: Ποιες είναι οι κρατικές παροχές και διευκολύνσεις που δικαιούνται οι μητέρες μονογονείς και τα παιδιά τους; Είστε ευχαριστημένη από τα επιδόματα;

Απάντηση: Από το Κράτος δεν υπάρχει καμία στήριξη για μια άγαμη μητέρα που φέρνει στον κόσμο ένα παιδί και αυτό είναι τραγικό αντί να μας στηρίζουν που υπάρχει και υπογονιμότητα στην Ελλάδα. Αν δεν υπήρχε ο σύλλογος δεν ξέρω τι θα έκανα, η «Αγκαλιά» για μένα είναι θείο δώρο.....

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ 12^{ης} ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ (ένα μέρος)

Ερώτηση: Ποια είναι η προσωπική σας ιστορία, πώς φτάσατε να είστε μητέρα μονο-γονέας;

Απάντηση: Δεν ήθελε το παιδί, κάναμε ένα τυπικό γάμο για να αναγνωρίσει το παιδί και να μην τρέχουμε στα δικαστήρια. Τώρα είμαι σε διάσταση δεν έχει βγει ακόμα το διαζύγιο για οικονομικούς λόγους

Ερώτηση: Πώς νιώθετε; Ποιες οι δυσκολίες που βιώνετε στην καθημερινότητά σας;

Απάντηση: Είμαι άνεργη μένω στο πατρικό μου σπίτι, προσπαθώ να βρω μια μόνιμη εργασία , επειδή είμαι φιλόλογος κάνω κάποια ιδιαίτερα αν τύχει καμία φορά... Θα ήθελα να έχω ένα σύντροφο δίπλα μου να έχουμε μια κανονική οικογένεια. Προσπαθώ να επιβιώνω καθημερινά με τις δυσκολίες τις οικονομικές και τις συναισθηματικές...

Ερώτηση: Νιώθετε περιθωριοποιημένη ως μητέρα μονογονέας;

Απάντηση: Όχι δεν αισθάνομαι περιθωριοποιημένη αφού υπάρχουν σύλλογοι και οργανώσεις που στηρίζουν τις μητέρες μονογονείς. Όπως η «Αγκαλιά» με στηρίζει και υλικά αλλά και ψυχολογικά με τα σεμινάρια....

Social exclusion processes in case of single-parent families in Greece as a result of the economic crisis

Dionelli Elpida

ABSTRACT

The economic crisis has led many low or middle-income families at risk of social exclusion, because of parents' unemployment (one or both) or because of a severe reduction of family income. Especially in cases of single-parent families, the social exclusion processes are increasing rapidly, resulting in a daily fight for survival through the help of for single parent families clubs. In particular, single-parent families form a group, which potentially is closer to social exclusion processes and in particular in times of economic crisis after one parent (either father or mother) becomes in some cases unemployed. Additionally observed social exclusion processes in children from single parent families with low family income

Specifically, the present study investigated whether factors of single parenthood and poverty trigger social exclusion processes in case of single-parent families. This research will be based on literature review and a qualitative and quantitative research. During the field research will be conducted interviews qualitative approach to single-parent families and to key individuals from associations and local governments in order to record all possible factors of social exclusion processes. Single parent families will be included in the sample will be headed single-parent mother (or divorced or single mother), who is prone to social exclusion processes. Through the qualitative approach will be analyzed and interpreted in depth the processes and causes of social exclusion for each parent families. They will be presented and processed quantitative data from recent censuses to record the percentage of single parent families for a more complete picture of the phenomenon. At the end will be performed and recorded the results of qualitative research to be supported both in conducting the interviews and the literature review.

Keywords: social exclusion, marginalization ,single parenthood, single-parent families, unemployment, economic crisis, policy and institutional framework